

Soproni Szemle

| 2016. második szám

| hetvenedik évfolyam

TARTALOMJEGYZÉK

WINKLER GÁBORRA EMLÉKEZÜNK

TURBULY ÉVA: Előhang	131
SISA JÓZSEF: Winkler Gábor, az építészettörténész	133
KRÄHLING JÁNOS: Winkler Gábor és a magyar tudományos közélet	137
FEJÉRDY TAMÁS – NAGY GERGELY: Winkler Gábor és az ICOMOS	140
SÁGI ÉVA – OSZVALD FERENC NÁNDOR: Winkler Gábor a soproni katedrán	150
MEZEI LÁSZLÓ: Winkler Gábor, a pápai főépítész	155
VARGA IMRÉNÉ: Winkler Gábor és a Soproni Levéltár kapcsolata	165
WINKLER ANDRÁS – WINKLER BARNABÁS – WINKLER ISTVÁN: A legidősebb testvér	167
RÁDAY MIHÁLY: Winkler Gáborról	172
WINKLER BARNABÁS: Gondolatok és adatok Winkler Gábor építész életművének kutatásához	175
KOTTMAYER TIBOR: Miért hoztuk létre a Winkler Gábor Archívumot?	181

TANULMÁNYOK WINKLER GÁBOR TISZTELETÉRE

VEÖREÖS ANDRÁS: Barokk tér gótikus köntösben. A soproni Szent György-temp- lom mint építészeti alkotás	190
NÉMETH ILDIKÓ: „... ezen Ház a soliditása, kellemetessége és jófejkése miatt mindég igen betses lesz...” Felsőbüki Nagy Sándor palotája a soproni Hosz- zúson (Rákóczi utca 8.)	205
GÉCZY NÓRA: Minimális eszközökkel maximálisat alkotni. Efemer építmények Sopron építéstörténetében	212
HERMANN ISTVÁN: Egy Pápa belvárosi ház felújítása az 1670-es években (forrásközlés)	222

SOPRONI KÖNYVESPOLC

Winkler Gábor publikációinak válogatott bibliográfiája (szerk. és vál. Kottmayer Tibor)	237
--	-----

WINKLER GÁBORRA EMLÉKEZÜNK

Turbuly Éva | Előhang

Winkler Gábor 1941. május 16-án született Szombathelyen és 2015. május 19-én, Győrben halt meg. 2015 májusában átadott akadémiai díját az indoklás szerint az építészettörténet, az urbanisztika, a műemlékvédelem és az építészeti tervezés területén kifejtett sikeres és eredményes szakmai, oktatói és kutatói tevékenységéért, a 19. század építészetének kutatása területén végzett iskolateremtő munkásságáért és nemzetközileg is elismert életművéért kapta. Életútját, munkásságát a Soproni Szemle jelen számában több jeles pályatársa, barátja és tanítványa méltatja. Ebben a rövid bevezetőben arról szeretnénk néhány gondolatot megosztani Olvasóinkkal, miért érzi folyóiratunk szerkesztősége szívügyének, hogy idei 2. és 3. számunkkal emléke előtt tisztelgjünk.¹

Winkler Gábor (1941–2015)

¹ Winkler Gáborról halála évében folyóiratunkban Veöreös András építész, a győri Széchenyi István Egyetem docense emlékezett meg (*Soproni Szemle* 69 (2015), 305–306), akinek közreműködését jelen számunk összeállításában is hálásan köszönjük (A Szerk.)

Winkler Gábor tevékenysége országos, sőt, nemzetközi léptékű, Sopronhoz azonban végig szoros, eltéphetetlen szálakkal kötődött. Egyetemi óráinak napjait mindig összekötötte más itteni vonatkozású tevékenységgel, kutatással. Tehetséges tanítványait, doktoranduszait soproni vonatkozású témák feldolgozására inspirálta, kutatómunkájukat sokoldalúan, odaadóan segítette. Kandidátusi értekezésének témája Sopron 19. századi építészete volt, ami 1988-ban könyv alakban is megjelent. A kötet azóta is a város e korrall foglalkozó szakembereinek, kutatóinak, és az ezekben a házakban lakásokat vásárlóknak a kézikönyve, ritka példányaira vadásznak az antikváriumokban. Eddig megjelent munkái mellett két további soproni téma feldolgozását tervezte, Handler Nándor és – testvérével, Barnabással közösen – édesapjuk, Winkler Oszkár életművének feldolgozását.

A Soproni Szemléhez különösen hosszan tartó és sokoldalú kapcsolat fűzte. Első tudományos szakcikke a Soproni Szemle hasábjain jelent meg 1965-ben, és a folyóiratnak haláláig rendszeres szerzője maradt. Az elmúlt években szinte tiszteletbeli szerkesztőtársunkká vált: felhasználva szakmai kapcsolatait és lehetőséget adva tehetséges tanítványainak a publikációra több építészettörténeti tematikus szám összeállítását és szerkesztését vállalta magára. A két, Winkler Gábor tiszteletére összeállított számmal nemcsak a tudósnak és az alkotó embernek, hanem ennek az örömteli közös munkának is szeretnénk emléket állítani.

Sopron, Deák tér (Winkler Gábor rajza)

A 19. századi, és különösen a dualizmus-kori magyar építészet kutatása mindig is arra predesztinálta a kutatókat, hogy elsősorban a fővárossal foglalkozzanak. Pest-Buda, majd főleg Budapest építészeti dominanciája olyan nagy volt, hogy szinte lehetetlennek tűnt a vonzásából kikerülni. Ezért olyan fontos, hogy volt egy kutató, Winkler Gábor, aki példamutató módon a vidék – főleg a városias Dunántúl – építészetét behozta a képbe.

Természetesen ehhez először az kellett, hogy a 19. századot, és ezen belül a historizmust értékén kezeljék. Ma már sokan elfelejtik, az ifjabbak pedig nem is sejtik, hogy ennek a korszaknak sokáig jóformán a pária szerepe jutott. Építészetét érdektelenséggel és értetlenséggel, sőt akár kifejezetten ellenségesen kezelték, minden művészi értékét elvitták. Hatalmas – és a magyar viszonyok között különösen jelentős – produkcióját negligálták és ennek arányában nem törődtek épületei pusztulásával, vagy akár aktívan elősegítették azt. Mindennek a megváltoztatásában fontos szerep jutott Winkler Gábornak.

Végeredményben Winkler Gábor előnyére fordította dunántúliságát. Életpályája több transzdanubiai városhoz kötötte: Sopronhoz, Győrhöz, Pápához. Mindegyik helyet jól ismerte, részt vett építészeti múltjuk feltárásában – a 19. század vonatkozásában többnyire ő maga kezdeményezte azt – és aktív része volt építészeti örökségük megóvásában. Különösen komoly pozitívumot jelentett, hogy ismereteinek horizontja ennél sokkal szélesebb volt, hiszen ugyanolyan magabiztosan mozgott a budapesti terepen is, a közép-európain, sőt az európain is, mint ahogyan saját szűkebb régióját ismerte.

Ebben épp dunántúlisága segítette. Abban az időszakban, amikor a külföldi – nyugati – utazás lehetősége erősen korlátozva volt, jelentőséggel bírt, hogy valaki Nyugat-Magyarországon működött, az ottani légkörben élt, és azt a kultúrát ismerte. Ez különösen érvényes volt Sopronra, amelyet a magyarországi városok közül talán a legtöbb szál fűzte Bécshez és a német nyelvű kultúrához. A császárváros kisugárzása – ha úgy tetszik – Sopronban kézzel fogható volt. A 19. század közepén élt ott két olyan építész-műemlékhelyreállító, akiket ma joggal tekintünk a kortárs Magyarországon élenjárónak: id. Storno Ferenc és Handler Nándor (Ferdinánd). Az ő tájékozottságuk és tájékozódásuk szorosan kapcsolódott a bécsi és általában a német építészeti kultúrához, és mindketten közvetítő szerepet játszottak a magyarországi építészet alakulásában. Nem véletlen, hogy Winkler Gábor kutatásainak egyik hőse éppen Handler Nándor volt, akinek vázlatkönyveiről és épületeiről magyarul és németül is publikált.

Az, hogy fölismerte a város ilyen jelentőségét, a legvilágosabban abban nyilvánult meg, hogy 1988-ban megjelentette a *Sopron építészete a 19. században* című könyvét. (Megjegyzendő, hogy a témáról egy előzetes tanulmányt már 1968-ban publikált a *Soproni Szemlében*.) Ez példamutató alkotásnak bizonyult. Nem csak a feldolgozás módszerességében, alaposágában, a levéltári adatok és az építészeti elemzés kombinálásában, hanem magában a tényben, hogy egy vidéki város építészetének – természetesen a „vidéki” esetleges negatív konnotációját teljesen figyelmen kívül hagyva, ami Sopronhoz eleve nem lenne méltó – klasszicizmustól szecesszióig terjedő teljes feldolgozást adja. Hason-

ló alaposságú munkák addig e korszak egy-egy szeletéről is csak budapesti vonatkozásban készültek, a teljesség igénye nélkül. Winkler Gábor büszke is volt rá, örömmel említette meg, milyen sokat idézik általa szintén legjelentősebbnek tekintett munkáját. A szóban forgó kötet az első volt a maga nemében Magyarországon. Az elkövetkező évek-évtizedek fejleménye, hogy más vidéki városok 19. századi vagy dualizmus-kori építészetéről hasonló monográfiák jelentek meg – számuk ma már négy-öt körül lehet.¹

Ahogy imént említés esett róla, Winkler Gábor levéltári forrásokból is dolgozott. Képzettsége okán nem lett volna szükségszerű, hogy ilyen formában foglalkozzon az építészettörténettel. Pályája tisztán építési feladatokkal indult, ám a látóterében került épületek és városok múltja erősen megragadta. Érdeklődése olyan fokot ért el, hogy levéltári kutatásokba mélyedt; értette a források jelentőségét és azokat jól kamatoztatta. Az építészettörténet területén mindig volt átjárás a végzettségük szerint építészek és a művészettörténészek között. Ő azonban ahhoz a nem túl nagyszámú építészhez tartozott, akik teljes mélységében megértették az archiváliák szerepét és folyamatosan használták azokat. Tanulásaikat tudta értelmezni az építészeti kontextusban, s így termékenyen egyesítette a történeti módszereket és megfigyeléseket valamint az architektúrából-konstrukcióból levonható tanulságokat.

Az egy-egy építésre vagy városra fókuszáló monográfia fontos műfaj, nélkülözhetetlen „mélyfúrás”, tágabb értelemben vett esettanulmány. Winkler Gábor azt is felismerte, hogy az igazi kontextushoz nélkülözhetetlen a szélesebb összkép. Ennek tudatában írta, illetve állította össze és tette közzé 1983-ban „Az elmúlt 100 év műemlékei” c., lényegében sokszorosított kézirat formájában készült munkát. A hét kötetes, összesen 895 oldal magában foglaló, opusz komplex módon több műfajt testesít meg. A Magyar Tudományos Művek Tára a következő leírást adja róla: „Tanulmány (periodizáció, szakmatörténet) Tanulmány (épülettípusok, formatan), Megújítás (helyreállítások metodikája), Útmutató (építészeti örökség védelmének metodikája), Épületek (elővédelmi lista a vidék elmúlt 100 esztendejének építészeti emlékeiről), Források (a korszak építészetének teljes korabeli irodalma, településenként és időrendbe sorolva), Képek (formatani segédlet az épületek leírásához).” A rendkívül gazdag, adattárral felszerelt kézirat kiváló kutatói és szerkesztői teljesítmény egy kevésbé ismert és akkor még alig értékelt épületállományról.² Nem véletlenül alapvető kiindulási pontul szolgált és máig is szolgál minden további

¹ *Kaján Imre – Zombori István* (szerk.): *A szegedi nagyárvíz és újjáépítés*. Budapest–Szeged, 2004.; *Pilkhoffer Mónika*: *Pécs építésze a századfordulón (1888–1907)*. H. n., 2004. *Szilágyi István*: *Szombathely városépítés- és építészettörténete a dualizmus korában*. Szombathely, 2005.; *Vais, Gheorghe*: *Clujul eclectic. Programe de arhitectură în perioada dualistă (1867–1918)*. Cluj-Napoca, 2009.

² A kézirat bizonyos részei megtalálhatók a győri Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtárban, ld. http://katalogus.gyorikonyvtar.hu/katalogus/index.jsp?page=result&new=1&group=0&bib1ext=1003-2&search_term__0=&logic=1&bib1ext=1003-3&search_term__1=&logic=1&bib1ext=50-0&search_term__2=&logic=1&bib1ext=4-0&search_term__3=Az+elm%FAlt+100+%E9v+m%FBeml%E9kei%22.&logic=1&bib1ext=21-0&search_term__4=&logic=1&bib1ext=22-0&search_term__5=&logic=1&bib1ext=31-0&search_term__6=&logic=1&bib1ext=59-0&search_term__7=&stepsiz=10&dbname=database (Kottmayer Tibor szíves közlése).

kutatáshoz, azt is figyelembe véve, hogy mai tudásunk – éppen a szóban forgó kötetek nyomában is folytatódó kutatómunkának köszönhetően – azóta már jócskán kibővült.

Winkler Gábor építészettörténeti érdeklődésének további fontos területe volt a városépítészet. Talán jelzésértékű, hogy egyik legkorábbi cikke (1968) az első soproni építésügyi szabályzatról szólt. Utóbb napvilágot láttak tanulmányai más vidéki városok urbanisztikai kérdéseiről és históriájáról is. Hasonló magabiztossággal mozgott a magyar főváros városépítés-történetében és városszerkezetében, olyan meglátásokkal és elemzésekkel, amihez minden bizonnyal szükség volt a történeti tudáson kívül az építész képzettségre és szemléletre is. Nem véletlen, hogy ha a 19. század, illetve a historizmus budapesti vagy országos városépítészetének áttekintésére volt szükség, őt – és nem egy „bennszülött” budapestit – kerestek meg a szerkesztők. Így volt ez, amikor a magyar építészettörténet-írás „nagyasszonya”, Zádor Anna keresett e témában szerzőt a historizmusról szóló, úttörő jelentőségű tanulmánykötetéhez, vagy a korszak építészetének legújabb kézikönyvéhez (2013)³ kellett a megfelelő fejezeteket megírni.

A kutatás, a monográfia-írás, a topográfiai munkálkodás és a városépítészeti irányú érdeklődés nem lehetett volna teljes az elméleti alapok megléte nélkül. Winkler Gábor ezen a területen is jeleskedett. Nem pusztán ismerte a korszak építészeti és urbanisztikai elméleti hátterét – Camillo Sitte munkásságát különösen közel érezte magához –, hanem szoros figyelemmel követte az aktuális szakirodalmat. Nyugat-magyarországi ember lévén vigyázó tekintetét leginkább a közeli Bécsre vetette. És ezt jól tette, mert a bécsi egyetem művészettörténeti tanszéke az 1970-es években egy nagyformátumú személyiség, Renate Wagner-Rieger professzorasszony jóvoltából a közép-európai építészettörténet, pontosabban a historizáló építészet kutatásának legfőbb központja lett. Wagner-Rieger a bécsi körút (Ringstrasse) teljes mélységű feldolgozását-feldolgoztatását tűzte ki célul. Az európai rangú urbanisztikai együttes magában rejtette azt a lehetőséget, hogy ne csak monografikus jellegű munkák szülessenek, hanem a korszak építészetelméleti és terminológiai alapvetését is elvégezzék közép-európai relevanciával. A historizmus „felfedezése”, értékén való kezelésének kezdetei az 1960-as évekre tehetők. A folyamat kiteljesítésében Renate Wagner-Rieger nagyprojektjének döntő szerepe volt. Winkler Gábor gondosan áttanulmányozta az egymás után megjelenő köteteket, némelyiket recenzeálta is. 1975-ben „A historizmus főbb irányzatai a XIX. század európai építészetében” című tanulmányában lényegében a Wagner-Rieger-féle korszakolást és terminológiát tette magáévá.⁴ Hogy ez a rendszer teljesen átvihető-e a magyar viszonyokra, kérdéseket vet fel, de biztos, hogy mindenképpen segít a tisztázás folyamatában.

³ Winkler Gábor: Városépítészet a historizmusban. In: Zádor Anna (szerk.): A historizmus művészete Magyarországon. Budapest, 1993. 31–48; Winkler Gábor: Klasszicizmus – Pest városépítésze és a Szépítő Bizottmány (52–60.), A vidék építésze, városépítész (85–90.), Historizmus – Városépítész, a Sugárút (439–455). In: Sisa József (szerk.): A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet. Budapest, 2013.

⁴ Winkler Gábor: A historizmus főbb irányzatai a XIX. század európai építészetében. Építés-Építészettudomány 7 (1975:3-4), 357-367.

Kutatásaival és publikációival Winkler Gábor hozzájárult ahhoz, hogy a historizmus a magyar építészettörténet színpadán elfoglalja méltó helyét, sőt ahhoz is, hogy egyáltalán historizmusnak nevezzük. A magyar szakemberek hagyományosan a rossz csengésű „eklektika” szót használták; Zádor Annával együtt Winkler Gábor hozta be a magyar szóhasználatba a „historizmust”. A kérdés valójában a mai napig nem jutott nyugvópontra; egyes építészek ma is ragaszkodnak a régi megjelöléshez, a művészettörténészek az újabb terminust használják. Valószínű, hogy Winkler Gábor nélkül ma ez az arány rosszabb képet mutatna, mint ahogy szegényebbek lennének a vidéki Magyarország építészetéről alkotott ismereteink is.

Győr, Nefelejcs utca (Winkler Gábor rajza)

Személyes megemlékezésemet annak a szűkebb tudományos közösségnek a nevében is írom, amelynek tagja vagyok, és amely számára Winkler Gábor professzor személyes példaképpé vált. Annak ellenére, hogy nem volt a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék munkakörben szerződött tanára, a felnövő fiatal kutatógeneráció számára ő volt a külső – de lényegében inkább ide tartozó, mellettünk álló – szaktekintély, aki felelősséggel tekintett a fiatal kutatókra, nevelésüket, előmenetelüket segítette, sokszor hivatalból is minősítette, és kollégaként követte tudományos pályáján. Nincs olyan fiatalabb kollégánk, akinek a szakmai útját valamilyen módon ne egyengette volna – akár doktori eljárás, akár tudományos pályázati értékelés, akár műemléki tervezés véleményezése kapcsán, vagy éppen „csak” egy ezekkel azonos súlyú, részletekbe belemerő személyes konzultáció-sorozattal.

Személyes ismeretségünk a protestáns templomépítészet témakörében írt kandidátusi értekezésem vitája során bontakozhatott ki. Kutatásait és a témáról írt építészettörténeti áttekintését jól ismertem, és – bár nem volt hivatalos opponensem – megindított az a kollegiális hang, a dolog lényegét átlátó és finoman kritizáló, de mindenképpen segítő hozzáállás, amely további inspirációt adott pályámon. Túlzás nélkül állíthatom, nagyon sokan megélhettük a tanszéken ezt az önzetlen, felelősséggel teli hozzáállást, amelynek okára maga a tanári alkat csodálkoztatott rá: nagy tudású és rendkívüli kisugárzású, a tudományos kutatás objektív és emberi értékei iránt kérlelhetetlenül elkötelezett, végtelenül szerény tudós építész alakjában. Mindnyájan tudtuk, hogy vicces mondása, mely szerint az „Éptört” tanszékre érdemes betérni, mert itt mindig finom kávéval várják, valójában többet jelent: a tanszékünk iránti rokonszenvet, amelynek tudományos eredményeinkkel kellett megfelelnünk.

Tanári és tudományos pályájának kiteljesedését a rendszerváltozás utáni években a kandidátusi fokozat, a habilitáció, majd 2002-ben az MTA doktora cím megszerzése jelzi. 2002-től haláláig a BME Építésztechnika Kar Habilitációs Bizottság és Doktori Tanács tagjaként az ő neve fémjelezte azt a szakmai-tudományos irányulást és a minőséget, amelyet az épített örökségnek az objektumtól a település léptékéig kiterjedő kutatása és megtartása, valamint a 19. század építészettörténetének tudományos feltárása terén egy építészeti területről érkező kutatónak tudnia kell. A doktori cselekményekben sokszor volt előterjesztő, véleményező. Ezt a nagy odafigyelést és időráfordítást igénylő munkát nagyon fontosnak tekintette, és a doktorjelöltek kutatását személyes konzultációkkal, tanácsadással, több esetben elérhetetlen publikációk önzetlen átadásával segítette. Ezt külön is fontosnak tartotta, megtagasztalva egyik soproni vonatkozású publikációjának szakirodalom-gyűjtése kapcsán a határ túlsóoldalán tapasztalt teljesen más kutatói szokásokat. Megérezhettük, mennyire fontosnak tartja az építészettörténet magyar kutatói környezetének közösségi jellegét, szinte családiasan segítő voltát.

2000-től a Magyar Tudományos Akadémia Építészettörténeti és Elméleti Bizottság (2002-től: Építészettörténeti és Műemléki Bizottság) elnökének választották, személyes kapcsolatunk ekkor még szorosabbá vált. Megtisztelő felkérésének, hogy legyek mellette az MTA-bizottság titkára, örömmel vállaltam. Nyilvánvalónak tűnt, hogy nem budapestiként az elnöki feladatot ellátni sokkal nehezebb, ezért a titkára is a feltételezhetőnél több munka hárul. Megtapasztalhattam Gábor lenyűgöző munkabírást, kitartását, beláthatam széles kapcsolatrendszerébe, amelyből minduntalan előbújt a személye iránt megnyilvánuló elismerés és rokonszenv, amelyet az építészet különböző tudományos és szakmai körei kifejeztek.

Bizottsági elnöki ciklusának eseményeiben pontosan kitapinthatóak azok a tendenciák, amelyek az építészettörténet és műemlékvédelem szakterületének tudományosan megalapozott műveléséből vezethetők le. Iskolateremtő munkásságát, s annak a helyi érdekeken túlmutató országos jelentőségét mutatja az a szándék, amely szerint az ország különböző képzőhelyeiről meghívott doktori hallgatók rendszeresen beszámolhattak az MTA bizottsága előtt, ezáltal alapvető iránymutatást, véleményt kaphattak kutatásukról. A bizottság ezzel egyik nagyon fontos – és máig aktuális – feladatának tett eleget: az országos léptékűvé növekedő doktori képzés minőségének, valamint a tudományos utánpótlás nevelésének támogatását.

Az MTA-bizottság munkájának hosszú, csaknem fél évszázados történetében eltérő súllyal, de mindig teret kapott a műemlékvédelemről folyó tudományosan megalapozott diskurzus. Ennek szimbolikus alappillére az a történelmi tény, amelyet az akadémia a hazai műemlékvédelem szervezeti kialakulásában játszott. Legalább annyira fontos előzménye az a tudományos kutatásoknak és módszertani újításoknak teret adó fórum-jelleg, amelyet a bizottság elődje, a Magyar Tudományos Akadémia Építészettörténeti Főbizottsága a második világháború után újjászerveződő műemlékvédelem érdekében az 1950-es évektől felvállalt. (Például ennek egyik eseménye volt az az akadémiai felolvasó előadás, amelyet Csemegi József a műemlékek kutatásának módszertanáról tartott.) A főbizottság ma már szinte teljesen elfelejtett periodikája, az Építészettörténeti és Elméleti Közlemények olyan tudományos kérdésekhez tudott alapvető kutatási eredményekkel hozzájárulni, amely részét képezi az épületkutatás hazai történetének. Elnöksége alatt, majd azt követően ő volt az a szaktekintély, amely a műemlékvédelem szervezetét, a jogszabályi háttérrel, a tudományos kérdésfelvetéseket és a nemzetközi bizottságok által meghatározott tematikát pontosan átlátta, és mindig kész volt a széles műemlékvédő közönség és a szűkebb szakma véleményét önzetlenséggel, nagy felkészültséggel képviselni. A rengeteg szakvélemény felsorolásához a hagyaték gondos feldolgozása szükséges, most illusztrációként idézzünk meg egy olyan bizottsági eseményt, amely az örökségvédelem mai átalakulásának fázisai közül visszatekintve példázza az egyetemes értékek iránt elkötelezett tisztánlátását. Egy 2005-ben – Istvánfi Gyula elnökletével, Varga Kálmán KÖH-elnök és dr. Horler Miklós jelenlétében – megtartott ülésen pontosan felvázolta azokat a problémákat, a „három alappillér” kritikus pontjait, amelyek – visszatekintve – a hivatal munkájának ellehetetlenülésében folyamatosan jelen voltak. Kiemelte a védendő objektumok

(több mint 11.000 emlék) elégtelen finanszírozás melletti kihívóan nagy számát, továbbá széles spektrumát („az ezüstanáltól a városi együttesekig”), valamint a régiókra, településekre aprózódó voltát, egyúttal a helyi védelem törvényi szabályozásának hiányosságát. A bizottságban folyó doktori meghallgatásokkal párhuzamosan mindig nagy hangsúllyal említette, és a jogszabályalkotó munka követelményeként is megfogalmazta a műemlékvédelmi oktatás fontosságát.

Winkler Gábor szerteágazó tudományos, oktatói, közéleti és társadalmi szerepvállalása, az építészettörténet és a műemlékvédelem ügyének önzetlen szolgálata, az építészettörténet és műemlékvédelem területén kifejtett iskolateremtő munkássága méltán biztosít helyet számára a műemlékvédelmünk legnagyobbjai közt. Őszinte hite, sugárzó mosolya, a tanítványok iránti elkötelezettsége és alázata ösztönző marad számunkra nagy feladatunkban: épített örökségünk kutatásában, megismertetésében és megőrzésében.

Győr belvárosa délről (Winkler Gábor rajza)

Az a híres-hírhedt velencei tanácskozás, amelyen 1964-ben megalkották és elfogadták a műemlékek védelméről szóló Velencei Chartát, arról is határozott, hogy létre kell hozni a műemlék-konzervátor, műemlék-restaurátor szakemberek nemzetközi szakmai (civil) szervezetét,¹ hasonlóan az akkor már 18 éve működő, a múzeumi szakembereket (és jogi-intézményes tagként múzeumi szervezeteket) összefogó ICOM-hoz.² E határozat nyomán a következő évben létre is jött az ICOMOS, azaz a Műemlékek és Műemlékhelyszínek Nemzetközi Tanácsa.³ A varsói alapító közgyűlésen hárman képviselték (hazánk akkori hivatalos nevén) a Magyar Népköztársaságot: Dercsényi Dezső, Havassy Pál és Horler Miklós.⁴ A magyar ICOMOS részvétel tehát a kezdetek óta biztosított volt (formálisan 1966 elején jött létre a Magyar Nemzeti Bizottság), jóllehet e „szakmai civil szervezet” magyar nemzeti bizottságának tagjait akkoriban az illetékes minisztérium (ÉM, majd ÉVM) államtitkára kérte fel és nevezte ki. Az első nemzeti bizottsági elnök 1966-tól 1985-ig Dercsényi Dezső volt, aki mellett 1966-tól 1971-ig Zádor Mihály, majd Román András töltötték be a főtítkári posztot.

Miután az ICOMOS alapszabálya szerint egy-egy nemzeti bizottságnak összesen eleinte 15, később 18 szavazata lehetett⁵ – függetlenül a tényleges taglétszámától, illetve az adott ország nagyságától, lélekszámától –, egészen a rendszerváltoztatásig nem is volt ennél több tagja az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának. Akkoriban az ICOMOS MNB szinte teljes egészében „összenőtt” a magyar műemlékvédelem akkori központi állami intézményével, az 1957 és 1992 között fennállott Országos Műemléki Felügyelőséggel (OMF).

Valójában hosszú időn keresztül csak néhány „kültagja” volt a bizottságnak – például a Budapesti Műemlék Felügyelőségtől (BMF, 1958–1992), illetve a Műegyetem (ÉKME, 1968-tól BME) Építészettörténeti és Műemléki Tanszékéről. És ez az utóbbi összefüggés

¹ A Történeti Épületek Építészeinek és Szakértőinek Második Kongresszusa (The Second Congress of Architects and Specialists of Historic Buildings), 1964-ben, Velencében 13 határozatot hozott. Az első volt az „International Restoration Charter” azaz a Velencei Karta, a második pedig, az UNESCO kezdeményezésére, az International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) létrehozását irányozta elő.

² ICOM = International Council of Museums / Múzeumok Nemzetközi Tanácsa, alapítva 1946-ban.

³ Néhány évvel ezelőttig magyar megnevezésként Műemlékek és Műemléki Együttesek Nemzetközi Tanácsa volt használatos.

⁴ Az alakuló közgyűlés 1965 június 21–22-én, Varsóban megtartott üléséről készült jelentés szerint: „from Hungary: Mr. Dezsó Dercsenyi, Mr. Paul Havassy, Mr. Nicolas Horler”. Dercsényi Dezsőt azonnal be is választották a vezetőségbe, az ICOMOS Végrehajtó Bizottság tagja lett, és a következő három ciklusra is újra megválasztották (az Alapszabály szerint a negyedik már nem lett volna lehetséges). Vö.: *Dercsényi Dezső: Műemlékvédelmünk nemzetközi helyzetének alakulása, Műemlékvédelem* 20 (1976), 289–293.

⁵ A háromévente megtartott nemzetközi, tisztújító közgyűléseken volt jelentősége a szavazatszámnak. Eleinte (1969-ig) csak öt tagja volt a Magyar Nemzeti Bizottságnak, aztán 15, később 18.

az, amely már közelebb visz bennünket annak a bemutatásához, hogy Winkler Gábor – nem fővárosi lakosként és nem lévén munkatársa egyik felsorolt intézménynek sem – miként kerülhetett kapcsolatba az ICOMOS-szal és annak Magyar Nemzeti Bizottságával. Ez a kapcsolat minden bizonnyal az MTA Építészettörténeti és Építészetelméleti Bizottságán keresztül jött létre, amely hagyományosan az említett műegyetemi tanszék bázisán működött. Több mint valószínű, hogy az MTA e bizottságához köthető Gábornak az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságával létrejött munkakapcsolata.

Úgy látszik, hogy az első (vagy az egyik első) fontos szerepvállalása az ICOMOS köreiben egy igazán kiváló ICOMOS MNB kezdeményezéshez fűződik, nevezetesen ahhoz a nemzetközi szakzsargonban „stage”-nak nevezett képzéshez („tréning”), amelyet (nagy részt az UNESCO által finanszírozva) szervezett meg az ICOMOS 1978-ban,⁶ majd még néhányszor a rákövetkező években is. Sajnos ennek nagyszerű kezdeményezésnek – politikai okokból – 1984-ben vége szakadt, miután az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság az UNESCO akkori főigazgatója⁷ elleni tiltakozásul (átmenetileg) kilépett e szervezetből – ami természetesen a befizetések hiányában a források csökkenésével is járt. Gábor 1980-ban vett részt ebben a programban. A szokásos egyhetes párizsi bevezető (elméleti) program után az Egyesült Államokban volt négyhetes tanulmányút. A Helsinki Egyezmény utáni kelet-nyugati közeledés egyik folyamánként létrehozott program ugyanis úgy épült fel, hogy a „keleti” résztvevők nyugati, a „nyugatiak” keleti országban teljesítették a szakmai tanulmányutát. Gábor igényes, tartalmas, sajátkező rajzokkal gazdagított részletes írásban számolt be a tapasztalatairól, az Egyesült Államok műemlékvédelmének helyzetéről.⁸ Ettől kezdve vált egyre intenzívebbé Gábor és az ICOMOS kapcsolata.

Személyes emlékeink szerint ezután az OMF és az ICOMOS közös szakmai rendezvényeinek állandó szereplőjévé vált. „Az utolsó 100 év műemlékei” címmel 1982-ben Budapesten és Kecskeméten megrendezett nemzetközi kollokvium⁹ keretében ugyan előadást nem tartott, ez az esemény mégis kiindulópontja lett az egyik kiemelkedően fontos, úttörő jellegű szakmai munkájának. Ebből a konferenciából nőtt ki ugyanis a 19–20. századi történeti épületeket, e korszak potenciális műemlékeit felmérő program, amelyre a megbízást Gábornak az említett konferencia előadói között is szereplő Dercsényi Balázs adta, aki a műemlékvédelem ügyét akkor éppen az ÉVM Műemléki Főosztályának munkatársaként szolgálta.

⁶ Az első, 1978-as alkalommal Fejérdy Tamás, majd a további években Winkler Gábor, illetve Petravich András és Tamás Lászlóné (Kecskemét) vett részt ezen. A csereprogram jellegű együttműködési szakaszban Francois Varin (Kanada), illetve a következő alkalommal Andree van Beven (Belgium) és Julian E. Chaparia (Spanyolország) jött Magyarországra.

⁷ Amadou-Mahtar M'Bow (UNESCO főigazgató: 1974–1987)

⁸ Winkler Gábor: Műemlékek, Műemlékvédelem az USA-ban. In: Műemlékvédelem 25 (1981), 168–178.

⁹ Petravich András – Fejérdy Tamás: Az utolsó száz év műemlékei nemzetközi ICOMOS-kollokvium, Budapest–Kecskemét, 1982. június 22–27. Műemlékvédelem 27 (1983), 62–63. Érdekességként megemlíthető, hogy Ferenczy Károly kifogásolta a rendezvény címét, mondván, hogy ehelyett a „legutóbbi száz év” megfogalmazást kellett volna alkalmazni.

Az ICOMOS háromévenkénti közgyűlésein csaknem kizárólag a nemzeti bizottság vezetőinek a részvételét sikerült biztosítani. Az 1984-es, az NDK-ban, Rostockban és Drezdában megtartott közgyűlésen talán Gábor még nem vett részt, de a rákövetkező, 1987-ben, Washingtonban megtartott közgyűlésen már biztosan jelen volt. Bár akkor még nyilván senki sem gondolhatott a hamarosan bekövetkező rendszerváltozásra, utólag már látható, nem lehet véletlen, hogy ez alkalommal egészen népes magyar delegáció képviselte a nemzeti bizottságunkat a washingtoni Építészeti Múzeumban megtartott eseményen. Közülünk Winkler Gábor volt az, akinek már volt ismerete, tapasztalata az amerikai szakmai és intézményi közegben.

1989 után viszonylag hamar az ICOMOS MNB is átalakult, 1996-ban, szélesre nyitotta a tagság lehetőségét,¹⁰ ezért vált szükségessé, hogy – igazodva a hazai jogi környezethez –, az ICOMOS magyar bizottsága egyesületként bejegyzett szervezetté váljon. Az Egyesületet, függetlenül attól, hogy egy már hosszú évtizedek óta létező-működő szervezetről volt szó, természetesen meg kellett alapítani. Bár az alapító tagok között nem találjuk Winkler Gábort, ez azonban semmit sem jelent a tekintetben, hogy mennyire volt már akkor szorosabb kapcsolatban az ICOMOS-szal. Mivel összesen csak hat személy kellett a formai megalapításhoz, kiválasztásukat az akkor pillanatnyi legegyszerűbb elérhetőségük határozta meg.

1. kép. „Az ICOMOS tanácsadó testülete ülésének 2006-ban Edinburgh adott helyet”

Winkler Gábor rajza elnöki beszámolójában

¹⁰ Ennek nyomán hamarosan az egyik legnépesebb nemzeti bizottsággá vált, 2015-ben is a hetedik legnagyobb a 110 nemzeti bizottság közül.

2. kép. Winkler Gábor Edinburghban, az ICOMOS tanácsadó testületének ülésén
(2006. augusztus – szeptember)

Ahogy egyre erőteljesebben kapcsolódott be az ICOMOS hazai munkájába, az ICOMOS párizsi központja felkérésére nemzetközi feladatokat is elvégzett. Így például az ICOMOS ún. missziós küldötteként értékelte Grazban a város előterjesztését, hogy világörökségi helyszínüket bővíthessék. Természetes volt hát, hogy 1997-től az ICOMOS magyar nemzeti bizottsága az egyik elnökhelyettesévé választotta két ciklusra, ezt követően pedig a bizottság elnöke lett. Erről a 2003–2006-ig terjedő időszakról Winkler Gábor az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság 2006. november 17-én a Szentendrei Néprajzi Múzeum épületében megtartott tisztújító közgyűlésen számolt be. Az elnöki beszámoló műfajától eltérően az a saját rajzaival illusztrált „dolgozat” megállná a helyét tudományos igényű írásként is (1. kép).¹¹ Ebben szerepel a következő tájékoztatás is: „2005 márciustól májusig tizenkét részes TV felvételt készített az MTV2 az ICOMOS előadóival. A műsort az év folyamán három alkalommal sugározták, nagy érdeklődés mellett.”¹² Az előadások anyagát az ICOMOS MNB is archiválta, bízva abban, hogy az a későbbiek során is ér-

¹¹ Winkler Gábor: ICOMOS 2003–2006 (ICOMOS Híradó)

¹² A sorozatot Tólas Péter szerkesztette. Az előadások: *Fejérvy Tamás*: A műemlékvédelem; *Winkler Gábor*: Történeti együttesek műemlékvédelme; *Visy Zsolt*: Régészet és műemlékvédelem (A római limes); *Mezős Tamás*: Romemlékek műemlékvédelmi kérdései; *Balassa M. Iván*: Népi építészeti örökségünk védelmének lehetőségei; *Örsi Károly*: Kertépítészeti történeti környezetben; *Román András*: A helyreállítás módokai; *Bugár-Mészáros Károly*: Belső terek helyreállítása; *Arnóth Ádám*: Új építés műemléki környezetben; *Ágostházi László*: Műemlék-helyreállítás Magyarországon; *Farbaky Péter*: Műemlékvédelem a művészettörténet szemével; *Feld István*: Váraink múltja és jövője.

deklódésre tarthat számot. A tudományos igényű írásokat is tartalmazó ICOMOS MNB Híradó egyik legfontosabb szerzőjeként is rendkívül tartalmas írásokat köszönhetünk Winkler Gábornak

Az ICOMOS tanácsadó testülete (Advisory Committee - AC), illetve az Európai nemzeti bizottsági elnökök régiós ülésein szintén hozzájárult a Magyar Nemzeti Bizottság hagyományosan „erős” ICOMOS részvételéről az e nemzetközi grémiumokban kialakult képhez. Ezen a 2006 szeptemberében Edinburgh-ban tartott AC ülés alkalmából a szállodában készült képen a kutyus természetesen nem igazi ... (2. kép)

Az ICOMOS 2003-ban a közép-afrikai Zimbabweben, a Viktória vízesés mellett (3-4. kép), majd 2005. október 17-28. között pedig Kínában (Xi'an) tartott közgyűlést (5. kép). Mindkét rendezvényen több fős magyar küldöttség képviselte hazánkat, ott készültek az itt közölt fényképek Gáborról.

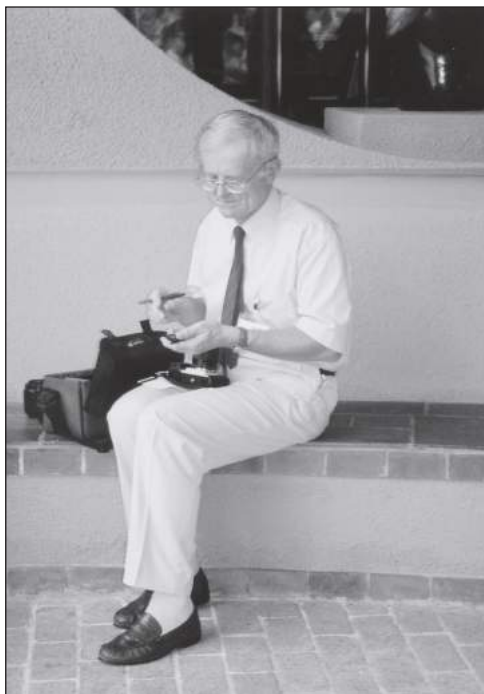

3. kép. Zimbabwe, a Zambézi folyón, az ICOMOS tanácsadó testületének 2003. évi ülése alkalmából
(fotó: Fejérdy Tamás)

Elnöksége idején a legjelentősebb nemzetközi sikert kétségtelenül a 2004-ben megrendezett *A Velencei Karta 1964–2004–2044?* című tanácskozás aratta, melynek május 22–27. között Budapest és Pécs városa adott helyet. A találkozóval kapcsolatban az ICOMOS figyelemreméltó kiadványt publikált. A „Velencei Karta Konferencia” kétnyelvű – francia és angol – kötete az ICOMOS kiadásában szeptember 15-én látott napvilá-

got.¹³ Winkler Gábor pécsi előadásának címe így szólt: „Minden rekonstrukciót ki kell zárni (Magyarországon)? – Velencei Karta 15. pont”.¹⁴

A Nemzeti Bizottság 2004-ben a Soproni Konferencia és Kulturális Központ új-jáalakított épületében, 2005-ben pedig a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében tartotta közgyűléseit – jól mutatva az elnök kötődéseit.¹⁵ Ma is tovább élnek azok az ICOMOS MNB által akkor alapított díjak, amelyek egyebek között a szervezetnek a magyar szakmai közéletben való „láthatósága” szempontjából is fontosak. „A Citrom-díj alapításával 2005-ben az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága a rossz és alacsony minőségű műemlék-helyreállítások káros voltára kívánta felhívni a szakma és a közvélemény figyelmét. Az első három Citrom-díj kihirdetésére először a Magyar Tudományos

4. kép. Zimbabwe, az ICOMOS tanácskozásra készülődve (fotó: Fejérdy Tamás)

¹³ Winkler Gábor 2003–2006-os elnöki beszámolójából. A „Charta rendezvény” kezdeményezője és fő szervezője Román András volt, aki az ICOMOS MNB Titkárság programigazgatójaként mind a hazai, mind a nemzetközi kapcsolattartásban személyében testesítette meg az ICOMOS folytonosságát.

¹⁴ A Műemlékvédelem 48 (2004) különszáma, 50–54 és angolul 182–186. Megjelent a nemzetközi ICOMOS kiadásában is: The Venice Charter. Monuments and Sites. XI. La Charte de Venise. Monuments et sites. (Szerk.: Kovács Erzsébet) Budapest – Paris, 2005.

¹⁵ Az ICOMOS MNB „Egyesület” a soproni közgyűlésen határozott a szervezet közhasznúságáról.

Akadémián 2005. április 28-án megrendezett közgyűlésen került sor, a másodikat 2006. április 18-án adtuk át – igaz, mindkét esetben csak „jelképesen” –, hiszen a díjazottak persze a meghívás ellenére nem jelentek meg a ceremónián. A díj országos feltűnést keltett, a média a későbbiekben is számtalan esetben hivatkozik rá. Ezúttal még a kereskedelmi tv-k is „műsorukra tűzték” a „műemléki citrom” bemutatását.¹⁶ Az ICOMOS Heritage & Risk sorozatának 2006-2007-es kötetében részletes beszámolót közölt a Citrom-díj addigi díjazottainak ismertetésével. A másik díjról sem feledkezhetünk meg: „A negatív példák ellensúlyozására az ICOMOS 2006-ban a sikeres helyreállítások kitüntetését is megszervezte (ICOMOS-díj). Ennek keretében három kiváló műemlék-helyreállítás részesült elismerésben. Róluk a média ugyancsak részletesen szólt. A 2006-ban alapított ICOMOS-díj átadására először 2006. április 18-án, Budapesten, az Örökségvédelem Napjának rendezvényei keretében került sor.”¹⁷ A Román András Könyvtár és Dokumentációs Központ létrehozásáról még ugyancsak a Winkler Gábor irányította vezetőség döntött.¹⁸

5. kép. A 2005-ös xi'ani ICOMOS közgyűlés egyik helyszínén (fotó: Fejérdy Tamás)

¹⁶ A 2003–2006-os elnöki beszámolóból. A Citrom-díjat Fejérdy Tamás kezdeményezte, kanadai (Montreal) előkép alapján.

¹⁷ Ugyanott.

¹⁸ Fejérdy Tamásnak Lóvei Pállal és Kovács Erzsébettel közösen előterjesztett javaslata alapján.

Az ICOMOS-hoz köthető-kötődik az Egri Műemlékvédelmi Nyári Egyetem – későbbi nevén Román András Műemlékvédelmi Nyári Egyetem¹⁹ –, amelynek Gábor visszatérő előadója volt, 2011-ben pedig a 41. alkalommal megrendezett rendezvény elnökeként varázsolta el a résztvevőket (6. kép).²⁰ Briliáns felkészültséggel, tapintatos határozottsággal és mindenre kiterjedő figyelmességgel látta el ezt a feladatot is.

6. kép. A 41. Román András Műemlékvédelmi Nyári Egyetem elnökeként, 2011-ben
(fotó: Sylvester Edina)

Ismerve Winkler Gábor szakmai (kutatói, tervezői, oktatási, főépítész, szakirodalmi, stb.) tevékenységét, egyértelmű, hogy az ICOMOS nem sajátíthatja ki az ő személyét, ugyanakkor igencsak nehéz lenne szétszálazni, hogy az osztrák, szlovén, szlovák kapcsolatai inkább az ICOMOS, vagy az Alpok-Adria együttműködés²¹ (és/vagy annak utódai) keretében jöttek létre és bontakoztak-e ki. Ide tartozik az Europa Nostra keretében kifejtett aktivitása is.²² Annak keretében is nagyon sokat tett a hazai, illetve a régiós (így különösen a határon túli magyar) műemlékek és műemlékesek, műemlékvédők meg- és

¹⁹ Az OMF, illetve a jogutód intézményekkel együtt létrehozott programsorozat, amely a 2000-es évektől egyre inkább egyedül az ICOMOS MNB saját szakmai rendezvényévé vált, a rendezésben továbbra is együttműködve a TIT Bugát Pál Egyesületével (Eger).

²⁰ A rendezvény témája: „Történeti terek és térkapcsolatok” volt.

²¹ A rendszerváltozás előtt létrejött, határon átnyúló módon a szomszédos országok kooperációját lehetővé tévő sokrétű együttműködésnek Winkler Gábor volt az egyik legkiemelkedőbb szakmai közreműködője.

²² A tagszervezet „Város- és Faluvédők Szövetsége (Hungaria Nostra)” alelnökéként idehaza is mindent megtett a magyar pályázatok kezdeményezése, elő-bírálata terén éppúgy, mint annak érdekében, hogy azok díjazottak legyenek.

elismertetéséért. Több cikluson keresztül volt az Europa Nostra díj zsűrijének és a szervezet tanácsának (Council) tagja. A Transylvania Trust (korábban az Utilitas srl.) által szervezett, három (a Román, a Magyar és a Német) ICOMOS Nemzeti Bizottság által vállalt támogatott konferencia-sorozatot éppúgy segítette, mint a Torockói Falumegújítási Program²³ Europa Nostra díjjal történő elismerését.

Az ICOMOS XVII. Közgyűlése (Párizs, 2011. november 27 – december 2.) Winkler Gábort (a Magyar Nemzeti Bizottság elnöke, Nagy Gergely előterjesztése alapján) az ICOMOS nemzetközi tiszteletbeli tagjává választotta. Ez a megtisztelő elismerés méltó módon fejezte ki Gábor ismertségét és elismertségét. A nemzetközit hazai ICOMOS elismerés is követte: a 2011. évi Möller István Emlékérem, amelyet 2012-ben adományoztak. 2013-tól a Möller-díj bizottság tagjává választották.

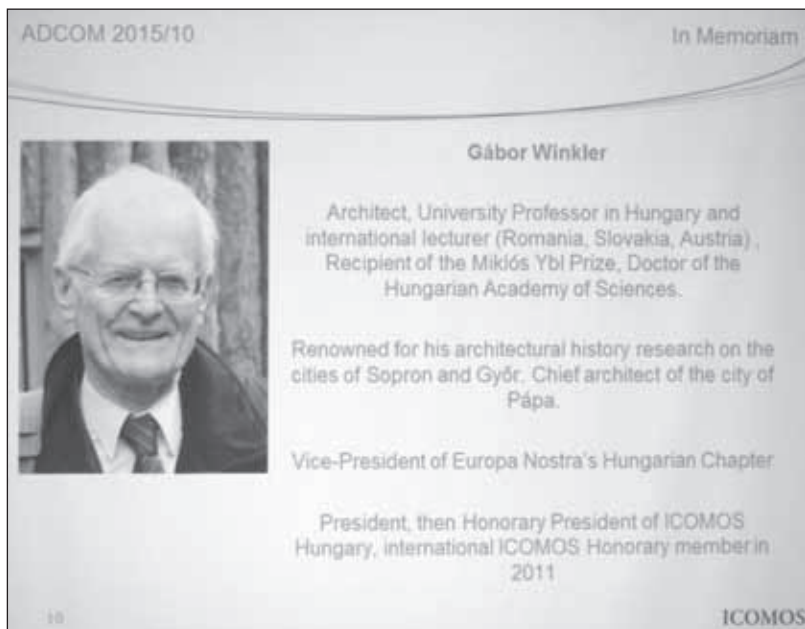
7. kép. ICOMOS MNB Közgyűlés, Ráckeve, 2015. május 13.

Az „Örökség a jövőnek – jövő az örökségnek” egyéves programsorozat keretén belül „Történeti városok integrált szemléletű védelmének lehetőségei és kérdései” címmel 2014-ben Győrben szervezett konferenciát, amelynek az értékelését a balatonfüredi (2014. szeptember 25-26.) kétnapos záró-konferencián ismertette. Gábor a nemzeti bizottság tiszteletbeli elnökként is folyamatosan és aktívan részt vett az ICOMOS MNB

²³ A Román András kezdeményezésére a Budapest Főváros V. kerület Belváros-Lipótváros Önkormányzata által (jelenleg is) támogatott példaértékű program szakmai irányítását a Transylvania Trust (programfelelős: Furu Árpád) irányítja és koordinálja.

életében, a vezető testületek (elnökség, vezetőség) munkájában éppúgy, mint előadásokkal és hozzászólásokkal a különféle rendezvényeken – utoljára a Nemzeti Bizottság 2015. május 13-án, Ráckeven megtartott közgyűlésén (7. kép), csak néhány nappal a mindnyájunkat megdöbbentő, megrázó hirtelen eltávozása előtt.

Az ICOMOS Tanácsadó Testületének 2015-ös fukuukai éves ülésének fájdalmas és felemelő pillanata volt, amikor megemlékeztek az előző közgyűlés óta eltávozott tagokról, s tisztelegtek az emlékük előtt. Ezt pillanatot örökíti meg e cikk utolsó fényképe (8. kép).

8. kép. In memoriam Gábor Winkler – Fukuoka, Japán, 2015. október 27.

„Arra vagyok büszke, hogy szeretem az életet és élvezem. [...] Annyiféle öröm van az életben, olyan kifogyhatatlan forrása az élet az örömeknek, és én nagyon szeretek örülni.”¹

– Winkler Gábor teljes munkásságát átfogni egy rövid tanulmányban szinte lehetetlen feladat. Rendkívül nagy tudású és nagy munkabírásu ember volt: építészeti, városépítészeti, műemlékvédelmi, történeti kutatói tevékenységének összefoglalása köteteket töltene meg. Ebben az írásban ezért inkább arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk tanárként, elsősorban a Nyugat-magyarországi Egyetem Építéstani Intézeténél töltött éveit alapján.

Az építész-tanár

Winkler Gábort a család és a munka Győrbe hívta: megszerette a várost, ez volt számára az „otthon”. Ugyanakkor Sopronban nőtt fel, ide mindig hazajött: itt volt számára az „itt-hon”, a gyökerek, amelyek alakították látásmódját. A városhoz és az egyetemhez egyaránt erős érzelmi szálak fűzték. Első emlékei az egyetemről még kisgyerekkorából származtak: 1945-ben édesapja, a szintén neves építész, Winkler Oszkár – családját féltve és az egyetem kedvező helyzetét ismerve – engedélyt kért, hogy beköltözhessen feleségével és két kisfiával az egyetem területére.² Winkler Oszkár ekkoriban már előadásokat tartott a soproni hallgatóknak, vendégelőadóként az építészet témaköréből. Pár év múlva – a tanári kar egyik legfiatalabb tagjaként – az Építéstani Tanszék vezetője lett, majd több mint három évtizeden át töltötte be ezt a posztot.

Négy fia az egyetem “vonzásában” nőtt fel; a legnagyobb, Gábor az ő hatására választotta az építész hivatást. Láttá édesapját tanítani, alkotni a tanszéken és otthon, beleivódott az építészet és a tanítás szeretete. A soproni egyetemhez való kötődését mutatja az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karán 1964-ben megvédett építésmérnöki diplomamunkája, melyben az Erdészeti és Faipari Egyetem számára tervezett rektori épületet. Saját visszaemlékezésében írja, hogy „egy-egy nagyobb feladatleadás előtt hazamenekültem Sopronba és beköltöztem Édesapám egyetemi szobájába. Pontosabban a professzori szoba melletti keskeny, magas kis helyiségbe, ahol nagy rajzasztal volt, melyen nyugodtan dolgozhattam.”³ Édesapja példája arra nevelte, hogy választott hivatása gyakorlati részét ugyanúgy ismerje, mint az elméletit: így dolgozott építkezéseken is kivitelezőként, művezetőként, mielőtt aktívan tervezni kezdett volna. Gyakorlati és tervezői tapasztalatait később visszaforgatta a „nagyobb léptékbe”: a várostervezésbe és

¹ Winkler Gábor: 70 emlék. Idézet az Építéstani Intézetben 70. születésnapja alkalmából készült beszélgetésből. <https://www.youtube.com/watch?v=bz46H7TZQLY> (letöltve: 2016.05.19.)

² Winkler Gábor: Az Építéstani Tanszéken töltött éveim. In: Szabó Péter (szerk.): Építéstani Intézet 1872–2012. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem, 2012. 47.

³ Uo. 49.

a műemlékvédelembe. A felhalmozott szellemi értékeket végül egyetemi tanárként adta tovább a hallgatóságnak, az épített környezet és a benne élő emberek szeretetével együtt.

Saját bevallása szerint soha nem akart főállású egyetemi oktató lenni, később mégis szakmai munkássága súlypontjának tartotta az oktatást, saját szavaival: „szenvedélyesen szeretek tanítani”⁴. A tanítás a szívéből jött, szervesen összefüggött a műemlékek és a történeti városok értékeinek megőrzése, értékeinek megmentése iránti vágygal. Mindegy volt, hogy erdőmérnök, környezetmérnök, faipari mérnök, építész, turizmus szakos hallgatókat tanított vagy „csupán” ismeretterjesztő előadást tartott: a lényeg mindig ugyanaz volt. Felhívni a figyelmet az emberiség épített értékeire, megismertetni és megszerettetni az építészeti világot, így menteni meg a történeti települések szellemét, hogy élhető és megélhető környezetet adhassanak lakosaiknak. Ha látta, hogy mondanivalója felkelti a hallgatóság érdeklődését (és általában felkeltette), éveket fiatalodott, valósággal ragyogott jellegzetes mosolya.

Tervezői munkája mellett 1990-től egy évig meghívott docens volt a Budapesti Műszaki Egyetem Urbanisztikai Tanszékén, ugyanettől az évtől tartott előadásokat a győri Széchenyi István Főiskolán (1992-től címzetes főiskolai tanárként), majd később a pécsi Pollack Mihály Főiskolán és a BME műemléki továbbképző szakán. 1992-től közel tíz évig volt vendégprofesszora a pozsonyi székhelyű Academia Istropolitana-nak, ahol angol nyelvű előadásokat tartott. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Faipari Mérnöki Karának Építéstani Tanszékéhez 1995-ben került, először tudományos munkatársként, és az akkori tanszékvezető Kubinszky Mihály reménybeli utódjaként. 1995. július 1-jei hatállyal nevezték ki egyetemi tanárrá, majd egy hónapra rá – Kubinszky professzor úr nyugdíjazásával – tanszékvezetővé.

Az Építéstani Intézetnél

A NYME Építéstani Intézete⁵ történetének több mint 140 éve alatt végig sajátos szerepet töltött be az egyetemen belül: az építészeti ismeretek különböző jellegű oktatására mindegyik szakon szükség volt. Az idők során változott a szervezeti felépítés, a szakok összetétele, de az Intézet oktatási tevékenységének sokszínűsége megmaradt. Amikor Winkler Gábor átvette a Tanszék irányítását, az éppen „intézetesítés” előtt állt, az oktatott tantárgyak mennyisége is felszaporodott. A szükséglethez képest kevésnek ítélte az oktatók számát, ezért a Tanszék fejlesztésébe fogott. Tervei szerint az Intézet oktatási spektruma igyekezett átfogni az építészeti és településtervezés legtöbb területét. Winkler Gábor által a NYME Építéstani Intézeténél oktatott tantárgyak a következők vol-

⁴ Ugyanezzel a címmel jelent meg 2002-ben önéletrajzi írása is. Winkler Gábor: „Szenvedélyesen szeretek tanítani...” Műemlékvédelem 46 (2002), 178–182.

⁵ Korábban Építéstani Tanszék. Az Erdészeti és Faipari Egyetem 1996-ban vette fel a Soproni Egyetem nevet, majd 2000-ben, integrációval alakult át Nyugat-magyarországi Egyetemmé.

tak:⁶ Építési anyagok és szerkezetek, Építéstan, Építészetelmélet (1-2.), Építészettörténet (1-4.), Faépítészet, Faipari üzemek és szerkezetek, Faszerkezetek a kortárs építészetben, Faszerkezetek rekonstrukciós tervezése, Lakó-, mezőgazdasági-, ipari-, középület-tervezés, Magasépítési ismeretek, Örökségturizmus, Szaktörténet /építészet/ 1-3., Településrendezés és -védelem, Területrendezés és fejlesztés, Terület- és településrendezés, Tervezés fejlesztés szabályozás, Tervezésemélet, Turisztikai tervezés, fejlesztés, szabályozás, Üdülőlhely-tervezés, Városépítés és műemlékvédelem.

Az általa oktatott tantárgyakban az „építészet és történeti szemléletű városrendezés legfrissebb elveinek és módszereinek”⁷ továbbadására helyezte a hangsúlyt. Az építéstan mellett nagy kedvvel tanította az építészettörténetet, a városrendezést és a műemlékvédelmet. Szakmai tevékenységét soha nem hagyta abba: az egyetemi oktatás mellett is tervezett, kutatott. Az épülettervezés, várostervezés és -helyreállítás terén szerzett tapasztalatait ugyanúgy belegyúrta a tananyagba, mint – Pápán 1993 óta betöltött – főépítési tevékenységből nyert tudását.

Minden előadására készült: vázlatot írt kis cetlikre, melyeket az órák előtt mindig áttanulmányozott. Ezt a lelkiismeretességet látta édesapjától, akit emberi, szakmai és oktatási vonatkozásban is példaképnek tekintett, és ezt az alaposságot, a tanítás tiszteletét adta tovább tanítványainak és kollégáinak. Gyakran beült munkatársai előadásaira, észrevételeivel segítette munkájukat, ugyanakkor a saját óráira is behívta kollégáit. Soha nem csinált presztízs kérdést abból, hogy saját tárgyaira „betanítsa” fiatalabb munkatársait. A tudás átadásának örömeivel és a jövőbe vetett felelősséggel tette mindezt.

A hagyományos oktatási eszközök híve volt. Szeretett krétával táblára rajzolni: a történeti városok körvonalainak felskiccelése közben színes történetekkel keltette életre az ábrákat. A tábla mellett szívesen használt diavetítőt, saját – a világ minden tájáról származó – fotóival hozta közel a hallgatósághoz az adott témát. Előszóval vitte hallgatóit „terepre”: a soproni, bécsi tanulmányi sétákon mutatta meg nekik a történeti városok szépségeit, lelkét és az ezekre ható folyamatokat. Zene- és filmrajongóként gyakran használt könnyű- és komolyzenei hasonlatokat, filmeket a tananyag illusztrálásához (egyik kedvence volt Simon & Garfunkel egyik dala, a *So Long Frank Lloyd Wright*). A magyar mellett németül is anyanyelvi szinten írt és adott elő, de számtalan nemzetközi szemináriumot tartott angol nyelven, amelyen szintén folyékonyan beszélt.

Óriási munkabírást mutatja, hogy a NYME Építészeti Intézetének vezetése mellett 2002-től a Széchenyi István Egyetem (korábban főiskola) egyetemi tanára, 2003-tól tanácskezelője lett. A soproni Intézet vezetését 2006-ban adta át Szabó Péternek, de változatlanul tovább tanított 2011-es nyugdíjazásáig. Ezt követően többek között a Széchenyi Egyetemen és – nagy örömeire – a Zeneművészeti Egyetemen tartott előadásokat.

⁶ Az Építészeti Intézet nyilvántartása a Neptun-rendszer alapján, 2012

⁷ Winkler Gábor szakmai önéletrajza, kézirat, NYME SKK Építészeti Intézet, 2008

A mentor

Winkler Gábor kutatási-szakértői tevékenységének bemutatásához egész tanulmánykötetre lenne szükség, ezért csak néhányat emelnénk ki közülük azért, hogy bemutathassuk munkásságának ezt a rétegét. Mint mindent, a saját kutatásaiból nyert tapasztalatokat és rutint is próbálta megosztani másokkal. Ha egy tanítványa településtervezési, rekonstrukciós témával foglalkozott, az előzmények, történeti összefüggések megismerése érdekében javasolta neki a levéltári kutatást, melyben maga is nagy gyakorlattal rendelkezett. A *Sopron építészete a 19. században*⁸ címmel megjelent (doktori disszertációjából átdolgozott) könyvében rendkívül alapos, könnyen követhető hivatkozásokat találunk. A pontosság ellenére sikerült a száraz adatok alapján olvasmányos, a „nem szakemberek” számára is könnyen befogadható művet alkotnia. A szakmaiság és a közérthetőség egysége teljes munkásságát jellemezte: ezt a szemléletet igyekezett továbbadni tanítványainak is. Többször említette, hogy doktori értekezésének kapcsán volt, aki bírálta a túlzottan emberi hangnemet. Winkler Gábor szerint ugyanolyan fontos volt, hogy mindenki megértse, amit ír, mint a szakmai hitelesség, hiszen a hétköznapi emberek és az építészeti képzettséggel nem rendelkező törvényhozók alakítják környezetüket mindennapi magatartásukkal, döntéseikkel. Mindenkinek értenie kell, miért fontos az épített örökség védelme. Többek között ezt a célt szolgálta *Történeti városok helyreállításának elvei és módszerei* címmel 2004-ben megvédett akadémiai doktori értekezése is,⁹ melyben egész addigi, a városi léptékű műemlékvédelem terén folytatott munkásságát összegezte.

Az Építéstani Intézetnél töltött évei alatt számos faipari mérnök és környezetmérnök diplomamunkájának témavezetője volt, emellett az Országos Doktori Tanács összesen 14 témavezetését¹⁰ tartja számon, melyek közül tizenketten szereztek fokozatot. Nagyon büszke volt erre a számra. Tanítványai sikereinek őszintén tudott örülni, szinte „örökbe fogadta” őket. Aktívan figyelemmel kísérte diplomatervezői és doktoranduszai munkáját, végtelen türelemmel olvasta át a vázlatokat, terveket, félkész anyagokat. A tudományos fokozatszerzéshez szükséges bizonyos számú publikáció megléte: ezek írását folyamatosan bízta, nem egyszer szerzett lehetőséget a tanítványok írásainak kiadására. Tanítványai kutatásait tanácsaival is segítette, melyek sok esetben nem csupán szakmai, hanem általános érvényű iránymutatások voltak. Bármikor kérdezhettünk tőle, telefonon, e-mailben: amint tudott, válaszolt. Ha volt rá lehetőség, különböző munkákba is bevonta tanítványait, többek között a Virág völgy részletes rendezési tervébe, Sopron környezetvédelmi programjának településszerkezeti munkarészébe, az Őrség népi építészetét védendő kutatásba, vagy a Sopron helyi értékvédelmi rendeletét előkészítő szakmai munkába.

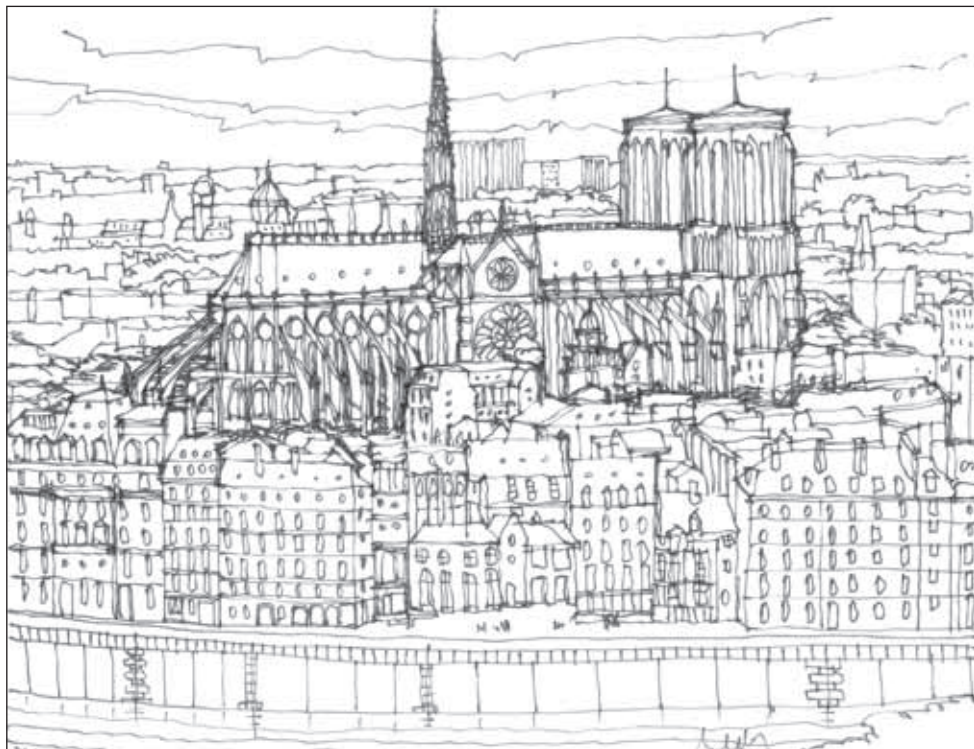
⁸ Winkler Gábor: *Sopron építészete a 19. században*. Budapest, 1988.

⁹ Winkler Gábor: *Történeti városok helyreállításának elvei és módszerei*. (Pápa műemléki belváros rekonstrukciójának tudományos kérdései). Magyar Tudományos Akadémia doktori disszertáció, 2002.

¹⁰ 1996-tól volt témavezető a Nyugat-magyarországi Egyetem Faipari Mérnöki Kar Cziráki József Faanyagtudomány és Technológiák Doktori Iskolájában.

Nagyon jellemző volt rá, hogy fiatalabb kollégáit is egyenrangú partnerekként, barátként, atyai jóindulattal kezelte. Egyik előadása előtt doktorandusza elindult az előadóterembe a régi típusú, 10-12 kilós írásvetítővel, úgy futott utána: „Kislányom, ne te vidd!” Nem szerette, ha (nála akár 30-40 évvel fiatalabb) munkatársai magázzák, mindig ő kérte a tegezést. Vezetése alatt a tanszéken jó hangulatú, de ugyanakkor fegyelmezett, nagy munkabírási gárda jött létre. A közös munkán túl rendszerezések voltak az oldott légkörű „kihelyezett” tanszéki értekezletek, évzárók, melyeken a korábbi munkatársak is gyakran részt vettek.

Már egy éve, hogy váratlanul elment, de a mai napig feldereng jellegzetes alakja az egyetemen és Sopron utcáin. Egy héttel távozása előtt többünket felhívott, csak hogy megkérdezze, hogy vagyunk. Emberségét, látásmódját, lelkiismeretességét tanítványai próbálják továbbvinni, de már csak hatalmas szakirodalmi hagyatékától és emlékeinktől kérhetünk tanácsot.

Párizsi útirajz (Winkler Gábor rajza)

Mindig pénteken jött. Pünkösddé lett a péntek, asztalra került a kávé és mihelyt megérkezett, szinte elfelejtettük, hogy a hivatalban ülünk. Mint a facebook-tól mentes időkben, beszélgettünk. Szakma volt, életszagú főépítész konzultációs nap. Nem gondoltuk akkor, hogy egy olyan szellemi műhelyben ülünk, amely a maga nemében páratlan országos, de talán még nemzetközi szinten is. Amikor kezdő építészként szülővárosomban kezdtem dolgozni, egyetlen fórumot tartottunk komolyan szem előtt, amely nagy szakmai és köztisztelőnek örvendett: a műemlékes, majd később főépítész konzultációnak nevezett összejövetelt a „Tanácson”, illetve a későbbi városházán. Gábor 1974 óta foglalkozott részletesen Pápa műemléki városrekonstrukciójával. Kezdetben tervegyeztetéseket, munkaértekezleteket tartottak, majd az 1981-től a városvezetés által felállított Építészeti Szakértői Bizottság keretén belül ültek össze kéthetente, havonta Hortobágyi Sándor irodájában a Műszaki Osztályon: Winkler Gábor mint várostervező, Máthé Géza műemléki felügyelő, Bircher Ágnes építész. Gábor sokat említette Tóth Sándor tanácselnök-helyettes egykori koordinációs szerepét a bizottság sikeres működésében. Pápa város 1989-es Hild-érme után már nem vitathatta senki a Winkler-féle rendezési-értékvédelmi szemlélet gyakorlati eredményeit. Ezt felismerve kérte fel Kovács Zoltán polgármester 1991-ben főépítésznek, (ez a hivatás akkoriban nem számított gyakorinak önkormányzati körökben).

Pápán a szocialista városépítés üteme a pártpolitikának és a katonai repülőtér jelenlétének köszönhetően elmaradt a frekventált megyeszékhely, a megyei nagyipari, idegenforgalmi centrumok vagy akár a Balaton part fejlesztése mellett. Emiatt az 1970-es évek városrendezési tervei szerencsére csak a rajzasztalon realizálódtak. Az Országos Műemléki Felügyelőség a '70-es évek elején Román András megbízásából Székelyné Egri Zsuzsa vezetésével felmérte a műemléki jelentőségű területtel rendelkező várososok – köztük Pápa – helyzetét. A felmérésre alapozva, „technika-központos” elveket követve döntöttek a védett területen belül teljes zárt sorú házsorok bontásáról, a településképebe nem illő földszintes házsorok emeletesre történő átépítéséről. Tették ezt többek között azért, hogy a gépjármű forgalom közlekedési feltételeit a mérnöki előírásoknak alárendelve optimalizálják.

Több, mára drasztikusnak tűnő terv került ki akkoriban a tervező irodákból. Az első terveken például a Kossuth utca keleti térfalának épületeit együttesen bontásra ítélték és a helyükre – a veszprémi, ajkai sétálóutcákhoz hasonlóan –, lepenyépületeket terveztek. Ennek maradványaként gyönyörködhetünk ma a szövetkezeti áruház tömegében az utca elbontott földszintes üzletei helyén. A késő historizmus és a szecesszió korszaka már elkezdte a pápai földszintes beépítést emeletesre változtatni, amely meggyőző lehetett az emeletes promenád koncepciójára, s miután annak a korszaknak az építészete nem képezett védendő értéket akkoriban, nem fájhatott senkinek az átépítésük vagy a lebontásuk. Ez a terv többek között eltörölte még a város több neves műemlékét is: a Kluge-féle kékfestő üzemet, a Tizes-malom épületét vagy a „Lábasházat” a Ruszek közben.

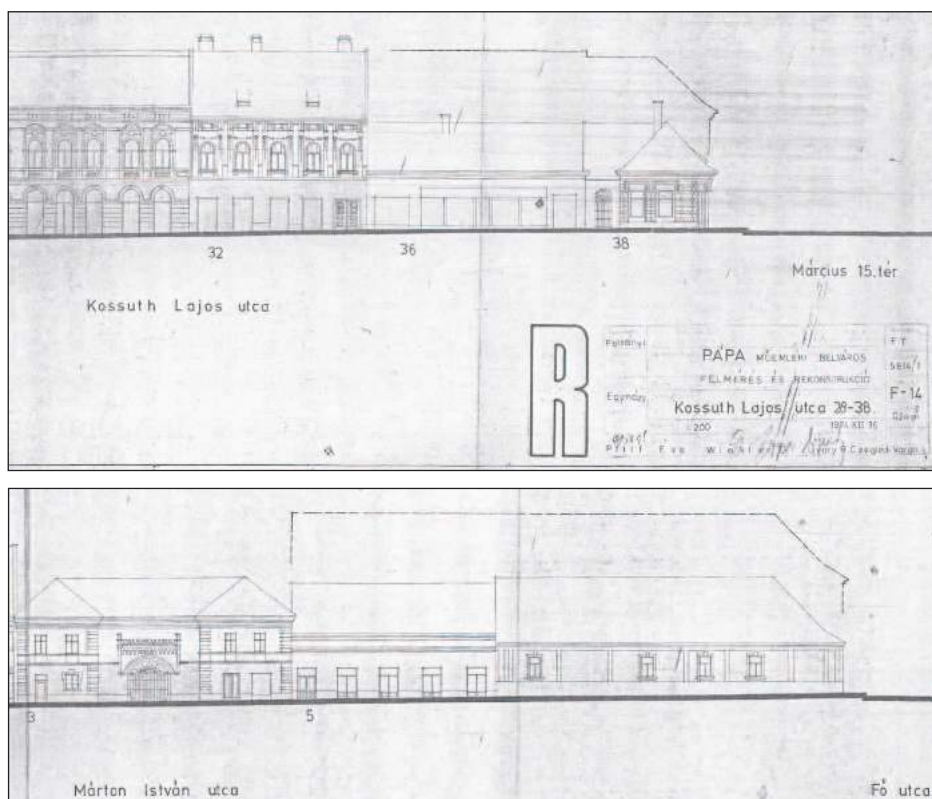
Gábor 1972-től dolgozott a Győr-Sopron Megyei Tanácsi Tervező Vállalatnál, várostervezőként kezdett foglalkozni Pápa műemléki városmagjának megújításával. Neve építész tervezőként ott szerepel a „Műemléki belváros felmérés és rekonstrukció” című rendezési terveken. A módszertant tekintve nehéz megítélni a terv szerepét. A győri tervező vállalat által készített rendezés a korábbiaknál egy fokkal toleránsabb volt ugyan a történelmi utcasorokat és településszerkezetet illetően, viszont továbbra is a közlekedési infrastruktúra döntött bizonyos utcák és épületek sorsáról. A tervek elsimították a történelmi városmag és az új fejlesztési területek határait. Én ennek a központilag irányított urbanista szemléletnek tudom be például, hogy a belvárost keletről, az egykori városfal, a Csáky utca nyomvonalán megkerülő út szabályozásának tervén Gábor tervezőként vett részt és olyan szabályozásokat rajzolt, amelyeket ma el sem hiszünk, hogy tőle származik (1. kép).

1. kép. Kivonat a Belváros rekonstrukciós tervlapjaiból (1974–1975) Helyszínrajz

Nem vitatható viszont, hogy ez a terv, annak is különösen a felmérési, vizsgálati munkarésze képezte az alapját annak, ahogy Gábor Pápa épületeihez és a városszerkezet-hoz viszonyult. Sokszor hivatkozott ezekre a felmérésekre, kiváltképp a vezérszint-¹ vagy pinceszint-alaprajzokra, ahol a szerkezeti összefüggések kezdtek kirajzolódni. A pincék hordoznak Pápa középkorából legtöbbet, ezért erre minden tervezéskor felhívta a figyelmet. A rekonstrukciós tervlapokon jól látható, miként kezelték a földszintes épületek helyzetét. Szinte mindegyik épületnél emeletes sziluettre tett javaslatot a terv (2–3. kép).

¹ Egy teljes városrész összefüggő fölmérése és rajza úgy, hogy annak minden pontját azonos tengerszint fölötti magasságon „vágják át” Sopron belvárosának rekonstrukciós tervét is ilyen, vezérszinti felmérésre alapozták (a szerk.).

2–3. kép. Kivonat a Belváros rekonstrukciós tervlapjaiból (1974–1975) Utcaképek tervezett ház-sziluettekkel

Ismerve viszont Gábor érzékenységét, el tudom képzelni mennyit vívódhatott az ilyen javaslatok papírra vetése előtt. Szerencsénkre – és Pápa város szerencséjére –, az idő új megközelítést hozott a műemlékvédelemben. A '60-as évek végén a VÁTI-ban kidolgozott stratégia és Sedlmayrné Beck Zsuzsa tevékenysége a védett területek újraélesztésére Sopronban, Kőszegen és Győrben példaértékűnek bizonyult. Gábor előtt ott állt a lehetőség, hogy ezzel az új szemlélettel gondolja újra a pápai belváros rekonstrukcióját.

Miután az 1974-es terv készítését nem előzte meg várostörténeti kutatás, úgy érezte ez az első, amelyet pótolni szükséges². Egy év múlva, 1975-ben már kész volt a vizsgálat és elindult egy olyan értékvédő folyamat, amely mind a napig folyamatosan zajlik.

Számomra ő volt „a” főépítész. Nem egy a sok közül! Sokáig azt hittem, hogy a főépítészetet így tanítják valahol, az természetes, hogy így kell ezt csinálni. Aztán, amikor elke-

² Winkler Gábor: Pápai éveim. Történeti városok helyreállításának elvei és módszerei. Pápa műemléki belváros rekonstrukciójának tudományos kérdései. Pápa, 2007. 23.

rültem Pápáról, feltűnt, hogy bizonyos szakmai fórumokon furcsán néznek rám, amikor nagy büszkeséggel beszélni kezdek Winkler Gáborról, a pápai főépítési konzultációkról és arról hogy ez milyen eredményesen működik a városban. Sokszor beszéltem a módszerről és a szabályozásról, ami a részletes rendezési tervekben megjelent, és arról a fantasztikus konzultációs tevékenységről, ami – mint később kiderült – szinte csak Gáborra volt jellemző ebben az országban. De miről is volt szó?

A '70-es évek második felében készültek azok a vizsgálatok és várostörténeti tudományos munkák, amelyek révén a város történeti morfológiája rengeteget tisztult – ezek elkészítésében fontos szerep jutott Máthé Géának és Haris Andrea művészettörténésznek³ – Gábor módszertana alapján. Ezt a vizsgálati módszertant az MTA Építészettörténeti és Elméleti Bizottsága 1982-ben megvitatta és elfogadta. Főbb lépéseiben magába foglalta a történeti beépítés jellegének vizsgálatát, az épített környezet elemeinek egyenkénti feltérképezését és jegyzékbe foglalását. A vizsgálat határait folyamatosan kiterjesztette a műemléki jelentőségű területen túl a történelmi városfalig, valamint a városfalhoz kívülről illeszkedő területekre. Gábor egyértelműen hitt abban, hogy az értékvédelmet területi kontextusában kell kezelni, de abban is, hogy a védett épületállomány esetében nem lehet az egyes telkekre, épületekre normatív szabályok alapján előírásokat meghatározni. Ebben rejtett átütő sikere és egyúttal ez váltott ki szakmai ellenérzést az építésügy oldalán. Főépítési tevékenysége során viszont igazolódott, hogy a gyakorlati eredmények láttán a városlakókban nem merült fel kérdésként az, hogy milyen jogi eszközök vezettek az adott épület megjelenéséhez, vagy egy cégtábla kihelyezéséhez, hanem csak azt nyugtázták, hogy rendben van. Tekintélye volt, főépítéssként a neve fogalommá vált. Úgy tartotta a szóbeszéd, hogy, amely terv a főépítési konzultáción „átment” arra már az építési engedély is rendben van.

A kutatásokra alapozva formálódtak a részletes rendezési tervek. Elsőként a Belváros Részletes Rendezési Terve készült el 1979 és 1981 között, amelyet Gábor a Hungaro Austro Tervező Kft. munkatársaként vizsgált felül 1992-1993-ban. Ezt követte 1993-ban az Esterházy út és környékének rendezési terve. Az 1981-es rendezési tervben az egyes épületek felmérése épületjellemzőket, történeti leírást, értékelést, a lakások, üzletek, bérlemények adatait és műszaki adatokat tartalmazott. A '92-es és '93-as tervek erősségét a rendeleten túl az értékvédelmi adatlapok jelentették. Az adatlapok a korábbi állapotfelméréseket kiegészítve fotódokumentációt és ajánlásokat is tartalmaztak, és felhívták a figyelmet az értékes és védelemre szoruló épületrészekre, a beavatkozás, vagy átalakítás megengedhető mértékére (4. kép).

A rendeletek tartalmaztak ugyan általános jellegű szabályokat, de a hangsúly a telkekre, az egyes épületekre vonatkozó egyedi előíráson volt. Természetesen Gábor települést és benne harmonikus utcaképet tervezett és ennek a folyamatnak a végén már csak a konkrét épület, adatlap állt. Ezt a bizonyos, eleinte fekete színű könyvet, később az adatlapokat szakadtta forgatta mindenki. A könyvvel, az adatlapokkal találkozott az ügyfél és sokszor

³ Haris Andrea: A települések halmazától a városig. In: Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. I. Főszerk. Kubinyi András. Pápa, 1994. 43–74.

az építész is, mert ebben a kényelmes helyzetben nem volt kötelező nekik azzal foglalkozni, hogy az egyes épület miképpen formálódik városias egésszé. Erre volt hivatott ő, a főépítész. Sohasem mutogatott másra, magabiztosan kezelte a problémás helyzeteket. Hihetetlen empátiával közelített a konzultáción megjelentek felé, legyen az szakmabeli, vagy a legegyszerűbb város lakó (bérlő, vagy tulajdonos) aki építeni akar, vagy csak az üzlete feliratát szeretné rendezni. Nem volt sohasem erőszakos ember, és mégis meg tudott győzni mindenkit arról, hogy a konzultáción megszületett vélemény az érintett számára is előnyöket hordoz. Felelősségteljes munkát végzett, hiszen különösebb jogi támogatottságot abban az időben a főépítész nem élvezett. Egyetlen támaszaként a rendezési tervben rögzített dolgok szolgáltak. Azon viszont nem lehetett fogást találni, hiszen szerkezeti összefüggései, vizsgálati lapjai igazolni tudták véleményének megalapozottságát.

PÁPA BELVÁROS MÓDOSÍTOTT RRT		hátszám	helyrajzi szám			hátszám	helyrajzi szám		
Bástya utca		003	3671	Bástya utca		005	3670		
beépítési %	legnagyobb párkánymag.		műemléki véd.		beépítési %	legnagyobb párkánymag.		műemléki véd.	
jelenlegi	jelenlegi		városi műemlék		jelenlegi	jelenlegi			
<p>"L" beépítésű, zártsorú beépítést lezáró, földszintes, magastetős épület, 5+1 tengelyes, késői, historizáló homlokzattal, jellegzetes, gazdag építészeti díszekkel (párkány, ablakkeretezések)-kapu asztaloszerkezettel elrontva. Ajánlás: az épületet műemléki igényességgel kell megújítani</p>				<p>"L" beépítésű, jellegzetes, földszintes, magastetős épület: építészeti karakterétől -egyszerű késő historizáló-szecessziós díszek- megfosztották és idegen burkolóanyagokkal látták al (nyers kőfalazat, durva környéklőpárkányok, etc.). Ajánlás: eredetihez közelítő formában rekonstruálandó.</p>					
29/82				28/80					
									
HUNGARO-AUSTRO Winkler G.									

4. kép. Két épület adatlapja Winkler Gábor dokumentációjából (1993)

Önéletrajzában azt írja,⁴ hogy az 1980-as Egyesült Államokban tett tanulmányútja során ismerkedett meg a helyi védelem Amerikában sikerrel alkalmazott módszereivel. Ennek szellemében készültek el Pápa, majd Győr és Sopron védelmi jegyzékei. Hiszem, hogy tevékenységének köszönhetően a '90-es években az országosan védett műemlékek

⁴ Nyolcvankilenc jeles hetvenes, Május, Winkler Gábor építész (Szombathely, 1941. május 16.) Napút Irodalmi-kulturális folyóirat 2010/10. 52–53.

csökkenő száma mellett fordult egyre nagyobb figyelem a helyi épített értékek védelmére és bekerült az építési törvénybe a *helyi védettség* fogalma. Gábor több településen aktívan próbálkozott minél több veszélyeztetett épületet megmenteni oly módon, hogy azok műemléki listára kerüljenek,⁵ majd ennek nehézségeit látva kezdett a helyi védettség eszközeivel élni. A magyar építésügyben ugyanakkor nem vált sikeressé az általa kidolgozott módszertanon belül a telkenkénti szabályozás.

Mi itt Pápán természetesnek tartottuk, hogy a Winkler-féle alapos várostörténeti kutatás, a városszerkezeti, és építéstörténeti vizsgálat után tett javaslatok, amelyek a rendeletben szabályozóvá váltak, nem vitathatók. A rendelet mellékleteként elfogadott telkenkénti előírások meghatározták az adott telek beépítési intenzitását, a tervezhető épület párkánymagasságát és nem utolsósorban a védettség jellegét. A szabályozás hatálya alatt álló területre pedig általánosan előírásra kerültek a telekalakítási szabályok, beépítési feltételek, az anyaghasználat, az alkalmazható nyílásarányok, kémények, tetőfelépítmények. Nem gondolom azonban, hogy Pápa valami elszigetelt megközelítést és gyakorlatot alkalmazott volna. Az országban máshol is készültek hasonló metodikával szabályozási tervek:

- Győr, Mosoni-Duna – Dunakapu tér – Apáca utca – Bástyá utca – Újkapu utca által határolt terület szabályozási javaslat (1993)
- Miskolc település belvárosának részletes rendezési terve (1995)
- Pécs, Tettye Szabályozási Terve (1998)
- Pécs Belváros Szabályozási Terve (2000)
- Miskolc Történelmi Ávas Szabályozási Terve (2003).

Úgy vélem nem kell temetnünk a telkenkénti szabályozás elvét, mert az építésügyi gyakorlat igazolja, hogy a gazdag történelmi rétegződéssel bíró területek szabályozásánál a normatív szemlélet nem hozza meg a kívánt eredményt. Nemrég olvastam például Budaörs főépítésének, Mártonffy Istvánnak a szakmai programját,⁶ aki a városközpont rendezésénél szintén ezt tartja elfogadható megoldásnak. A történeti városok rendezésére kidolgozott Winkler-féle metodika ma is visszaköszön az építésügyi kódex⁷ által kötelezően készítendő megalapozó vizsgálat „*épített környezet értékei*” munkarészében, illetve az örökségvédelmi hatásvizsgálat tartalmi követelményeiben.

Mindannyian tanultunk tőle. Nagyon sokan csak Tanár Úrnak szólították. Kedvenc történeti korszakát, a 19. századi historizmust kevesen szerették tanítani, mert zavaros és kétes értékű időszaknak vélték. Ő viszont közel ezer oldalas tanulmányban elkészítette az elmúlt száz év vidéki építészeti emlékeinek összeírását és metodikáját, Sopron 19. századi építészetéről könyvet írt.⁸ 2014-es előadását idézem:

⁵ Winkler Gábor: Pápai éveim. Pápa 2007. 11. o.

⁶ <http://www.budaorsinaplo.hu/varoshaza/20131213/minden-a-tervek-szerint> (Letöltve, 2016. 03. 21.)

⁷ A településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet

⁸ Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században. Budapest, 1988.

„Az építészetet a folyamatosságában szeretem. A kezdetektől egészen a jövőig, számomra ez egy olyan folyamat, ami csak akkor igazán érdekes, hogyha ennek minden elemét ismerjük.

Egy olyan korról állunk szemben, amelyről még ma sem egyértelmű [...] főleg az építészeknek a véleménye. A 19. század hitt abban, hogy ami elkezdődött az folytatható, a korábbi történeti stílusok nem zárultak le, nem aknázták ki a bennük lévő lehetőségeket, amelyeket tovább lehet fejleszteni és alkalmassá tenni a 19. század merőben új igényeinek a kielégítésére. Történet, história, historizálás. Ma a 19. századot egyben a historizmus korának nevezzük. A 20. század modern építészei úgy érezték, hogy ezt a historizmust kell végképp legyőzni, hogy a modern építészet megszülethessen és elterjedhessen. Minden rosszat elmondtak erre a korszakra. Talán az egyetlen Ybl Miklós volt, akire nem mondtak rosszat. A műemlékjegyzék szereti földarabolni, dobozokba szorítani ezeket az épületeket: klasszicizmus, romantika, kora-eklektika, eklektika. De ez olyan, mint a mesebeli lányok, akit a királyfi az üvegcipővel keres, és mert nem fér bele a lábuk. Egy kicsit elől is, hátul is levágnak belőle. Ez a korszak egy összefüggő nagy korszak.”⁹

Azt gondolnánk, hogy elméleti ember volt, pedig nem a katedrán kezdte. Nagy büszkeséggel emlegette, hogy négy évig Győrben kivitelezést vezetett: „Ez az élet iskolája volt.” – mondta. A mesteremberek, az építőanyagok és az anyag ismerete nem szakította el a megvalósítás, az építés folyamatától. Megtapasztalt mindent a város rendezésétől az épülettervezésen át az utolsó szeg beütéséig.

Az általa csak „tatarozó-tervező vállalatnak” nevezett győri Tanácsi Tervezőnél kezdett műemlék-helyreállítások tervezésébe és Pápán tágult tovább a kör a műemléki tömbök, majd az egész város tervezésével. Főépítési tevékenysége mellett nem adta fel építészeti tervezési tevékenységét sem. A református Ókollégium új, Petőfi utcai szárnyával kapcsolatban mindig lelkiismeret-furdalása volt, hogy Pauly Mihály pápai építőmester egykori bővítési tervéhez képest az általa papírra vetett emeletes beépítéssel nem követte el hibát (5–6. kép).

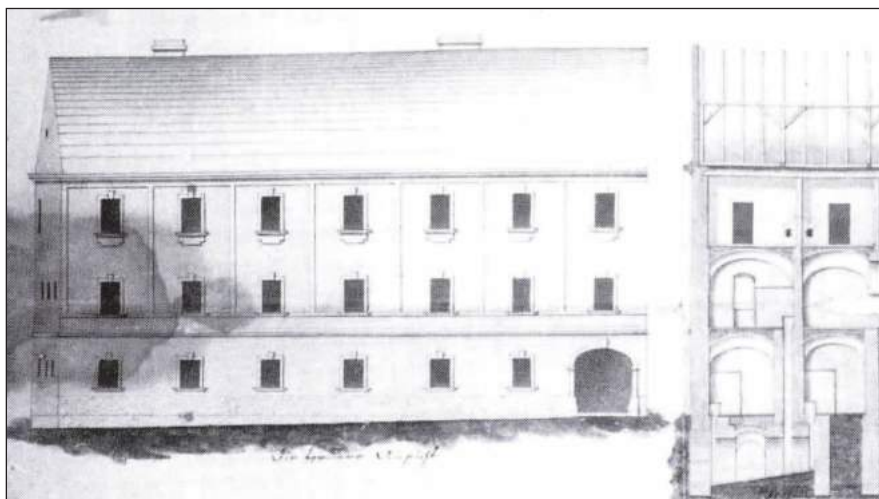
Több munkán dolgoztunk együtt. Amikor megbízást kaptam az Ókollégium Szent László utcai szárnyának tervezésére, elővettük a Haris Andrea által készített tudományos dokumentációt¹⁰ és próbáltuk megérteni az építéstörténet és vele együtt az épület, de egyben a város minden részletét. Nem nagyon számított, mit tartalmaz a rendezési terv, az épületen és annak városszerkezeti szerepén volt a hangsúly. Ekkortájt rajzolódom ki bennem, hogy ideális esetben milyen szerep hárul a tervezési munka során a főépítész személyes jelenlétére és szakmai felkészültségére. A szabályozás a mai gyakorlattól eltérően nem oldhat meg mindent, csak a kereteket kellene megrajzolnia. A befejezés és a tervezés tényleges kimenetele, eredménye pedig az ilyen műhelymunkán múlik.

⁹ Részlet a 2014. október 28-án a várpalotai Thury-várban Ybl Miklós életéről és munkásságáról tartott előadásából.

¹⁰ Haris Andrea: Egy homlokzat várostörténeti tanulságai. A pápai református Ókollégium, Műemlékvédelmi Szemle 1996/1. 111–125.

5. kép. Az Ókollégium Winkler-féle bővítése

6. kép. Pauly Mihály egykori bővítési terve (részlet)

A Zimmermann utca Március 15. téri öblében kialakult egy csendes sarok. 1997-ben Sztárai Mihály és Huszár Gál reformátoroknak kívánt a református egyház emléket állítani.¹¹ Többször viccelődtünk rajta, hogy ez az emlékmű-építmény milyen pozitív hatással

¹¹ https://www.kozterkep.hu/~11619/sztarai_mihaly_es_huszar_gal_emlekmuve_papa_mezei_laszlo_1997.html (Letöltve, 2016. 03. 21.)

bírt a bontakozó fiatal diákszerelmekre. Hosszasan skiccelgettük, hogy miképpen lehet a gályaraboknak szánt emlékművet térképző elemmé formálni, nem gondoltuk, hogy a kortársnak igazán nem mondható, kissé romantikus építménynek egyházi vonatkozású üzenete mellett ekkora sikere lesz (7. kép).

7. kép. Sztárai Mihály és Huszár Gál reformátorok emlékműve

A Fő térről szólva Gábor mindig Gerő László Pápáról írott könyvére hivatkozott: „A Szabadság tér alakja Magyarországon egyedülálló, úgynevezett szélmalomkerék típusú.”¹² Magyarország egyik legszebb barokk terének rekonstrukciója hosszas elmélkedésekre és gondolkodásra teremtett alapot. A barokk tér dinamikája határozottan helytálló a Fő tér esetében, viszont a szélmalomkeréknek ellentmond mind történetisége, mind a mai városszerkezetben elfoglalt geometriája. A kutatásaiból és a Belváros rendezési tervéből kiindulva egyre inkább igazolódott, hogy a középkori városszerkezet térré formálódó utcás jellege a centrális szerep mellett nagyon is meghatározó maradt. Sokat kísérletezgettünk, próbáltuk megfogni az egykori burkolatlan, sáros vásártér rendezésének koncepcióját.

Szintén péntek reggel volt. Az ember félálomban termékenyebb, főleg ha nehéz kérdések foglalkoztatják. Ilyen-olyan geometriai megoldások, gyalogos-tengelyek, kudarcba

¹² Gerő László: Pápa. Budapest, 1959. 92.

fulladt, nem megnyugtató vázlatok után szó szerint kisütött a Nap: mi lenne, ha eldobva minden előzményt egyszerűen, mint egy tortát, felszeletelnénk a teret, a Nagytemplommal a súlypontjában? Éjjeli ruhában leültem a gép mellé és a teret súlypontból húzva, a hossz tengelyen választott középpontból kiindulva 20 részre osztottam. Nem tudom, ki fogta a kezemet, de ezek a megérzések hihetetlen dolgokat szülnék. Az egyik szelet éppen az egykori Hosszú utcára (ma Fő utca) fordult, a másik a sétálóutca Kapuszin felé, egyik következő a Korvin utca – Borsosgyőri kapu irányába, egy újabb a Tüzes (másik nevén Tízes) kapu felé és a hátsó pedig a kastély irányába úgy, hogy az a 9 méteres tengelyeltolódás is belefért, amit Esterházy Károly és Fellner Jakab sokféleképpen magyarázott okból a plébániatorony felé húzott meg. A Tókert – Gróf út felé egy sem, de hát miért is nézett volna, hiszen ott tó volt! A szélkerék modell innentől kezdve egyre kevésbé tűnt valószínűnek (8. kép).

8. kép A pápai Fő tér szerkezeti vázlata (Mezei László, 2009)

Alig vártam, hogy Gábor beérkezzen a Városházára. Éppen konzultációs napot tartott. Felhívtam, hogy nézze meg az átküldött szerkesztett vázlatot. Majd bementem hozzá és nem kellett magyaráznunk semmit. A dolog magáért beszélt. Gábor csak mosolygott és együtt örült velem. Boldog ember volt!¹³

¹³ Vö. Máté evangéliuma 5. fejezet 3–11. vers.

„Csak az emlék marad meg a szívben,
Halványan, mint a holdsugár”
(Friedrich Schiller)

A kutató és a levéltár, a levéltáros kapcsolata mindig különleges, amelynek alapja a szakmai alapon történő segítségnyújtás és a bizalom. Levéltárosként hosszú időn át segíthettem Winkler Gábor kutatómunkáját, készíthettem elő számára a kért anyagokat. Winkler Gábor ugyanis mindig meggyorsította közös munkánkat azzal, hogy már előre közölte azokat a levéltári jelzeteket, amely fondok, csomók anyagait átnézni kívánta. Mindig szívesen készítettem elő számára a kért iratokat.

Winkler Gábor 1967-től kezdve rendszeresen járt a levéltárba, és rengeteg adatot gyűjtött Sopron 19. századi épületeivel kapcsolatban. Kutatta a korszak újonnan épített és felújításra váró épületeit egyaránt. Az új és a felújításra került házak tervrajzait az építészre és tulajdonosokra vonatkozóan is vizsgálta. Hihetetlen szorgalommal végezte munkáját, annak ellenére, hogy mindig sietett. Rohant, egyik bizottságból a másikba igyekezett, vagy éppen utazott, s a vonatot akarta elérni.

A hosszú évek alatt jó kapcsolat alakult ki közöttünk. Az iratok vizsgálata mellett olykor a családról is szó esett. Volt rá példa, hogy feleségét, Hédit, és két gyermekét is magával hozta jegyzetelési alkalmával, s így őket is megismerhettem.

Készülő művéhez levéltárunkban az alábbi iratcsoportokat nézte át:

- Sopron Város Építészeti és Szépészeti Bizottmányának iratai 1836–1853
- Sopron Város Tanácsának Közrendészeti iratai 1848–1872
- Sopron Város Törvényhatósági Bizottmányának iratai 1872–1944

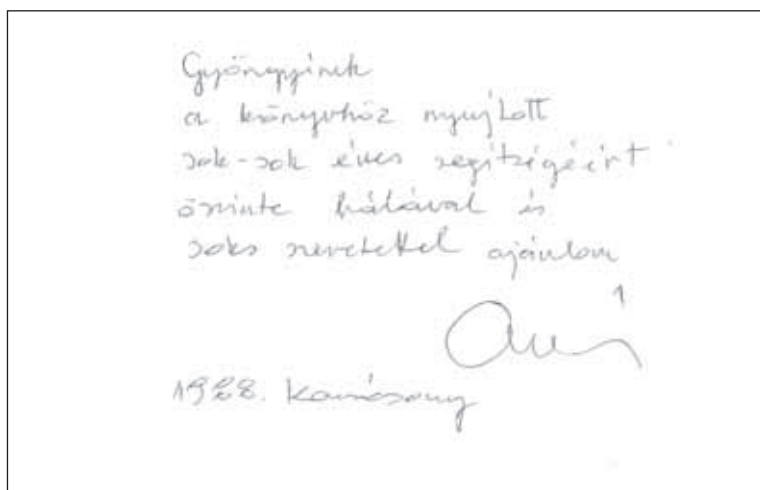
Winkler Gábor gondos és alapos gyűjtésének eredményeként született meg a „Sopron építészete a 19. században (Budapest, 1988) című, 243 oldalas könyve. Művében olvashatunk építész-dinasztiákról, a 19. század soproni építészeiről, a kollektív és magán-építetőkéről, az építészeti irányzatokról és mesterekről. Könyvét jegyzetek, névmutató, helymutató és idegen nyelvű összefoglalás egészítik ki. Közli az épületek, építmények, tervek levéltári forrásait is, amelyeket több éven át tartó levéltári kutatómunkája eredményeként tekintett át.

Winkler Gábor így fogalmaz könyvében: „A Soproni Levéltár munkatársai az elmúlt évtizedekben dicséretes módon az egyes aktákban őrzött tervekről jegyzeteket, „cédulákat” készítettek, és ezeket utcánként és terenként csoportosították. A feljegyzések az építéstörténet kutatóinak munkáját megkönnyítik”. Köszönetképpen egy dedikált példánnyal ajándékozott meg:

Gyöngyinek a könyvhöz nyújtott sok-sok éves segítségéért őszinte hálával és sok szeretettel ajánlom

1988. karácsony

Gábor

Winkler Gábor 1989-ben egy kiállítás keretén belül, négy tárlóban mutatta be Handler József 19. századi soproni építész munkásságát levéltári dokumentumok felhasználásával megyei részlegünk könyvtárában (Fő tér 5.). A kiállítás két hónapig volt látogatható. Kutatási eredményeit a Soproni Szemlében is közzétette, 1965 és 2010 között hat alapvető tanulmányt tett közzé Sopron építészetéről a folyóiratban. Az alábbiakban közlöm ezen írásainak kivonatos listáját:¹

- 1965. 1. szám – Városi lakóházak Sopron barokk építészetében.
- 1973. 3. szám – Sopron 19. századi építészeti emlékeinek védelme.
- 1996. 4. szám – Kilátótorony Sopron felett. A Károly kilátó építéstörténete.
- 2001. 3. szám – Idegenforgalmi épületek a 19. században.
- 2003. 2. szám – A soproni Kaszinó építéstörténete.
- 2010. 1. szám – Nagypolgári villaépítészet Sopronban a 19. században.

Megemlékezés e rövidke írás Winkler Gáborra, akit magam előtt látok most is, amint kedvesen mosolyogva belép a levéltár faragott ajtaján, és elsorolja a kutatni kívánt levéltári forrásokat.

¹ A tanulmányok részletes könyvészeti adatai a jelen szám végén közölt válogatott bibliográfiában találhatóak. (A szerk.)

Winkler Gábor nem csak jeles építész, építészettörténész volt, a műemlékek és műemléki városok rehabilitációjának nemzetközi szakembere, hanem magánember is, akinek személyiségét, egész szakmai tevékenységét megalapozta és meghatározta a család, édesapja, Winkler Oszkár, a jeles építész, gyógyszerész édesanyja, a testvéreivel eltöltött boldog gyermekkor. Gyökereiről lapunk hasábjain is vallott a vele készült interjúbán.¹ A Winkler szülők négy fiút neveltek fel. Ebben az írásban – lapunk profiljától kivételesen eltérve – a hirtelen eltávozott legidősebb testvérről emlékeznek egy-egy történettel öccsei, az egyetemi tanár András, az építész Barnabás, és a faipari mérnök, majd vállalkozó István, András kérésére az itt következő sorrendben.

1. kép. A négy Winkler testvér 1951 körül (Balról jobbra Barnabás, Gábor, András, az előtérben István)

István

Gábor a legidősebb bátyám, kilenc év volt közöttünk. Ő már egyetemre járt, amikor én még általános iskolás voltam. Nagyon messzinek tűnt Budapest, ha néha-néha hazajött, nagy volt az öröm.

¹ *Turbuly Éva*: Érték és lépték. Születésnap beszélgetés Winkler Gábor építésszel gyökerekről, munkáról, életről. Soproni Szemle 65. (2011), 85–101.

Tíz éves lehettem, amikor azzal a meglepő és bátor tervvel állt elő, hogy a szülők tegyenek fel a vonatra, és néhány napig legyen nála, ismerjem meg a fővárost. Meglepődtem, de aggódó szüleink beleegyeztek, így nekivághattam a nagy kalandnak. Hihetetlenül izgalmas és szép napokat töltöttem vele. Mindenhová elvitt: állatkert, vidámpark, múzeumok, kiállítások, színház! A legismertebb színészekkel láttuk Molière: *A fősvény* című darabját. Csodálatos idegenvezető volt, egy életre megalapozta érdeklődésemet az utazás, a kirándulások, a művészet, a távoli városok, országok iránt. Ma is emlékszem szinte minden szavára, mondatára. Remekül, egyszerűen és érdekesen, mesészerűen tanított.

Harmadikos gimnazista voltam, Gábor bátyám Győrben dolgozott mint fiatal mérnök. Gyakran hazatelefonált, szoros kapcsolatot tartott a szülőkkel és a testvérekkel. Kora ősszel egy délután telefonbeszélgetésük során édesapám elmondta, éppen velem gyakorolja a fizikát. Nem jutunk egyről a kettőre, pedig másnap komoly felelés várható. Két óra sem telt el, csengettek, és Gábor állt az ajtóban. Hazaugrottam, fizikázunk egyet az öcsikével, mondta mosolyogva, és nekiálltunk. Vele minden egyszerűnek és logikusnak tűnt, faltuk az anyagot, a példákat, feladatokat. Az utálatos és érthetetlen dolgok logikus rendbe álltak össze, vidáman és mosolyogva tanultunk hosszú órákon át. Másnap a felelet jelesre sikerült. Gábor kiváló pedagógus volt, megnyugtatóan, emberien szólt a tanítványokhoz, öröm volt tanulni Tőle.

Szeretett Sopronba jönni, imádta és ismerte a várost. Boldog volt, ha feladat várta itt, tehetett valamit a városért. A reggeli vonattal érkezett, hivatalos dolgai előtt beugrott hozzám az irodámba. Ittunk egy jó kávét, elmeséltük a család dolgait, beszélgettünk a gyerekekről, unokákról, tervekről. Szívmelengető percek – de jó, hogy voltak!

András bátyámmal élvezettel hallgattuk utolsó előadását Sopronban, a Bányászati Múzeumban. A szépülő és megújuló Várkerület múltjáról mesélt a hallgatónak. Nagy élmény volt, odaadással figyeltük. Örülünk, hogy hallhattuk még...

Barnabás

1956 őszén talán elsők között vitt ki minket egy taxi, Édesanyámat és a négy fiút az osztárak határra. A határ még nem volt nyitva, de minket már átengedtek és továbbvittek a kismartoni vasútállomásra. Egyre többen lettünk a peronon, többnyire ismerősök, nők és gyermekek. Késő este egy hosszú szerelvényt toltak be, és arra kellett felszállnunk. Vártunk, hátha feltűnnek a férfiak is, mi édesapánkat vártuk.

Már együtt vitt a vonat bennünket Traiskirchenbe, ahonnan néhány nappal később Bécsbe, Salzburgba majd Stroblba kerültünk. Ott tudtuk meg, hogy Obertraunban szerveztek egy magyar nyelvű iskolát, ahol első elemitől egészen a negyedik gimnáziumi osztályig oktattak összevont csoportokban. Ki és hogyan vitt engem oda, már nem tudom. Egyedül voltam, a családomtól elszakadva, vigaszt bátyáim soproni osztálytársai nyújtottak, ők figyeltek rám. Egy hét telhetett el, amikor az ebédszünetben, a nagy társalgóból kilépve megláttam Gábor bátyámat. Más nem tudhatja, mit jelent az idősebb testvér váratlan feltűnése, ha valaki tíz évesen, elszakadva a családjától egyedül érzi magát egy számára ismeretlen, idegen országban.

A nagy öröm azonban hamar elmúlt, ugyanavval az autóval, amivel a bátyáimat hozták, engem elvittek a feltűnésükkel otthonossá szelídült iskolából. A rövid úton Strobl felé Édesapám elmondta, az egyetemet hallgatóstól, tanárostól meghívták Kanadába. Minket, kisgyerekeket még nem tudnak a bizonytalanba magukkal vinni, ezért a Vöröskereszt vállalta a rólunk való gondoskodást. Svájcban, családoknál fogjuk kívárni, mikor indulhatunk utánuk. Lehet, hogy ez néhány évbe is beletelik, de ne szomorkodjak, addig jó dolgunk lesz. Ahogy megérkeztünk Stroblba, kis csomagommal együtt mellém ültették az öcsémet, az akkor alig hat éves Pistit az autóba. Néhány német szót próbált Apánk belém sulykolni, mit mondjak, ha fáj valamink, problémánk van. Ideges mondatait nem tudtam szó nélkül hagyni. Először, mert az ő határozott akarata volt, hogy németül tanuljunk, és akkoriban már elég jól elboldogultam ezen a nyelven. Másodszor, mert ami igazán fáj, azt az érzést, ma is nehezen tudnám megfogalmazni, még az anyanyelvemen is.

Két napig tartott az út. A személyautót és a Volkswagen kisbuszt, amiben társaink utaztak, magyar, osztrák, svájci és vöröskeresztes zászlók díszítették. Salzburgban megállítottak bennünket, csokoládét, banánt, narancsot hoztak, vigasztaló együttérzéssel kívántak jó utat és szép jövőt. Soha nem látott csemegék, ebben a helyzetben mégsem enyhítették a szorongásomat.

Zürichben átmenetileg egy téliesített erdei iskolában helyeztek el bennünket, a városból semmit nem láttunk. Két óvónő felügyelt ránk, maguk is magyar menekültek voltak. Megpróbáltam minden pillanatban az öcsémre vigyázni, a szüleink rám ruházott feladatának megfelelni. A nehéz és kérdésekkel teli órák mindig éjszaka törtek rám, akkor viaskodtam magammal. A hatéves – úgy éreztem – csak rám számíthat, a felelősség hatalmas lelki terhet rótt rám. Gondozóink az otthonban élő idős házinénivel nem tudtak kommunikálni, nem ismerték a nyelvet. Mindenki mondta a magáét, néha nevettünk, néha szomorkodtunk ezen. Én sem értettem sokat a házinéni mondandójából, az általa beszélt „cürütücs” tájszólásból. (A helyi dialektust aztán az iskolában elég hamar megtanultam.) Napközben a téli álmát alvó iskolakertben játszottunk, sokat fáztunk a barátság-talan házban. Egyszer-egyszer elvittek minket a közeli erdőbe sétálni. Kilencfős kis gyermekcsapatunk ezekben a hetekben komolyan összetartott. Együtt fundáltuk ki, hogyan tudnánk a néni kamrájából néhány almát megszerezni. Nem volt ez lopás, bár tudtuk, az almákkal nem kínált meg minket senki.

Esténként nagy autók jöttek, nénik és bácsik, nézegettek bennünket, azután elmentek. Másnap volt, aki ismét jött, volt, hogy újabbak próbáltak velünk barátkozni. Ez még nehezebbé tette a napjaimat. Tudtam, hamarosan szétosztanak minket, egyenként kell a látogatók valamelyikével elmennünk. Szét fognak bennünket választani, az öcsém nem tud németül! Ez az én felelősségem, és egyedül tehetetlen vagyok!

December eleje volt, amikor a csendes hóesésben délutáni erdei sétánkon az óvónő ránk szólt, fogjuk meg egymás kezét, mert két furcsa alak közeledik a keskeny ösvényen velünk szemben. Megfogtuk egymás kezét, és óvatosan figyeltünk. Ők is, mi is várakozással figyeltük a közeledőket. Ahogy elfogyott közöttünk a távolság, megtörtént a csoda, a mögöttem hagyott rövid idő alatt másodszor. A két alak Gábor és András volt, a megvál-

tás, a biztonság és az igazi ajándék. Akkor, ott, csoda történt velem. A felelősség, aminek hetek óta próbáltam megfelelni, az erdei úton, a hóesésben láthatatlanul átszállt Gábor vállára. Nem beszéltünk erről szavakkal soha, de négyen egymásra nézve éreztük, újra biztonságban, együtt vagyunk, legalább mi, gyerekek. Az összetartozásunk még szorosabbá vált, mint valaha volt, és ez az összetartó erő egész életünkben velünk maradt.

Ezért is olyan nehéz, hogy Gábor hirtelen elment. Négyünk összetartozása most csonkává vált, az ő ránk figyelő szeretetteljes jósága távolabb került!

Vagy közelebb?

Utóirat: István öcsém egy Zürichben élő magyar házaspárhoz került. Az engem befogadó hölgy minden hétvégén otthonába hozta a testvéreimet is, így szombatonként együtt lehettünk. Karácsonykor, december 24-én délelőtt vendéglátóm összeszedte a testvéreimet és elvitt bennünket egy karácsonyi meglepetés kirándulásra. Zürichben kívül, egy kis település központjának komor épületében életünk legfélelmetesebb és legszebb karácsonyi ajándéka várt ránk: a Szüleink. Nem tudtak nélkülünk Kanadába menni... Az év májusában aztán az egész család visszatért Sopronba, ahol még be tudtuk fejezni évvesztés nélkül az ősszel félbehagyott iskolai tanévünket.

András

A Winkler fiúk közül Gábor volt a legmagasabb, így már kiskorunkban is felnéztünk rá. A gyermekkori kedves képen is kimagaslik közülünk.

Első, életre szóló emlékem róla 1948-ból való. Mivel szeptemberben születtem, egy évet várnom kellett volna az iskolával. Behívtak, hogy meggyőződjenek róla, iskolaérett vagyok-e már. A vizsga jól sikerült: kiderült, hogy szépen írok és jól olvasok.

– Hát téged ki tanított meg írni-olvasni? – kérdezték.

– Gábor bátyám. Ahogy ő tanult, tanított engem is.

Felvettek, és Gábor tanítója, Major Laci bácsi keze alá kerültem az Evangélikus Tanítóképző Gyakorló Iskolájában. Nagyszerű volt, hogy nem csak otthon, hanem az iskolából hazafelé is megbeszélhettük fontos ügyeinket.

Jóval később történt, hogy olyan házi fogalmazást írtam, amiben egyéni, meglepő gondolatokat meséltem el. Művem a biztonság kedvéért megmutattam Gábornak is, nagyon tetszett neki.

– Tudod öcsikém, (ez volt a családban a nevem) az ember legfontosabb tulajdonsága a fantázia. Aputól tudom. – Egész életemben ehhez tartottam magam, műszaki pályámon is.

Gábor bátyámmal a „jó tanulók” közé tartoztunk. Szorgalmasak voltunk, sokat olvastunk. Gábor kiválóan rajzolt és akvarellezett. Képei közül többet megkaptam, büszkén őrzöm őket.

Mindketten zongoráztunk. Ebben is Ő volt a jobb. Az év végi növendékhangversenyeken kiválóan szerepelt. Én inkább dalokat komponáltam, amiket zongora kísérettel énekeltünk el a barátainkkal.

Gábor építészmérnök lett, de más területeken is kiváló eredményeket ért el. Gimnazistaként nagy szerelme volt a személygépkocsi karosszéria-tervezés. Csodálatos autókat rajzolt. Tudomására jutott, hogy a svájci *Automobile Revue* folyóirat karosszéria-tervező pályázatot hirdetett. Elküldte egy munkáját, és a soproni diák első díjat nyert. A pályadíj a General Motors Egyesült Államokbeli központjának és gyárainak a meglátogatása volt, teljes költségtérítéssel. A kiutazás akkor Magyarországról lehetetlen volt, így lemaradt az életre szóló élményről. Kárpótlásul évekig küldték számára a folyóiratot.

Gábor nemcsak kiváló építész volt, hanem nagyszerű tanár, pedagógus is. Hallgatói, kollégái mellett mi is bizonyítjuk ezt. Ha segítséget kértünk tőle, nem megcsinálta helyettünk a feladatot, hanem megtanította, hogyan kell megoldani, kiszámítani, megrajzolni azt.

Most is vannak feladataink, hívnánk segíteni, de fényévnyi távolságra van tőlünk. Egyelőre.

GÁBOR BÁTÝÁNKNAK

Minden ember, aki egyszer született,
ajándékba kapta ezt az életet.
De furcsa ajándék, mert visszaveszik.
ami egyszer szép volt, azt sírba teszik.

2. kép. Utoljára együtt Winkler Ágoston esküvőjén 2015 tavaszán (Barnabás, Gábor, András, István)

Újra és újra az eszembe jut, ha valaki 70 évet megélt, s utána távozik, tulajdonképpen mennyire természetes – lehetne. De nem az. Az öröklét esélye egyenlő a nullával, mégis, miért ne élhetne még éveken, évtizedeken át, akit becsülnék, akitől tanulni lehet, akit szeretettel követnének még a tanítványai? Ahogy a gratulációkba foglalt pár szóval szokás mondani: „bis hundert und zwanzig”!

Mindössze tizenhárom hónap van köztünk, ő ennyivel idősebb, de soha nem hittem, hogy előttem megy el. Különösen azután, hogy jó tizenhárom éve a Város- és Faluvédők Szövetsége Országos Találkozójára, Debrecenbe autózva együtt szenvedtünk balesetet, s – csodák csodája – mindketten életben maradtunk. 2015 nyarán, már nem tudtuk felköszönteni egymást azon az augusztusi napon – újjászületésünk évfordulóján.

Sokszor, sokat dolgoztunk együtt, barátok voltunk. Néha úgy éreztem, lehetnének akár testvérek is. Nem tudok higgadtan írni róla, személyes emlékek villannak fel.

Háromszor vettünk részt együtt az *Europa Nostra* konferenciáján. Megcsodáltuk, mi mindent tesznek más országokban épített örökségük megőrzéséért, jó karban tartásáért. Jártunk a norvégiai Bergenben, a hollandiai Maastrichtban és Nápolyban. Ez utóbbi helyszínen törött lábbal, frissen gipszelve, mankóval totyogtam. Gábor segített, így nem vette észre, amikor egy férfi a robogóján mellé hajtott, letépte a vállán lógó fényképezőgépet és továbbrobogott. Elkésérítette a dolog, de beletörődött, megőrizte a nyugalma. Érzékeny, de békétűrő ember volt, csendesesen viselte a megpróbáltatásokat.

Láttam, milyen következetesen, pontosan lejegyzí, számon tartja publikációit, előadásait. Amikor rákérdeztem, elmondta, újra és újra megpályázza a „halhatatlanok” közé kerülést, az MTA-tagságot. Ez sajnos nem sikerült. Mégis, röviddel a halála előtt a Széchenyi István által hívott intézmény méltó módon fejezte ki elismerését és nagyrabecsülését: Az 1960-ban alapított Akadémiai Díj egyik 2015. évi díjazottja Winkler Gábor volt. A kiemelkedő tudományos munkásság elismerését jelentő kitüntetést Lovász László elnök adta át az Akadémia 186. közgyűlésének első napján, 2015. május 4-én. Az indoklás szerint az építészettörténet, az urbanisztika, a műemlékvédelem és az építészeti tervezés területén kifejtett sikeres és eredményes szakmai, oktatói és kutatói tevékenységért, a 19. század építészetének kutatása területén végzett iskolateremtő munkásságért és a nemzetközileg is elismert életművéért. Winkler Gábor szíve 15 nappal később, három nappal a 74. születésnapja után, 2015. május 19-én reggel 9-kor megállt.

Nehéz beszélnem, írnom róla. Mások a hivatalos szavak, és más, amit az ember közeli kedves rokonról, barátról ír, mond. A hivatalos életút a világhálóról is elérhető. Winkler Gábor 1995-től a soproni, 2003-tól a győri egyetem tanszékvezető egyetemi tanára volt, Pápa főépítésze, a Magyar Tudományos Akadémia Építészettörténeti és Elméleti Bizottságának tagja, 2000-től 2006-ig elnöke. A műemlékesek nagy nemzetközi szervezete, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke, 1993 és 2011 között pedig – kétszer négy évre újraválasztva – a hágai székhelyű, az épített és természeti örökség

megőrzését ösztönző, a sikeres projekteket díjakkal is népszerűsítő páneurópai szervezet, az *Europa Nostra* tanácstagja. Az *Europa Nostra*-díj 1979 óta létező, megbecsült elismerés kontinensünkön. A magyarországi települések változó számú, körülbelül 250 falu és város civil szervezeteit tömörítő Város- és Faluvédők Szövetsége 1986 óta működik *Hungaria Nostra* néven. 1991 óta hivatalosan is tagja a nagy európai szervezetnek. Winkler Gábor a magyar tagozat alelnöke volt, a felvételt követően ő képviselt bennünket a nemzetközi szervezetben – magára vállalva az épített örökség védelméért tenni kész magyarországi civilek, városvédők „külgüzeit”. Sokszor előfordult, hogy – más forrás nem lévén – saját költségén utazott a nemzetközi tanácskozásokra.

Az *Europa Nostra* Tanácsának tagjaként, s azután is, hogy választott tisztsége két négyéves ciklus után nem volt megújítható, ő véleményezte a Magyarországról benyújtott pályázatokat, értékelté őket, lobbizott értük. Számos *Europa Nostra* díjas, követésre ösztönző, példa értékű hazai ügy neki köszönheti a nemzetközi elismerést. Pontosabban neki köszönhette volna, ha egyáltalán az érintettek tudomására jut Gábor eredményes lobbitevékenysége. Az elnyert díjak hírére már nem mi, hanem az akkor még változó neven létező Műemlékvédelmi Hivatal tette közzé. A díjazottak megérdemelték az elismerést, ehhez kétség nem fér. De jó, ha tudja e sorok olvasója, hogy Európa országaiból százával érkeztek, érkeznek a díjra érdemes pályázatok. Évről évre sokan szállnak versenybe a rangot jelentő elismerésért, s nehéz egy-egy ügyet sikerre vinni az erős nemzetközi mezőnyben. Nem tudhatták a pártfogoltak, mennyit köszönhetnek Winklernek, milyen sikeresen, mennyire jól képviselte ügyüket. A *példa ereje* című (a Budapesti Városvédő Egyesület gondozásában megjelent) könyvben megtekinthetők a díjazott „projektek”. Winkler Gábor végtelenül szerény volt, sohasem hangsúlyozta saját érdemeit. Szerényen mosolyogva, elismerést nem várva végezte áldozatos munkáját külföldön és itthon egyaránt.

Könyveket, tudományos értekezéseket, újságcikkeket írt, tudományos konferenciák állandó meghívottja és előadója volt, műemlékes tervek zsűrijében dolgozott, a kis- és nagyközönség egyaránt számíthatott rá. Hitele volt Győr városában, ahol lakott, Pápán, ahol főépítésként dolgozott, Sopronban, ahol az egyetemi ifjúságot ragadta magával óriási tudása, előadói és kitűnő kapcsolatteremtő képessége. Az ország számos településén népszerűsítette, támogatta a műemlékvédelem, a város- és faluvédelem ügyét. Nem is tudom, hogyan lesz ezután nélküle?

Sokfelé jártunk együtt, ő mutatta meg nekem a gyárvárosi lakótelepet Győrben, Pápa új utcabútorait... Hosszan csatázott a győri Frigyes-laktanya együttesének megőrzéséért, a Schlichter-villáért, sorolhatnám a példákat. Szívesen támogattam ezekben a küzdelmekben az akkor még rendelkezésemre álló képernyős, televíziós megjelenés biztosításával. Többször meggyőződhettem arról, milyen jól sikerült annak az öreg háznak a felújítása, ami a soproni belváros legkellemesebb, lehangulatossabb négycsillagos vendégház épülete lett Wollner Szálló néven – Winkler tervei nyomán.

Kapott elismerést a civil szervezetektől, vagy azok előterjesztésének eredményeként (Podmaniczky-díj, Hild János-emlékérem, Kós Károly-díj), és állami kitüntetések

is (Ybl Miklós-díj, a Forster Gyula-díj, Széchenyi-díj). Az utolsó pillanatban érkezett a tudományos élet elismerése, az Akadémiai Díj. Talán minden hivatalos elismerésnél többet jelent azonban az a kitüntető figyelem és szeretet, ami felé irányult kollégái, tanítványai, a műemlékek, városok és falvak védelme iránt elkötelezettek részéről. Felnéztek rá fiatalok és idősök egyaránt.

Winkler Gábor csendben ment el, ahogy élt. Szerettem, szeretjük, becsültük sokan.

Nagyon hiányzol, Gábor! Megőrizzük az emlékedet, és a tudást, amit tőled kaptunk, megpróbáljuk a továbbiakban is Magyarország egyre nehezebb helyzetben lévő épített örökségének védelme, megóvása és helyreállítása érdekében hasznosítani.

Pápa, Korvin utca (Winkler Gábor rajza)

Winkler Gábor 2015. május 19-én, váratlanul hunyt el, óriási életművet hagyva maga után. A mindig pontos, dolgait rendben kezelő és archiváló építész életművének feldolgozása és hiteles közreadása azonban hosszú időt kíván. Rendelkezésünkre áll a saját maga által gondosan összeállított életműjegyzéke. Ebből szeretném a jelentősebb megépült alkotásait, műemléki rekonstrukcióit most közreadni. Cikkeinek és megjelent könyveinek, könyvrészleteinek összegyűjtött anyagának jelentős része Győrben, a Széchenyi István Egyetemen, egykori tanszékén várnak a kutatókra.¹ Számos városrendezési tervet is készített, ezek közreadása is várat még magára. Össze kell gyűjteni a főépítészként nevéhez fűződő értékmentések és városfejlesztések példamutató eredményeit is. Külön figyelmet igényel az évtizedek alatt általa oktatott tantárgyak tematikai összegzése. Jelentős a műemlékvédelem területén kifejtett közéleti tevékenysége, amely nemcsak Magyarország területére korlátozódott.

Mikor e sorokat írom, még nem telt el egy esztendő Gábor távozása óta. Részletes beszámolót, kismonográfiát lehetetlen ilyen rövid idő alatt hibátlanul összeállítani. A gyász első hónapjaiban távozását kellett feldolgoznunk, beletörődni abba, hogy közvetlenül nem tud már válaszolni kérdéseinkre, jelenlétével nem gazdagítja szakmai konferenciák, bizottságok és az egyetemi oktatás színvonalát. Napjainkban már csak gazdag, szer-teágazó és tartalmas életművének feldolgozása után építhetünk kutatási eredményeire, megállapításaira, mindig segítő véleményére.

Szeretnék, ha Winkler Gábor váratlan távozásának első évfordulóján, minden általunk közreadott adat pontos és megbízható lenne, segítve a további összegző kutatásokat és feldolgozásukat. Abban a reményben tesszük közzé ez a jegyzéket, hogy az előttünk álló évtized létrehozza majd Winkler Gábor tervező építész, városrendező főépítész, kutató és megújító műemlékvédő, az építészet szinte minden területét egyetemi katedrán oktató professzor, tudományos szakkönyveket, tanulmányokat író tudós életművének megfelelő mélységű monográfiáját, nem megfélekezve ismeretterjesztő építészeti írásairól, cikkeiről sem.

¹ Ezzel kapcsolatban olvasóink figyelmébe ajánljuk Kottmayer Tibor írását a Soproni Szemle jelen számában (A Szerk.).

A Winkler Gábor által tervezett és megépült épületek, műemléki rekonstrukciók jegyzéke

1. Új tervezésű épületek

1.1. Középületek, lakóépületek

2009	Győr, Bem tér 14. Gyógyszertár és rendelőintézet
2009	Csorna, Városháza rekonstrukció kiviteli terve
2009	Győr, Bem tér 14. Gyógyszertár és rendelőintézet
2009	Csorna, Városháza, rekonstrukció
2006	Sopron, Sörházdomb kilátó (Szabó Péter–Somfalvi György)
2006	Győr, Bem tér, gyógyszertár és orvosi rendelő
2004	Sopron, Löver körút, családi villa (Józsa Dáviddal)
2004	Sopron, Bécsi-domb Fa kilátótorony (Tanulmányi Erdőgazdaság Sopron részére, Szabó Péter – Somfalvi György) munkatársaként
2000	Sopron, Macskakői utca 13. családi ház
1995	Sopron, Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron, Bajcsy Zsilinszky u. 4. Tanműhely bővítése többszintes oktatási épülettel
1994	Győr, Tábor utca 24. családi ház
1992	Pápa, Renault Szalon, Külső Veszprémi út
1984	Győrújbarát, Irodaház
1982–1983	Kapuvár, Veszékényi úti „kifliházak”: 100 lakásos lakóépület (Dókané Vető Ágnessel), 30 lakásos lakóház (Cserhalmy Győzővel) és 100 lakásos OTP lakóház (Németh Péterrel)
1979	Mosonmagyaróvár, Városközpont Irodaház (kiviteli terv: Szöcs Sándor)
1978–1981	Sopron, Löver Szálló rekonstrukciója és 203 új szobával történő bővítése
1978–1980	Győr, Aradi Vértanúk útja – Bajcsy-Zsilinszky utca lakó-és irodaház
1978–1979	Csorna, Szent István tér, Városháza
1978	Csorna, Szent István tér, 108 lakás, 100 fős óvoda és 60 fős bölcsőde (Foltányi Miklóssal)
1977–1978	Kapuvár, Veszékényi úti 12 tantermes általános iskola
1975	Győr, Bercsényi Gimnázium tornacsarnok
1975–1976	Csorna, Szent István tér 100 fős középiskolás kollégium
1975	Csorna, Petőfi téri lakótelep 22 lakásos lakóház
1975	Csorna, Petőfi téri lakótelep 36 lakásos lakóház
1975	Csorna, Ifjúsági lakótelep 40 lakásos OTP lakóház
1975	Sopron, Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság Mederőrtelep a Löver körúton
1973–1974	Mosonmagyaróvár, MOFÉM szociális épület és iroda
1973	Győr, MVG Futóműgyártás, 1800 adagos konyha és 600 férőhelyes étterem

- 1971–1972 Győr, MVG Számítóközpont
 1969–1973 Szigethalom, Csepeli Autógyár szociális épület (Lőrincz Józseffel)
 1969–1971 Sárvár, Magyar Vagon-és Gépgyár (MVG) Normália-üzem irodák és szociális épület

Középületek és lakóépületek műemléki környezetben

- 2005 Sopron, Torna utca tömbbeépítés (Józsa Dáviddal)
 1994 Sopron, Torna u. 8. üzlet és lakóház
 1993 Pápa, Petőfi Sándor utca 13–15. számú Református Kollégium új szárnya
 1989 Győr, Czuczor Gergely utca 3. számú műemlék lakóház udvari beépítés
 1985 Kapuvár, Szent István király úti OTP lakóház
 1985 Kapuvár, Fő tér 18–21. OTP lakóház

1.2. Típustervek

- 1976–1978 Tatabánya-kertváros, nagyblokkos technológiájú bányászházak típustervei (felépült: 960 lakás)
 1973–1975 Magyar Autóklub Műszaki Állomás alapterv (felépült: Szombathely, Sopron, Székesfehérvár, Győr, Tatabánya, Veszprém, Debrecen)

1.3. Ipari épületek

- 1974–1975 Mosonmagyaróvár, MOFÉM Melegüzem
 1974 Sopron, FORFA Forgácsolóüzem
 1972 Győr, MVG Vasúti Járműgyártó, Darabolóüzem
 1969–1973 Győr, MVG Futóműgyártás Szemcseverő és Felületkezelő üzem
 1969 Győr, MVG Motorgyártó raktár

2. Történeti épületek helyreállítása

2.1. Egyházi épületek

- 1990 Albertkázmerpuszta, r.k. templom
 1988 Győr (Ménfőcsanak), r.k. kápolna, műemlék
 1986–1991 Szany, Püspöki Kastély és melléképületei, műemlék
 1984–1987 Fertőrákos, Püspöki Kastély II. ütem, műemlék
 1984–1987 Csorna, Premontrei prépostság és r.k. templom, műemlék
 1979 Győr, Kálvária stációkápolnák, műemlék

2.2. Kastélyok

- 1993 Pápakovácsi, Somogyi kastély melléképület
 1984–1987 Zsira, Rimanóczy – Esterházy kastély

2.3. Műemlék középületek és lakóházak

2012	Magyarkeresztúr, Baditz kastély, műemléki rekonstrukciós terv
2011	Magyarkeresztúr, Baditz kastély, rekonstrukciós terve (engedélyezési terv)
2008	Győr, Széchenyi tér, Lloyd palota rekonstrukciós kiviteli terv (Rosta Csaba munkatársa)
2007	Sopron, István bíró utca 2., szecessziós ház rekonstrukciója: fogászati klinika
2006	Sopron, Nyugat-Magyarországi Egyetem „B” épület, Alpár Ignác-féle homlokzat és előcsarnok teljes rekonstrukciója, számítógépes grafika: Szabó Péter (megépült)
2006	Sopron, Nyugat-Magyarországi Egyetem Sopron „B” épület homlokzat középrizalit, Alpár Ignác féle változat helyreállítás (munkatárs: Szabó Péter).
2006	Balatonfüred, Anna Grand Hotel (Rosta Csaba munkatársa)
2006	Sopron, Sörházdomb. Fa kilátó (Szabó Péter és Somfalvi György munkatársa)
2006	Győr, Király utca 8., műemlék épület BÁV üzletek rekonstrukciója
2003–2005	Sopron, Színház utca 6. sz. műemléképület helyreállítása
2005	Sopron, Várkerület 15. műemléképület helyreállítása
2005	Sopron, Hubertus fa kilátó (Szabó Péter és Somfalvi György munkatársa)
2004	Sopron, Petőfi tér 3. műemlék lakóház tetőtér beépítés
2004	Sopron, Rózsa utca 5. műemléki Nap-fogadó rekonstrukció (Józsa Ágotával)
2000	Sopron, Rózsa utca 5. volt Nap-fogadó. (Józsa Ágota munkatársa)
2000	Sopron, Templom utca 20. lakóház átalakítása szállodává, műemlék
1999	Sopron, Felsőötvér út 74. lakóház restaurálás és bővítés, helyi védelem
1999	Győr, Apáca utca 7. Fejérvári ház, helyreállítás, műemléki szakértés
1994	Sopron, Deák Ferenc tér 32. Nyugat-magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézet (Foltányi Miklóssal)
1994	Sopron, Bajcsy-Zsilinszky utca 4. Egykori Katonai Felső Reáliskola (Nyugat-magyarországi Egyetem, „B” épület) homlokzat rekonstrukció
1994	Győr, Király utca 4. „Napóleon-ház” (Foltányi Miklóssal)
1994	Győr, Bécsi kapu tér 9. Étterem-szálloda, műemlék
1993	Sopron, Széchenyi tér 21.–Várkerület 116., Szent Orsolya-rend kollégium helyreállítása, műemlék
1993	Győr, Rákóczi u. 6., Magyar Ispita, Váczy Péter Gyűjtemény, műemlék (Foltányi Miklóssal)
1993	Győr, Kisfaludy utca 38. irodaház átalakítás UNICBANK céljára, műemlék
1993	Győr, Király u. 17., Esterházy-palota, műemlék (Foltányi Miklóssal)
1993	Győr, Frigyes főherceg lovassági laktanya, átalakítás egyetemmé (csak terv, Foltányi Miklóssal)
1992	Sopron, Várkerület 35. lakóház, műemléki jelentőségű területen
1992	Sopron, Várkerület 25. lakóház és konventépület, műemlék
1992	Sopron, Balfi úti evangélikus temető, Lenck-mauzóleum, műemlék

1992	Győr, Kiss János utca 9., Fruhmann-ház, Kályhamúzeum, műemlék
1992–1994	Győr, Zrínyi u. 1-7., Schlichter villa, műemlék (engedélyezési terv)
1991	Győr, Király utca. 8. (engedélyezési terv), műemlék
1990	Győr, Sarlóköz 15. lakóház, műemléki jelentőségű terület (Foltányi Miklóssal)
1990	Győr, Liszt Ferenc utca 15. műemlék
1989	Győr, Czuczor Gergely utca. 3., műemlék
1988	Sopron, Liszt Ferenc Múzeum és télikert, műemlék
1988	Győr, Kisfaludy u. 38., iroda- és bankház, műemlék
1988	Győr, Kisfaludy utca 34., műemlék
1985–1988	Győr, Czuczor Gergely utca 12-14., műemlék
1982	Sopron, Jégverem, műemlék
1982	Pápa, Korvin utca 4., műemlék
1982	Győr, Saru köz 3., műemléki jelentőségű terület
1981	Sopron, Kossuth Lajos utca 8., Hild kőfaragóműhely, műemlék
1981	Pápa, Fő tér 12., Ruszek köz, Lábasház, műemlék
1980	Győr, Liszt Ferenc utca 18., műemlék
1979	Győr, Liszt Ferenc utca 16., műemlék

2.4. Várak

1978	Győr, reneszánsz várfal és Duna-bástya rekonstrukciója
------	--

2.5. Történeti belsők, enteriőrök műemlék épületben

1993	Győr, Baross Gábor út 18., divatüzlet kialakítása, műemléki jelentőségű terület
1993	Győr, Baross Gábor út 7., divatüzlet kialakítás, műemlék
1985	Győr, Király utca 20., egykori nagypolgári lakás, ma Kereskedelmi Kamara, műemlék

3. Történeti városrészek részletes rendezése

3.1 Általános és részletes rendezési tervek

1993	Sopron általános rendezési terve. Felelős tervező: Berényi Mária. Települési arculatvizsgálat.
1993	Pápa, Belváros – Alsóváros módosított részletes rendezési terve
1993	Mosonmagyaróvár – Lucsony RRT és helyi védelem (Foltányi Miklóssal)
	Győr, Belváros módosított részletes rendezési terve (Foltányi Miklóssal)
1991–1992	Sopron, Várkerület – Ikvahíd – Árpád utca – Torna utca – Ötvös utca részletes rendezési terve
1991–1992	Pápa, Eszterházy Miklós utca és környéke részletes rendezési terve és helyi védelme

- 1990 Keszthely, Belváros tömbrekonstrukció mintatanulmány (Foltányi Miklóssal)
Győr, Dunakapu tér és környéke helyreállítás (rekonstrukciós terv)
- 1981 Győr, Liszt Ferenc u. és környéke tömbfelújítás, II. tömb
- 1981 Csorna, Szent István tér és környéke részletes rendezési terve (Foltányi Miklóssal)
Kapuvár, Fő tér és környéke rekonstrukciós terve
Pápa, műemléki belváros RRT
- 1976 Nagykanizsa, Szabadság tér, helyreállítás (Foltányi Miklóssal és Varga Istvánnal, csak terv)
Sopron, Torma u. és környéke fejlesztése terve (Foltányi Miklóssal és Varga Istvánnal)
Pápa, műemléki belváros rekonstrukciós terve

3.2. Történeti tömbcsoportok helyreállítási tervei

- 1987 Sopron, Várkerület – Árpád utca – Torna utca tömbcsoport helyreállítási terve (Foltányi Miklóssal)
- 1986 Győr, Schweidel utca és környéke építészettörténeti és szociológiai vizsgálat, rekonstrukciós javaslat
- 1986 Győr, Dr. Kovács Pál utca. tömbrekonstrukciós terve (Foltányi Miklóssal)
- 1985 Győr, Szabadsajtó utca és környéke tömbcsoport rekonstrukciós terve
- 1984 Győr, Bécsi kapu tér és környéke tömbcsoport rekonstrukciós terve
- 1982 Pápa, Fő utca 17-20. és Korvin utca 2-8. belső utca kialakítás terve
Győr, Arany János utca 18-22. és Baross u. 20-22. „Bécsi udvar” tömbrekonstrukció

Winkler Gábor: Az Erdészeti és Faipari Egyetem központi épülete diplomaterv, 1964

2015 szeptemberében a győri Széchenyi Egyetem építész- és építőmérnöki szakkollégiumának diákjai úgy döntöttek, hogy fölveszik Winkler Gábor nevét. Ők még személyesen ismerték a professzor urat, hiszen tanította őket, mérnököket és építészeket. Kirándulást vezetett Bécsbe, amely hagyománnyá vált (1. kép), és amelynek tervezetét, képes „bédekkerét”, őrzi az archívum. A szakkollégium programigazgatójaként támogattam kezdeményezésüket, és átgondolva az elmúlt tíz esztendő történeteit, javaslatot tettem a Winkler Gábor Archívum (WGA) létrehozására. A két intézményt összekapcsolja a nemrég elfogadott szervezeti és működési szabályzat, amelynek egyetemi jóváhagyása éppen most van folyamatban.¹ Az első cél az volt, hogy Winkler Gábor munkásságát azok is megismerhessék, akik már nem ismerhetik meg. Ellentmondás? Személyi kultusz?

1. kép. Szakkollégiumi kirándulás, 2013 advent, Bécs. Winkler Gábor sapkában, középen, a hátsó sorban

¹ 1. § A Szakkollégium hivatalos elnevezése: Széchenyi István Egyetem Winkler Gábor Építész- és Építőmérnöki Szakkollégium. Az ügyvitel során használt rövidített elnevezés: WGSz (a továbbiakban: Szakkollégium). A Szakkollégium az egykori Baross Gábor Szakkollégium jogutódja. Dr. Winkler Gábor nevének felvételét a 2016. március 9-i közgyűlésen a közösség tagjai egyhangúan megszavazták, ezzel fejezve ki tiszteletünket egyetemünk volt professzora előtt. Együttal vállaljuk, hogy szellemi és tárgyi hagyatékát megőrizzük és gondozzuk, kezeljük és működtetjük a Winkler Gábor Archívumot, együttműködve az Építész-, Építő- és Közlekedésmérnöki Karral. (Winkler Gábor Szakkollégium, Szervezeti és működési szabályzat, 2016, kézirat).

Éppen az ő személyiségével nem lehetne ezt összeegyeztetni. Miért egy szakkollégium, egy hallgatói öntevékeny csoport vállalja, próbálja elvégezni ezt a feladatot, és hogyan? A válaszok az alábbi történetben vannak. A történet szereplői korszakok és intézmények, a feladat pedig egy üzenet átadása. A történet szereplői – természetesen – emberek.

2004 kora telén, véletlenül találkoztam Varga Istvánnal a révfalusi hídon. Meghívott magához egy kávéra. A Dózsa György rakpart egyik társasházába mentünk. Egykor ebben az utcában, a 15. szám alatt állt az a barokk oromzatú ház, Pataháza emlékének őrzőjeként, amelyben élete utolsó tíz évében Bán Aladár dolgozott. Itt fejezte be a Kalevipoeg fordítását – hogy a mitikus-eposzi szint is jelen legyen a történetben –, mára ez a ház a múlté, pedig valaha védett műemlék volt, de ez egy másik történet.² A társasház, amelynek első emeleti lakásába mentünk, nem messze állt attól a helytől, ahol a Kalevipoeg második kiadásának végső simításai készültek (2. kép).

2. kép. Bán Aladár háza, Győr, Dózsa György rakpart 15. védettsége megszünt 1995-ben, lebontották.
WGA, fotóarchívum 1994 szeptember

Varga igazgató úrról tudtam – mert megtaláltam jegyzeteit, óravázlatait az egyetemi irodában – hogy éveken keresztül ő tanította az építészettörténetet a győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskolán (KTMF).³ Őt követte Winkler Gábor, és a KTMF-et követte a Széchenyi Egyetem, 2002-ben. Varga István nappalijában könyvespolc állt,

² Bán Aladár költő, műfordító, folklorista azután költözött Győrbe, hogy kitiltották Budapestről, 1951-ben. Itt is temették el 1960-ban. Élete földolgozása érdemes, de itt most csak egy fölvilágító kép az archívumból. (Győri életrajzi lexikon 2003. 31. Neves révfalusiak: <http://revfalu.freeweb.hu/neves-revfalusiak/>. Az épületet 1995-ben törölték a műemlékjegyzékből: 5/1995. (IV. 13.) KTM–MKM együttes rendelet, majd az utcasorból is. Fényképét csak az archívum őrzi.

³ Az intézmény 1973 és 2002 között működött ezen a néven.

hosszan, magasan, zsúfoltan. „Ezt majd megkapja az egyetem!” – mondta. Azért hívott, hogy megmutassa. Akkor még számomra ez egy távoli esemény volt. Ekkor éreztem másodszor, hogy komoly felelősség tanítani: összekötni múltat és jövőt. Hiszen a Megyei Tervező nyugalmazott igazgatója számára nem a győri belváros rekonstrukciója, nem az Esterházy kastély felújítási tervei, hanem az volt a fontos, hogy tanította a főiskolán az építészmérnököket.

Az imént leírt történet 2005 szeptemberében találkozott azzal, amit Winkler Gábor hagyatékáról szeretnék elmondani. Olyan hirtelen halt meg Varga István, hogy – szégyellem – csak Gábortól tudtam meg. Egy kolléga mutatta, hogy milyen könyveket vásárolt a Szent István úti ideiglenes antikváriumban. Siettem Winkler Gáborhoz, hogy beszéljek vele, az egyetem könyvtára számára most lehetne venni olyan könyveket, amelyek a nyolcvanas évek előtt jelentek meg, és annyira hiányoztak nekünk. Ez még a digitális robbanás előtt volt, még a fénymásolás volt a meghatározó! A szkennelést már ismertük, de a tudományos munka és a tanítás alapja a nyomtatott publikáció és a könyv volt. Gábor mondta, hogy ezek a könyvek egyrészt az egykori megyei tervezőből valók, másrészt Varga István könyvei, amelyet az örökös gyorsan és racionálisan értékesített, a saját számára. A tulajdonos szándékáról, hogy könyvtára az egyetemre kerüljön, csak mi ketten tudtunk.

Winkler Gábor éppen akkor fogalmazta a megemlékezést egykori igazgatójáról, amikor a könyvekről – és azok sorsáról – beszélgettünk. A nekrológ a *Műemlékvédelem*ben jelent meg.⁴ Tanácstalanok és szomorúak voltunk. Én siettem az antikváriumba és vásároltam még néhány könyvet a hallgatóink számára, mert akkor ez még egy telefonnal elintézhető volt. Az egyetem könyvtárával – történetünk szempontjából szintén fontos intézmény, – ekkor kezdődött a jó kapcsolatom.

Gábor, mint Varga István egykori beosztottja, pontosan tudta, hogy még mi minden lehet a hagyatékban. Gyorsan és udvariasan érdeklődött, és az Ybl-díjas építész leánya, aki jogász lett, megengedte számunkra, hogy a garázsba lehordott tervek és kéziratok közül kiválogassuk, ami szükséges. A Dózsa rakparti lakás eladása folyamatban volt, két-három napot kaptunk. Nagycenk, Széchenyi kastély, és végig a megye legjelentősebb műemlékeinek kiviteli tervei, előkészítő iratai, irattári mutató cédulákkal, abc rendben, körben a polcokon. Az egykori megyei tervező tervtárának egy része. A 20. század második fele műemlékvédelmének „eposzi” kifejtése. A másik rész a Győri Levéltárba került, a városi tervező irataival együtt. Végül mindent elhoztunk.

Ez az első intézményi szint: A szocializmusban létrehozott nagy tervezőirodák könyvtárai és tervtárai, amelyek szétszéledtek, mert az iroda-vállalat megszűnt, sokszor jogutód nélkül. Akinek fontos volt, az hazavitt belőle egy kicsit, néha többet: a saját munkákat, a hasznos könyveket. Az intézmény, amelynek tervtári anyagát ily módon megszereztük, a Győr-Sopron Megyei Tanácsi Tervező Vállalat volt. Gábor 1970 és 1990 között, azaz húsz évet dolgozott itt csoportvezetőként. Akár ő is írhatta volna a vállalat

⁴ Winkler Gábor: Varga István (1927-2005). *Műemlékvédelem* 49 (2005). 5. 311–312.

történetét.⁵ Ez volt az a húsz év, amely a műemléki elveket megérlelte, mert a vállalaton belül a történeti városok egyes épületeit tervező csoport vezetője Winkler Gábor volt, aki 1981-ben „Pápa műemléki belváros rekonstrukciója építészeti megoldásáért” kapta meg az Ybl-díjat.⁶ (Emellett még jelentős kastélyfelújítások is zajlottak, európai szintű eredménnyel.) A belvárosokat övező kiemelt figyelem után az 1990-es évekre jutott oda a műemlékvédelem, hogy a külső kerületek értékeire is fölfigyeltek, de addigra elfogyott a lendület, és minden szinten megindult az átalakulás, a bomlás. Ma már egyértelmű, hogy hiba volt fölszámolni ezeket a szakmai alkotóműhelyeket, melyeknek az emléke is szétfoszlik nemsokára. A két jelentős győri székhelyű tervezőiroda munkásságának megőrzése szintén célunk.

Az egykori Megyei Tervező tervtárának igazgatói része tehát átköltözött a rakpartról az Egyetem térre, majd onnan a java az Országos Műemlékvédelmi Hivatal tervtárába. Szerencsére volt az egyetemen egy terem, a D511, ahova rakodhattunk. Nem gondoltuk át, csak mentettük a dokumentumokat, azután telefonálni kezdtünk. Ugyan mindketten tudtuk, hogy a Magyar Építészeti Múzeum működik (mert akkor még működött),⁷ de szeretnénk volna, hogy a felhasználási helyhez közelebb kerüljenek ezek az anyagok. Végül az akkor még működő, és „öröknek” hitt⁸ Országos Műemlékvédelmi Hivatal tervtárát találtuk meg, és kedves ismerőseink jöttek, hogy a garázsból mentett dokumentációk javát elvigyék. Ami azóta történt, azt ismerik, tudják, akik közel vannak a műemléki „tűzhöz”, annak hűlő helyéhez. Aki nem ismeri a történetet, az a lábjegyzet segítségével összeállíthatja. Talán így érthető az párhuzam a lebontott ház és a lebontott intézmény között. Talán elégséges az indok, hogy miért kell a megőrzés lehetőségét megteremteni. Az Építészeti Múzeum bezárt, elköltözött, élete virtuális.⁹ A műemlékvédelem országos intézményi önállósága megszűnt. Az „örökös” Forster Központ működése, megmaradása is kétséges.¹⁰ Ez a második és harmadik intézményi szint. Az elvek és a gyakorlat közötti

⁵ Schéry Gábor (főszerk.): A magyar tervezőirodák története. Budapest, 2001. 121-124.

⁶ Schéry Gábor (főszerk.): Évek, művek, alkotók. Budapest, 1995. 231.

⁷ Az interneten még elérhető volt 2016. május 13-án az alábbi kezdőlap: http://www.museum.hu/muzeum/50/Magyar_epiteszeti_Muzeum

⁸ Nem tudtuk ekkor még, hogy nemsokára Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnak fogják hívni az OMvH-t, majd 2012-ben megszüntetik. A megszüntetés egyik kezdeményezője Győr polgármestere volt, „Sokat mondtó, hogy a hivatalt ellehetetlenítő módosítást három polgármester, Győr (Borkai), Eger (Habis) és Tata (Míchl) polgármestere terjesztette be. A jelentős műemléki ingatlanvagyonnal rendelkező városok ingatlanügyeit a könnyítések révén egyszerűbben lehet lebonyolítani.” http://index.hu/belfold/2012/09/06/megszunik_a_kulturalis_oroksegvdelmi_hivatal

⁹ Winkler Barnabás előadása itt olvasható <http://epiteszforum.hu/veszharangok-kongatasa-a-magyar-epiteszeti-muzeumert-es-a-virtualis-let-bizonyiteka>: <http://www.forsterkozpont.hu/gyujtemenyek-magyar-epiteszeti-muzeum/magyar-epiteszeti-muzeum/661>

¹⁰ „... az örökségvédelmi Forster Központ pedig saját eddigi gazdasági társaságába és a Miniszterelnökségbe olvad be, a Magyar Nemzeti Digitális Archívumnak pedig az Országos Széchényi Könyvtár lenne a jogutódja.” http://magyarhirlap.hu/cikk/51796/Karcsusított_kormanyzati_burokracia#sthash.or47ezu1.dpuf http://www.portfolio.hu/gazdasag/kiszivargott_26_biztosan_megszuno_allami_intezmeny_listaja.227693.html

apró eltéréseket most nem részletezem. A virtuális kor, amely a 21. század első évtizedében általánossá vált, új értelmet adott a valóságnak.

Most pedig néhány zárójel nyílik meg főszövegben. Varga István, Ybl-díjas építész munkássága, amiért az elismerést kapta, nem önálló művészeti alkotás.¹¹ Maga az építészet, viszonya a művészethez, megőrzése és megmaradása, és az alkotó személye, munkássága, ... az ácsmester és a kőfaragó. A mesterember nevét elfelejtik. Majd jön a tudós, aki kigondolja és újragondolja. A historizmus és a francia forradalmi építészet. Nem véletlen, hogy a professzor úr kutatási területe éppen ez volt, és az utolsó években jutott csak el a betonkockákig. Mindig együttesben, épített tájban gondolkodott. Következésképpen ragaszkodott ahhoz, hogy nem csak az épület az, ami alkotás. A megvalósulás, és a megvalósulthoz való viszony, kapcsolat. Alkalmazkodás, megőrzés, újjáélesztés. A társadalmi és politikai helyzet által meghatározott lehetőségek mérlegelése. Hosszú elvi és elméleti útra indulhatnánk innen, de most nem ezt a történetet szeretném elmesélni.

Varga István, aki 1983-ban megkapta az Ybl-díjat, – több társával együtt – nem jutott be a virtuális valóságba. A „Műemlékvédelem” című folyóiratnak nincs e-formátuma, sajnos a név sem szerencsés. Jelenleg 15 regisztrált Varga István építész szerepel a MÉK névsorában, közülük egy győri, de ő még él. Aki meghal, kikerül a jegyzékből. A hagyományosan publikált szakirodalomban még egy ideig megtalálhatjuk. Idén lenne 89 éves. Elgondolkodtató volt a múlt évben szembesülni ezzel a ténnyel, amikor május végén a Győri Tanulmányok számára a megemlékezést írtam Winkler Gáborról. Ő már bekerült az új világba. Cikkei, előadásai ott vannak a világhálón, de ez csak egy felület. A mesterember és a tudós. A művész és a tudós neve fennmarad, de a mélység és a metodika akkor érthető meg, ha az ember lapozza a rendezési tervhez készített épületenkénti adatlapokat, a vizsgálatokat.

A 2005 őszén átmentett dokumentációk maradéka a tanári iroda szekrényeibe került. Közben a soproni egyetemről is hoztunk terveket és kéziratokat, mert az Építészeti Intézet egykori vezetőjének költöznie kellett. Ugyanaz a fehér személyautó most Sopron és a győri Egyetem tér között fordult néhányat. Közben végeztük a munkánkat, azaz tanítottunk. Történeteket meséltünk el, amelyeket hitelesítettünk a dokumentumokkal. Kék és halványpiros másolt tervlapokat teregettünk a tanszéki asztalon, átrajzolásra kölcsönadtuk a hallgatóknak. Ráérettünk, hogy milyen fontos és hasznos, ha látják a hallgatók a történet folyamatát. Mások is megtudták, hogy terveket őrzünk. Jöttek a hallgatók, és kézbe vehették, másolhatták a tervlapokat. Híre ment. Közben a világ is változott. „Iratmozgatási díjat” kértek a múzeumban az adattárat használó egyetemistától, amikor diplomamunkáját készítette, anyagi tétellé lett, hogy Budapestre utazzon egy hallgató a Hadtörténeti Levéltárba, vagy a tervtárba. Az Építészeti Múzeumot bezárták. A digitális világ nem nyújt kellő biztosítékot az értékek megőrzésére. Ezért alakult ki a szándék, közös megegyezéssel, hogy létrehozunk egy helyet, ahol a dokumentumok tanítanak. Ahol papír alapon érhető tetten az építészeti gondolat. Nem csak terv, hanem előmunkázat, vázlat, értékvédelmi dokumentáció, történeti fényképanyag. Zárójelek vége.

¹¹ <http://docplayer.hu/5607998-Az-ybl-miklos-dij-fel-evszazada.html>. (letöltve: 2016.05.13.)

Tehát a kiindulás, hogy egy archívumot létesítsünk, nem egy személyhez, nem egyetlen életműhöz kapcsolódott, sokkal inkább tevékenységhez és metodikához. A művészeti, építészeti emlékek, amelyek az építészettörténet dokumentumai, hiteles hordozói, legyenek „történeti” formában és hordozón is elérhetőek. Tisztában voltunk azzal, hogy az épített örökséghez való viszony nem határozható meg művészetként, nem hagyományos, önálló alkotó tevékenység. Maga az örökség lehet műalkotás. Jó esetben az alkotó ismert – de mi a helyzet a felújítás tervezőjével, az újraalkotóval? A településnél már ez sem áll fenn, hiszen ki tervezte Sopron belvárosát? Mégis a „történeti belváros”, az időben létrejött épületegyüttes értékének fölismerése és megőrzése nagyon fontos. A karmester is lehet hős és ismert, amíg a koncert tart. Ő az, aki életre kelti, összehangolja, újrhangolja, harmonizálja, és, ő áll a középpontban, ha van koncert. De az építészet máshogy zene. Nincs meghirdetett koncert, legfeljebb egy-egy ünnepélyes átadás, avatás. Mindkettejükről beszélek, az igazgató úrról és a professzorról, mert mindkettő tanár úr is volt, és talán lesz is még: példa és mérték. (És eszembe jut egy másik kísérlet a kilencvenes évekből, amikor a Megyei és Területi Főépítész segítségével a Kisalföldi Népi Építészeti Archívumot fölépítettük, épp azért, hogy a tervezőkhöz eljuttassuk a dokumentációkat. Három esztendőös pünkösdi királyság volt.)¹²

Szóval megérkeztek Sopronból is a száműzött tervmásolatok. Közben egyre kevesebbszer használtuk a diavetítőt, az írásvetítőt. Új szavakat használtunk és modern technikákat alkalmaztunk, de szembesültünk azzal, hogy egyre több az információ a világhálón, egyre több az ismétlés, egyre több a csúsztatás, és sajnos a hibák is sokszorozódnak. A szinte végtelen számú dokumentum korántsem tartalmaz mindent. A mindenséget pedig végképp nem tartalmazza, sőt eltávolít a szerves egésztől, és a részletek alapos megismerésétől. Talán kicsit késve, de korszakot váltottunk. A fényképezés teljesen digitálissá vált. A szöveget szerkesztettük, és e-mailben küldtük mindenfelé és egymásnak. Digitális másolat készült a tervekről, „jpg”-ben. A „pdf” kicsit idegen világ volt. Azért a kézzel írt cédula megmaradt, és persze a könyv. Azonban itt volt egy új generáció, akik már máshogy gondolkodtak, akik számára a profil és a személyiség már nem volt ugyanaz. Pontosabban összemosták a kettőt, és elveszett az ember. Az írás, olvasás és alapvető gondolkodási formák gyakorlása, ha szükséges megtanulását nagyon jól szolgálja, ha szokatlan, archív adathordozókat használunk. Meglepetést okozunk, és féléves föladatként megkövetelünk egész, önállóan megfogalmazott szövegeket és saját készítésű, kézzel rajzolt ábrákat, amelyeket meg kell komponálni. Mindig személyre szabottan kell megfogalmazni a feladatot. Aztán könyveket hozott magával otthonról a professzor úr, és egy rádiót. 2007-től már csak tanított. Leírhatnám életének fontos eseményeit, de ő saját maga gondosan karbantartotta életrajzát és alkotásjegyzékét, azok a felületek könnyen megtalálhatóak az interneten.¹³

¹² Várayné Bíró Ibolya vezette, rendezte az anyagot, amely tíz évi bolyongás után a megyei levéltárba került.

¹³ Az egyik karbantartott felület. Sajnos a benne lévő MTMT hivatkozás mára elavult (helyesen: <https://vm.mtmt.hu/search/slist.php?lang=0&AuthorID=10002470>), http://eptorivaros.sze.hu/images/CV/CV_Winkler%20G%C3%A1bor_HU.pdf

Elterveztük, hogy szkenneljük a diákat, a tanszékre behozott könyveket az egyetemi könyvtár állományba veszi, és átkerülnek a Baross Gábor Szakkollégium könyvtárába. Készítünk egy pecsétet, rendezzük az építészeti grafikákat, és elkezdí írni Gábor a visszaemlékezéseit. Az elmesélt történeteket le kellene jegyezni, hátha lesz még olvasó ember. Két recenzió, és egy doktori disszertáció opponenciája között a 20. század második felének személyes történetét kellene megírni épületenként. Nem úgy, mint Vitruvius, a császárnak ajánlva, hanem az épületek, települések történeteit elmesélve. Magyar Ispita, vagy Fertőrákos, Fő út 152, (3. ábra) Pápa, a nagydoktori.¹⁴ Ahogy tanított. Nem a vetített kép, hanem a láttatott épület és a történet a fontos. A minta, a metodika. Erre már hirtelen halála miatt nem került sor. Már nem vele együtt fogjuk csinálni, de írásai, rajzai és könyvtára segíteni fog.

3. kép. Winkler Gábor Weinacht Józseffel (Soproni Műemlékhelyreállító Kft.)
a Fertőrákos, Fő u. 152 ház udvarán

Még bepillantott a 21. századba: „Igen, tudnék élni itt is,” gondolhatta. Ha megírta volna a könyvet, egy szépen kidolgozott, ereszkedő zárlat után, talán az összezsomagolt gondosan cédulázott hagyaték a Magyar Építészeti Múzeumba ment volna. Ha addigra megépült volna, de most éppen egy raktárban bedobozolva pihen a valóság, közte

¹⁴ Winkler Gábor: Pápai éveim. Pápa, 2007.

Winkler Oszkár hagyatékának egy része is. Ha egyszer megépül – remélem, hogy nem a Városligetben, elég lenne, ha egy használaton kívüli műemlék házba költözne – és újra ott dolgoznának a kutatók, akkor majd gondolkodhatnak rajta, akik a szakkollégiumban lesznek, hogy mi legyen a rendezett hagyatékkal. Akkor. Most viszont most van.

Köszönet a családnak, és köszönet a hallgatóknak, és az egyetem vezetésének, hogy befogadták az ötletet és az anyagot. 2015 augusztus végétől januárig rakodtunk. Diakép tartókat, könyveket, kéziratokat, terveket, személyes emlékeket. Közben tárgyalások, egyeztetések.

Az archívum tényleges működését 2016 őszén kezdi meg. Fenntartója a Széchenyi István Egyetem, azon belül az Építészettörténeti és Városépítési Tanszék. Működését a Winkler Gábor Szakkollégium biztosítja. A szakmai és részben tárgyi felügyeletét, a szakmai munka végzését irányítást és ellenőrzését az Egyetemi Könyvtár és a Győri Városi Levéltár biztosítja, konzultációval és szakmai tanácsadással. Az archívum anyagai a leltározás során részben a könyvtár és a levéltár állományába kerülnek, de megőrzési helyük az Archívum lesz. Bizonyos anyagok a család tulajdonában maradnak, de szintén az archívum őrzi őket. Ezek főképpen képek, műalkotások.

Jelenleg a professzor úr egykori irodájában és a könyvtárban helyeztük el az anyagokat. A terv és ígéret szerint 2017 őszétől az egyetem szakkollégiumai az új kollégiumi szárnyba költöznek, a K1-be, ahol elkészül az archívum végleges helye. Egy gyűjteményi szoba van tervbe véve raktárral, és egy könyvtár, amely egyúttal a WGSz, azaz a szakkollégium közösségi előadó- és tanulóterme lesz: könyvespolcok körben, egy digitális munkaállomás, világító asztal és rajzasztalok, jól megtervezett világítással.¹⁵

Az archívum egyúttal kutatóhely és műhely is szeretne lenni, továbbá biztosítani szeretnénk a gyűjtemény bővítésének lehetőségét is, szükség szerint. A személyes hagyaték együtt tartása – azaz, hogy a könyvek, fényképek, tervek egy helyen legyenek elérhetőek – koncepcionális, hiszen egy életmű dokumentálása az egyik cél, azonban nem a muzeális bemutatás és archiválás az elsődleges. Eleve adott egy terv- és épületfölmérési anyag, amely nem Winkler Gáborhoz kötődik, de itt van a tanszéken. A szakkollégium hallgatói és a tanszék oktatói fogják szakmai felügyelettel elvégezni – több év alatt – a teljes anyag állományba vételét, katalogizálását, rendezését. Bizonyos dokumentumok digitalizálását is – mégiscsak a 21. században élünk.

Az anyagokat áttekintve hozzávetőlegesen a WGA megőrzésében részesül: 7000 könyv és nyomtatvány – állományba vétele megkezdődött. 15000 diakép, digitalizálása megkezdődött. 300 tervdokumentáció, főként Győr, Sopron, Pápa, Kapuvár területéről, több kiviteli szintű terv. Kéziratok, a mennyiség csak becsülhető. Személyes dokumentumok, oklevelek, díjak iratok. Jelentős a digitális anyag is, főként fényképek, és szövegek (kritikák, ismertetések, opponenciák, óravázlatok). Ezt egészíti ki egy kétszázötven tétel épületfölmérési anyag, valamint az egykori Megyei Tervezőből, Varga István közvetítésével származó dokumentumok.

¹⁵ A jövő nyáron rendezendő ifjúsági olimpiára épül meg az 1973-ban megtervezett K1 kollégiumi szárny mai változata, amely a rendezvényt követően az egyetemhez kerül. Az építkezés megkezdődött.

Folyamatos az anyag rendezése, katalogizálása, jelenleg három hallgató végzi ezt a munkát. A feldolgozás szerves részeként szeretnénk összeállítani egy tematikus alkotáslistát, követéssel, azaz bemutatva a jelenlegi állapotot is. A rendezett anyagon belül kiemelt figyelemmel, külön gyűjteménybe kerülnek a műemléki metodikák, két területen: épületfelújítás és település léptékű védelem. E két témában szeretnénk, ha minél több diákköri dolgozat, szakdolgozat és diplomamunka készülne az archív anyagokra alapozva. A WGA 2016 nyár végére két internetes felületen is meg fog jelenni, ezek szerkesztési munkái folyamatban vannak.

Elhúzódtott a szöveg véglegesítése. Ma, mikor tisztázom, véglegesítem a szöveget, éppen május 19. van. Egy éve ezen a napon... (4. ábra)

4. kép. 2013 advent, szakkollégiumi bécsi kiránduláson a Wirtshausuniversity főépületének belső terében (tervezte: Zaha Hadid)

TANULMÁNYOK WINKLER GÁBOR TISZTELETÉRE

Veöreös András

Barokk tér gótikus köntösben.
A soproni Szent György-templom
mint építészeti alkotás

Épített környezetünk folyamatosan változik. Egy sok évszázados múlttal rendelkező város mint Sopron látképe is az egyes épületek átalakítása, az egyes házak cserélődése, újabb és újabb arculata szerint alakul. A különböző korszakok különböző stílusú művészete, illetve azon belül is építészete az adott kor társadalmi igényeit a rendelkezésére álló műszaki megoldások segítségével oldotta meg. A történeti építészetben – a 19. századig legalábbis – a következő korszak tiszteletben tartotta a korábbi épületeket és azokat – ha nem is elsősorban a mai értelemben vett műemléki megőrzés szándékával, hanem sokkal inkább takarékosági megfontolásból – felhasználta, átalakította, tovább építette. Ily módon, több korszak építő- és díszítőtevékenységének eredményeképpen alakult ki a soproni belváros egyik meghatározó épületének, a Szent György-templomnak a mai képe is.

Tekintsük át a templom történetét dióhéjban, annyira, amennyi az építészeti vonatkozások megértéséhez feltétlenül szükséges.¹ A templom magját, a mai főhajót a 14. század végén, gótikus stílusban építették. Ebből a korszakból való a templom csúcsíves bordás keresztboltozata a lefutó, illetve az osztópárkány magasságában visszahajtott pilérkötegekkel, a szentély ülőfülkéi, a hajó oldalfalában bemutatott faragványok, melyek a templom testületi funkcióját kiszolgáló ülőfülkesorból származnak és a két kapu felett feltárt kapubületek a domborművekkel. A mellékkápolnák közötti falakban ma is megvannak a boltozatot támasztó támpillérek.

A 16. század végétől 1674-ig a templom protestáns kézben volt, ebben az időszakban jelentősebb átalakítást nem végeztek rajta. 1674-ben visszakapja a katolikus egyház, ekkor a jezsuita rend telepedik meg benne. Két évvel később, az 1676-os nagy belvárosi tűzvészben leég az épület. A helyreállítás során 1694-ig a jezsuiták a saját előírásaik szerint alakítják át, ekkor épülnek a gótikus támpillérek közéibe az oldalfalak áttörésével az oldalkápolnák és felettük a karzatok, valamint a jelenlegi főhomlokzat. A meglevő épületbe, annak – a gótika égbe törő arányaival szemben nyomottabb, a 17. századi jezsuita templomok térarányait közelítő – arányait megtartva épül meg a „jezsuita tér”. A templomot a 18. század folyamán barokk díszítésekkel és berendezéssel látják el.

Az utolsó jelentős bővítés a 19. század végén történik, 1882-ben épül a jelenlegi harangtorony a szentély mögött a bástyakerthbe, ezt az első lépcsőkar pallójába véssett év-

¹ A templom történetével részletesen foglalkozik *Nemes András*: Sopron, Szent György-templom (Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 511.). Budapest, 1995; *Csatkai Endre – Dercsényi Dezső*: Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1956, 230–244. Vö. *Kálmán Imre – Veöreös András* (összeáll.): A Szent György-templom és plébánia helyiségkönyve és értékleltára. Kézirat, 2010.

szám is bizonyítja. A második világháborúban megsérül a templom, a helyreállítás, restaurálás már az 1940-es évek végén megkezdődik. Sor kerül a belső tér, a Szent György utcai homlokzat és a torony felújítására is.

A templomot történetének a 17. század végi fejezete teszi egyedivé: tudomásunk szerint Magyarországon ez az egyetlen középkori templom, amit a jezsuita rend az újonnan épülő barokk templomainak térformája szerint alakít át. A 17–18. század folyamán a magyarországi katolikus egyházra hatalmas feladat hárul. A felekezetek közötti torzsalakodások és a török háborúk során tönkrement templomokat kell felújítani vagy pótolni. A templomépítő tevékenységben az időszak első felében egyértelműen a szerzetesrendek vállalják a legnagyobb részt. A templomok rendek közötti megoszlását vizsgálva azt látjuk, hogy a ferences rend különböző ágainak (obszerváns, konventuális minorita, kapucinus) a templomai nagyságrenddel nagyobb számban épülnek az összes többi rendénél. Ezek azonban különböző építészeti irányzatokat képviselnek, sok közöttük a középkori újjáépített templom, több a jezsuita tértípus alapján épül fel, a minorita rend önálló tértípust fejleszt ki. Építészeti értelemben a jezsuita templomok egységes épületcsoportot képeznek, melyeknek hatása kimutatható a többi rend templomain is.²

A jezsuita rend³ hazánk területén mintegy másfél tucatnyi barokk templomot épített. Ezek mintaképe az 1627 és 1631 között a római il Gesù⁴ leegyszerűsített formáját átvevő bécsi jezsuita templom volt, épített kupolatér nélkül, de a szentély fölött még

² A barokk kori templomterekről lásd *Veöreös András*: XVIII. századi ferences kolostorok Erdélyben. *Építés-Építészettudomány* 33 (2005), 325–329. illetve *Veöreös András*: XVIII. századi ferences kolostorok Erdélyben. PhD értekezés. BME Építésmérnöki kar, 2007.

³ A jezsuita rendet (Jézus Társasága, Societas Jesu, SJ) 1540-ben alapítja Loyolai Szt. Ignác (1491–1556), korábban katonaként szolgáló baszk nemes. A rend tevékenysége egybeforrt az egyház 16. századi ellenreformációs törekvéseivel, a protestantizmus elleni harcban a pápaság fő támasza lett, A hívek katolikus hitre való visszacsábításának egyik legfontosabb eszköze a protestáns puritanizmussal szemben a templomok rendkívül gazdag művészeti kialakítása volt. A barokk stílus kialakulásának körülményeivel bőséges szakirodalom foglalkozik. A templomépítészetről, illetve annak kialakulását részletesen tárgyalja *Szentkirályi Zoltán*: *Az építészet története. Újkor. Barokk*. Budapest, 1986; *Barbara Borngässer, Rolf Toman*: *Barokk stílus*. Budapest, 1999, építészettelméleti háttérét pedig *Szentkirályi Zoltán*: *Válogatott építészettörténeti és -elméleti tanulmányok*. Budapest, 2006. tanulmányai mutatják be. Az ellenreformáció liturgiáját és annak építészeti vonatkozásait többek között Guzsik Tamás szakrális építészetéről írott egyetemi jegyzete tárgyalja: *Guzsik Tamás*: *Keresztény liturgiák építésze. III. rész: Nyugati liturgiák és építészetük az újkortól napjainkig. Egyetemi jegyzet*. BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, é.n..

⁴ A rend anyatemplomát Giacomo Barozzi (Vignola) építette 1568-ban, a homlokzat Giacomo della Porta 1580-ban készült munkája. A templom tere építészetileg tökéletesen kiérlelt, arányaival egységes rendszerbe foglalt megoldását adja az építésznek a 15. századtól foglalkoztató problémának: a centrális és a hosszaházás templomterek egyesítésének. Az egyetlen, áttekinthető térből álló, fiókos dongaboltozattal fedett, a magánmiséket kiszolgáló oldalkápolnákkal bővített templomhajó egy centrális, kupolával fedett szentélybe torkollik. Belső díszítése rendkívül gazdag. Az oszlopokkal, pilaszterekkel tagolt jellegzetes fehér travertin kőből épített homlokzat minden motívuma a főtengelyt hangsúlyozza. Az oldalsó, alacsonyabb épületrészek volutával kapcsolódnak a főtömeghez. A térrendszert (vagy annak leegyszerűsített, kupola nélküli változatát) és a homlokzat kialakítását szinte valamennyi európai jezsuita templomnál megtaláljuk, ezek a megoldások rendkívül nagy hatást gyakoroltak az európai barokk templomépítészetre.

illuzionisztikus freskó segítségével megjelenített kupolával. Ezt követte 1636-ban a nagy-szombati, majd 1641-ben a győri templom. 1657-ben készül el a trencsényi, 1684-ben pedig a kassai templom. A korai, 17. századi jezsuita templomok a magyarországi korai barokk építészet legfontosabb emlékei közé tartoznak. Kivétel nélkül két, többnyire zömök torony hangsúlyozza volutával díszített homlokzatukat, fiókos dongaboltozattal fedett, oldalkápolnákkal bővített teremtemplomok, melyekben a hajóval megegyező szélességű szentélyt finom diadalív választja le. Arányaik, gyér megvilágításuk archaikus, szinte román kori hangulatot kölcsönöz a belsőknél. A későbbi, 18. századi templomok felépítése hasonló, ezeken azonban a nyújtottabb térarányok és a fényviszonyok tágasabb, szellősebb teret eredményeznek. A jelenlegi kutatásaink alapján mindössze két helyszínről tudunk, ahol a jezsuiták középkori templomba költöztek be: Lőcsén az egykori ferences templomot, Sopronban pedig a Szent György utcai, protestánsoktól visszakapott gótikus templomot veszik birtokba. A rekatolizációt Lőcsén nem követi nagyobb átépítés, ott megmaradt a háromhajós, gótikus csarnoktér; a soproni tehát az egyetlen eset, ahol a rend egy középkori templomot a saját templomtípusának képére alakít.

Az épület építészeti vizsgálatát két irányból végezhetjük el: kívülről és belülről. A külső vizsgálat során az épület településképpen elfoglalt helyzetét vizsgáljuk, ami hangsúlyos toronnyal és a környező épületeknél nagyobb tömeggel rendelkező templom esetén különösen fontos, a belső vizsgálat esetében pedig az épület belső terét elemezzük.

A templom a városképben

Egy város festőiségét a végigjárás során felbukkanó, folyamatosan változó városkép határozza meg. A változatos, meglepetésszerűen előbukkanó képekben gazdag városképet tartjuk festőinek. Természetes, hogy azokban a történeti városokban érezzük leginkább szemet gyönyörködtetőnek a városképet, ahol az utcák vonalvezetése, a domborzati viszonyok és a történelem folyamán különösebb szabályozás nélkül egymásra rakódott, különböző méretű és karakterű történeti épületek látványa uralkodik.

A városkép hangulata nagyban függ az utcák-terek kialakításától. Egy történeti belvárosban sokszor nem párhuzamos az utcák térfala, nem egyenes a vonalvezetésük, nem azonos a környező épületek magassága, különböző az egyes épületek architektúrája. A szabálytalan utcavonalak, a kitáguló-beszűkülő teresedések, sejtelmes átlátások teszik izgalmassá a városképet. A városképben mindig különös hangsúllyal jelennek meg az erőteljes függőleges elemek, a tornyok.⁵

Sopron esetében a domborzati viszonyok csupán a város külső látványában játszanak szerepet, hiszen a környező dombokról változatos formában, szépen tárul fel a törté-

⁵ Az építészeti tér érzékelését és a városképek feltárulását a soproni Várkerület építészeti elemzése kapcsán fejtettük ki a Soproni Szemle korábbi számában: *Veöreös András: A soproni Várkerület a 21. században. Soproni Szemle 69 (2015), 401–415.* Itt most csak a templom megjelenését, városképben elfoglalt helyét vizsgáljuk.

neti belváros (1. kép). A belvárosi utcák majd' kétezer éves gyökereket őrző vonalvezetése és a városképben térfallá összeolvadó egyes házak látványából kiszakadó, hangsúlyos elemként megjelenő tornyok látványa azonban már messziről is nagy szerepet játszik abban, hogy festői városkép alakulhasson ki.

A belvárost a mai napig körbefogja a római alapokra épített középkori várfal-rendszer. A várfal belső oldalára települt házak utcavonala mentén alakult ki a középkorban a belvárosi utcahálózat: a Templom utca és a Szent György utca íve a fallal párhuzamosan fut. Ugyanígy épült ki a fal külső oldalán a 18. századra a Várkerület. A mai városképet tehát – annak ellenére, hogy anyagában csupán néhány helyen látható – a római városfal határozza meg. Ennek a formája tükröződik a belváros mai helyszínrajzában, ez határozza meg az utcák íves vonalvezetését, ebből adódik a folyamatosan változó, festői városkép.

1. kép. A Belváros sziluettje a Sörházdombról. 2015 január

A Szent György-templom elhelyezkedésével éppen ebbe a belvárost övező házsorba illeszkedik, szentélyével maga is a városfal belső oldalához simul hozzá, ugyanakkor hangsúlyos tornya és magas homlokzata révén a városképet több pontról is gazdagító, jelentős épület. Mivel az épület zárt sorú beépítésben helyezkedik el, tömege nem érvényesül a városképben. Külső megjelenése kétarcú: a Szent György utca felől a barokk homlokzat, a Várkerület felől és távolabbról pedig a historizáló torony játszik fontos szerepet.

A torony a városfalra, egészen pontosan annak az egyik – szintén római alapokon álló – bástyájára épült, tehát ha távolról, magaslati pontból szemléljük a várost, a Tűztoronnyal együtt a várfal vonalát jelöli ki, fontos orientációs pont. A torony 1882-ben épült, a kornak megfelelő historizáló stílusban. Testét három osztópárkány tagolja négy szakaszra, osztása az itáliai barokk palotákéra emlékeztet: az alsó szakasz két szint magasságú, felette egy díszesebb nyíláskeretézéssel kialakított, magasabb szint és az erőteljes, konzolsorral megerősített főpárkánnyal záródó második emelet, a tulajdonképpeni harangszint. Az alsó szinteket pilaszterek keretezik, a felső emeleten ezek hiányoznak,

ezzel is könnyítve az épületrészt. A főpárkány feletti attikaszintet órapárkányos lezárás koronázza, ezen emelkedik a hegyes, nyolcszög alaprajzú, gúla alakú toronysisak.

A toronytest színezése a 19. század végének megfelelően egyszínű közepszürke, sem a pilaszterek, sem a párkányok, sem a nyíláskeretezések színei nem különülnek el az alapsíktól, a homlokzat architektúráját a nyíláskeretezések és párkányok erős plasztikája, illetve ezek árnyéka rajzolja ki. A háztetők fölé emelkedő tornyok látványa akkor érvényesül igazán, ha nézőpontunkat is felemeljük az utcaszintről és tekintetünk a tetők felett siklik végig.

A Szent György-templom tornyának felső két szintje emelkedik a házak gerince fölé. A várostól délre húzódó dombokról (Sörház-domb, Károly-magaslat) letekintve négy erőteljes függőleges motívumot fedezhetünk fel: a Tűztorony, az evangélikus templom tornya, a Szent György-templom tornya és a mindezek fölé emelkedő Szent Mihály-templom tornya uralják a látképet. A Belváros többi, (a Tűztoronnyal egy vonalba eső Kecsketemplom, az orsolyita templom és a domonkos templom) tornyai alacsonyabbak, ezeket szinte keresnünk kell a háztengerben. A tornyok kirajzolják a Belváros, a Várkerület helyét, biztos tájékozódási pontot nyújtanak. Ilyen magasról lenézve a tornyok csúcsa is a horizont alatt marad, a horizontot – a látási viszonyoktól függően – a Szárhalmi erdő, a Fertő-tó vagy a mögötte húzódó dombok zárják le (1. kép).

Lejjebb ereszkedve, de még mindig a belvárosi háztetők fölött maradva, a Tűztorony loggiájáról vagy az Orsolya téri csillagvizsgálóból a belvárosra tekintve a torony már fölénk magasodik, átböki a horizontvonalat, érezzük magasságát, tömegét (2. kép). Az evangélikus templom tornyából szinte karnyújtásnyira látjuk a homlokzatot és mögötte a tornyot. Ez az egyetlen nézőpont, ahonnan a templom mindkét látványeleme együtt látható (3. kép).

2. kép. A Belváros tornyai az Orsolya téri csillagvizsgálóból. 2007 február

3. kép. A Szent György-templom látványa az Evangélikus templom tornyából. 2012 november

A város tornyaiból való látvány nem tartozik a mindennapi nézőpontjaink közé. Az utcákon sétálva, a természetes magasságból a torony már nem látható a város minden pontjáról, hiszen az épületek, a térfalak kitakarják. Sétáljunk végig gondolatban a Belvároson és nézzük meg, hogy melyik utcaszakaszok, melyik városképek hangulatában játszik meghatározó – vagy éppen mellékszerepet – a torony.

Mielőtt azonban az elemzésbe belebocsátkoznánk, szükséges megjegyezni, hogy vizsgálataink a jelenlegi, mondhatni pillanatnyi állapotra vonatkoznak. A városkép folyamatosan változik, az egyes épületek átépülnek, magasságuk általában növekszik, a város sűrűsödik. Jelen vizsgálódásunk tárgya, a templom tornya is fiatalnak számít a város történetében, hiszen csupán a 19. század végén épült fel. A Belváros középkori épületei átépültek a 17–18. században. A 19. században léptékváltás jelentkezett: megjelentek a kétemeletes, nagyvárosias épületek a Várkerületen valamint a belvárosi utcák közül leginkább éppen Szent György utcában, a templom szomszédságában. Az elmúlt évszázad legnagyobb városképi változását a II. világháborús bombázások, és az ezek nyomán kialakult foghíjtelkek beépítése jelentette. A Várkerület mai képében léptéküknél fogva is meghatározóak a 20. század második felében épült épületek, valamint a torony feltárlásának vizsgálatakor különösen fontos teresedés a Nagyrendella előtt, ami szintén az elpusztult épületek helyén alakult ki.

A Várkerületen két irányból közeledhetünk a templomtorony felé. Kezdjük képzeletbeli sétánkat a déli oldalról, a Széchenyi tér felől. A körút külső ívén haladunk, mert innen, a belső ív térfala fölött fogjuk megpillantani a tornyot. A Széchenyi-palota és az Ötvös utca között félúton bukkan ki a torony sisakja a háztetők fölött. Pár lépéssel tovább haladva a tér kiszélesedik annyira, hogy a háztetők fölött jobban lássuk a torony tetejét, de ezután ismét csak a sisak látszik, egészen a Bástyá térig. A műemlékvédelmi szakma a mai napig vitatja a tér létjogosultságát, hiszen a Várkerület történeti térfala itt a második

világháborús bombázások során megsemmisült,⁶ a tér egy város-seb helyén alakult ki. Ugyanakkor be kell látnunk azt is, hogy a hatvanas évek szakemberei felismerték a térfal eltűnésével a várofsal, a Nagyrondella, és felette a Szent György-templom tornya által meghatározott városkép festőiségét, és ennek a látványnak az érvényre juttatása határozta meg döntésüket, ami szerint a térfalat nem állítják vissza. A látvány őket igazolja, a fiatalbb generációnak – közvetlen emlékei nem lévén – már nem hiányzik a térfal, az innen feltáruló városkép, melyben a templomtorony mellett a Tűztorony sisakja is megjelenik, Sopron egyik szimbólumává vált (4. kép). A Várkerület északi szakaszán alacsonyabbak a házak, innen sokkal jobban érvényesül a torony látványa, mely a városkép meghatározó elemévé válik (5. kép).

4. kép. A térfal megszakításával kialakított Bástya tér. A Szent György-templom tornya uralja a városképet, mögötte a Tűztorony sisakja. 2010 január

A torony elhelyezkedéséből adódóan a Várkerület felől játssza a legnagyobb szerepet a városkép megjelenésében, de van néhány pont a történeti Belvárosban, ahonnan szintén megjelenik. A Fő téren sétálva, annak nyugati térfala mellől, a Megyeháza elöl szintén kibukkan a toronysisak, de itt térformáló hatása kevésbé érvényesül, a tér nyugati részén egyértelműen a Kecsketemplom tornya uralkodik, a keleti oldalon pedig a Tűztorony. A Szent György utca déli szakasza azonban pontosan a Szent György-templom tornyára mutat, a torony az Orsolya térről nézve az utca tengelyében jelenik meg két felső szintje

⁶ A Várkerület érintett szakaszának sérült házairól közöl fényképet *Kubinszky Mihály*: Sopron építésze a 20. században. Szeged – Tatabánya, 2003, 75.

is látható (6. kép). A látvány az utca végigjárása során folyamatosan változik: ahogy közeledünk, a templomtorony eltűnik a házak párkánya felett, az utca vonala pedig balra kanyarodik, tehát a látvány fő iránya is elfordul. Pár lépés után azonban a templom másik arca, a főhomlokzat bukkan fel a házak között.

5. kép. A torony látványa a Várkerület északi szakasza felől. 2015 december

A zárt sorú épületek közé beépített templom tömegével nem tud érvényesülni, az utca felé csupán egyetlen homlokzattal fordul. A gótikus kápolnának itt még állt egy tornya, ennek alapozása előkerült a régészeti feltárásokból, és a jelenlegi karzat padlóvonalának magasságában is megvan a korábbi, alacsonyabb karzatszintről a befalazott átjáró nyílás.⁷ A torony a város többi gótikus tornyához hasonlóan alul négyzet, felül nyolcszög alaprajzú volt, melyet oktagonális falazott sisak zárt le.⁸ Eszerint ebben az időben még szabadon állhatott az épület, erre utalnak a főhomlokzat átlós irányú támpillérei is. A torony két oldalán helyezkedett el a ma is meglevő két kapuzat. Az a tény, hogy a 17. század végi nagy léptékű átépítés során nem épült a barokk kori szigorú szimmetriát és tengelyességet hangsúlyozó középső kapu, hanem megmaradt a két oldalsó kapuzat, arra enged következtetni, hogy ebben az időben még állott a homlokzati torony, vagy számoltak annak megmaradásával. Ugyanakkor a homlokzat jelenlegi formájában látszólag egységes tervek szerint került kialakítása. A kérdést a homlokzat helyszíni kutatása után lehetne megválaszolni.

⁷ Nemes András és Gabrieli Gabriella 2007-ben, az orgona restaurálásával egy időben végzett kutatása alapján.

⁸ A torony 15. századi képeinek rekonstrukciós rajzát Sedlmayr János készítette el. A rajz 6465 szám alatt található a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ (1014 Budapest, Táncsics M. u. 1.) tervtárában.

A barokk homlokzat a középkorira épült rá. A gótikus épület kontúrját a műemléki helyreállítás során bekarcolták a homlokzatba, ha figyelmesen szemléljük észrevehető a támpillérek élén, valamint fenn az oromzaton.⁹ Első pillantásra is jól látható azonban a két 45 fokos szögben álló támpillér, valamint a barokk kori kapuzatok párkánya felett a helyreállítás során kibontott és bemutatott csúcsíves kapuzáródás, a kaputimpanonokban gótikus domborművekkel.¹⁰ A barokk kapuzatok felett volutákkal közrefogott fekvő ellipszis alakú ablakok voltak, háromszögű timpanon lezárással.¹¹ A barokk tagozatok részbeni feláldozása az alatta levő középkori részletek bemutatathatósága érdekében a korszak műemlék-helyreállításának jellegzetes gondolkodásmódját mutatja. A tervezőnek mesterien sikerült a két korszak bemutatásának arányát megtalálni, mérlegelve azt, hogy milyen értéket minek az érdekében kell elbontani. A 20. század közepén még egyértelműen a középkori emlékek bemutatásának szándéka élvezett elsőbbséget. A 19. századi purizmussal szemben azonban itt csupán annyit vettek el a barokk homlokzatból, hogy annak összképe jelentősen ne változzon meg, ugyanakkor a templom korábbi építési korszaka is egyértelműen érzékeltethető legyen.¹²

6. kép. A Szent György utca az Orsolya tér felől. Az utca tengelyében megjelenő torony a városkép meghatározó eleme. 2009 január

⁹ A homlokzat helyreállítására Sopron Tanács VB. Ipari és Műszaki osztály 1961. február 20-án adott építési engedélyt. (Érdeemes megjegyezni, hogy az engedély mindössze egy egyoldalas dokumentum – manapság egy ilyen dokumentum 10–12 oldal!) A terveket Sedlmayr János tervező készítette. A dokumentumokat a Forster Központ tervtára 6465 számon őrzi.

¹⁰ A domborművek a templom két középkori védőszentjét: Szent Margitot és Szent Györgyöt ábrázolják. A műszaki leírás alapján a gótikus kapuzatok alsó részét a barokk kapuk építésekor bontották el, felső bélletük azonban befalazva megmaradt.

¹¹ A helyreállítás előtti homlokzatról készült fénykép a Forster Központ tervtárában a 8874 szám alatt található.

¹² A műszaki leírás alapján a gótikus kapuzatok alsó részét a barokk kapuk építésekor bontották el, felső bélletük azonban befalazva megmaradt.

A homlokzat három szintre tagolódik. Az alsó szint kontúrját a két gótikus támpillér határozza meg, ezek mentén törik az alaprajzi vonal. A két szélső mezőben egy-egy magas parapetű íves timpanonnal záródó négyzetes ablak, a két kapu között a főtengelyben pedig egy félköríves záródású, szintén szegmensíves timpanonos keretezésű szoborfülke töri át a felületet. Ezek felett öt darab inkább késő-reneszánsz, mint kora-barokk ablak helyezkedik el, melyek a karzatszintre nyílnak, közülük a középső vakablak. Mindegyik félköríves záródású, a szemöldökpárkányuk váltakozva háromszögű, illetve szegmensíves timpanonnal kialakított. A fölöttük húzódó párkány követi az alaprajz kontúrját.

A második szinten a homlokzat már egy síkban folytatódik, vaskos pilaszterek tagolják öt szakaszra. A két szélső és a középső tengelyben a padlástérbe nyíló egyenes záródású ablakok, közöttük félköríves szoborfülkék. A fülkékben elhelyezett szobrok hangsúlyos plasztikus elemei a homlokzatnak. A szintet arányaival a teljes magassághoz igazított háromrészes, golyvázott főpárkány zárja le.

7. kép. A templom oromzata az evangélikus templom tornyából nézve. Az oromzatot lezáró timpanonos párkány golyvázódó koronázópárkánya alatt, a megszakadó architráv mellett jól láthatóan hiányzik egy alátámasztó építészeti elem. 2012 november

A főpárkány feletti, volutás kontúrral kialakított, de plasztikus volutával nem rendelkező oromzat több építészeti anomáliát is magába rejt. Kérdés, hogy ezek tervezett, de meg nem valósult vagy elpusztult elemek hiányaiból adódnak. Mivel a második világháború utáni archív képek is a jelenlegi állapotot mutatják, és ezen a felületen háborús sérülés nem látható, valószínűsíthetjük, hogy a homlokzat eredeti befejezetlenségével állunk szemben. Pontosabb adatokat talán újabb levéltári források áttanulmányozásával nyerhetnénk. Egyelőre kénytelenek vagyunk a barokk homlokzati alaktan és az építészeti analógiák vizsgálata alapján felvetésekbe bocsátkozni. A homlokzati síkot egyetlen egye-

nes záródású ablak töri át a tengelyben. Az ablak mellett két pilaszter, ezek felett négy helyen golyvázódó főpárkány szintén golyvázott timpanonnal. A főpárkány architrávja túlfut a pilasztereken, de a következő szakaszon megszakad. A koronázópárkány végein a golyvázat alátámasztást kívánna. Ezeken a pontokon azonban pilaszterek elhelyezése nem valószínű, egyetlen jezsuita templom sem találunk négy pilaszteres oromzatot. A kérdéses pont alatt kör alakú vakablakok is áttörik a homlokzatot, így itt pilaszterek lefutása emiatt sem lehetséges. Valószínűbbnek tűnik tehát, hogy az oromzat szélére alsó és felső csigával rendelkező volutát terveztek, mely optikai megtámasztást adott volna a felső párkány sarokpontjainak. Hogy ez a voluta elkészült és elpusztult-e vagy el sem készült, arra esetleg az érintett homlokzatszakasz roncsolásos kutatása adhatna választ.

A sopronihoz hasonló pilaszterekkel tagolt, szintekre osztott homlokzathoz a már említett jezsuita építkezések közül a bécsi áll a legközelebb. A Szent György-templom homlokzata mindegyiktől különbözik azonban abban, hogy homlokzatát nem díszíti toronypár. Ebből adódik, hogy a középső, kiemelt oromzat és az azt két oldalról megtámasztó volutapár jóval szélesebb, mint a többi templom esetében (7. kép). A homlokzatnak enyhe aszimmetriát kölcsönöz a baloldalon kissé elé épített rendház épülete, amely eltakarja az emeleti szakaszon a szélső pilasztert.

A templom a Szent György utca legszűkebb keresztmetszetének pontján áll, ezen az utcaszakaszon a legmagasabb a térfalat alkotó épületek homlokzata, itt a legfeszesebb az utca szélesség–magassági aránya. A templom homlokzata a középkori állapotnak megfelelően egy kissé visszalép az utca beépítési vonalától, ezáltal a szűk utcakeresztmetszetet kissé lazábbra engedi, a házak párkányvonala fölé magasodó homlokzat mintegy lélegzetet vesz. Szemből így is aligha érzékeljük a homlokzatot, a látómezőnk csak az utcában közeledve tudja befogni az egészet. Az utca geometriájából adódóan rálátás inkább a Fő tér felől közeledve nyílik, a másik irányból érkező szinte váratlanul bukkan fel a magas homlokzat. A barokk kor építőmesterei minden bizonnyal tudatosan választották ezt a megoldást, kihasználták a gótikus támpillérek kínálta lehetőséget, hogy ezek homlokzatba integrálásával, a homlokzati sík hátrahúzásával egy optikai előteret teremtsenek a templomnak. Ez az előtér a megépítés idejében – feltételezve a szomszédos épületek akkor még alacsonyabb párkánymagasságát – még hatásosabb lehetett, de a mai beépítési viszonyok között is elegendő arra, hogy felhívja a figyelmet a templomra, hogy megállítsa az arra sétálót, mert itt egy, a házak sorából kiemelkedő épület található.¹³ Az utca burkolatának esetleges felújítása során mindenképpen érdemes lenne a templom tömege által képzett előtér látványbeli megerősítése.

A homlokzat színezése feltehetőleg szintén a háború utáni kutatások eredményeinek figyelembevételével készült, a jelenlegi árnyalat egy tíz éves átfestés eredménye, mely már felújításra szorul, a vakolat több helyen elvált, a szobrok állapota is kritikus. A homlokzat esetleges felújítása során az orgonaszinten kicserélt, műemlékhez méltatlan ablakok eredeti formában történő visszaállítását is meg kellene oldani.

¹³ A megoldás nem idegen a barokk építészettől: hasonló megoldást alkalmaz Bernini a római San Andrea al Quirinale-, vagy Borromini a Piazza Navonán épített Sant' Agnese-templomok esetében.

A templom belső tere

A templom belső terébe különös módon nem a barokk térszervezés alapelemének számító szimmetriatengelyen, hanem a középkori kapuk helyzetének megfelelően attól jobbra vagy balra léphetünk be. Minden bizonnyal nyomós oka van annak, hogy egy ekkora léptékű átépítés során nem helyezték középre a bejáratit kaput, hiszen ez a változtatás az oldalkápolnák és karzatok megépítéséhez képest csekély beavatkozást jelentett volna. Elképzelhető, hogy ebben az időben még állt a középkori torony, vagy számoltak annak megtartásával. Ennek némileg ellentmond, hogy a homlokzat kialakításán nem látszik a torony meglétének a nyoma.

A két kőoszloppal megtámasztott újkori karzat alatt áthaladva jutunk a tulajdonképeni templomhajóba. A templom alaprajzát a gótikus épület határozza meg. Az egyhajós, bordás csúcsíves keresztboltozatokkal fedett, a hajóval megegyező szélességű, poligonális szentélyzáródású tér a 14. század építészetének jellegzetes alkotása. A középkori boltozat bordáit megtámasztó pillérkötegek a rekonstrukciónak köszönhetően ma is látható módon futottak le a padlóvonalig, mely feltehetőleg a mai padló sík alatt lehetett.

A 17. század végi átépítés során a templom oldalfalait minden pillérközben áttörték és a jezsuita tértípusnak megfelelően oldalkápolnákat alakítottak ki. Az oldalkápolnák fölött karzatok húzódnak végig, ezek szintén minden pillérközben vizuális kapcsolatban állnak a templomhajóval. A karzatok megközelítése az előcsarnokból nyíló dél-nyugati kápolna mellé beépített lépcsőn keresztül, vagy a káptalanház első emeletéről, az északeleti sarokban lehetséges. A templomhajóban fontos építészeti beavatkozásként levették a boltozatokat alátámasztó hármass pillérkötegek középső bordáit, és a pillérkötegek helyén barokk fejezetekkel ellátott téglalap keresztmetszetű pilasztereket alakítottak ki.

A templomot a 18. század folyamán a barokk kor ízlésének megfelelően díszítik, a teljes boltozati felületet, az oldalfalakat, valamint a kápolnák belső tereit stukkódísszel borítják. Barokk berendezés is kerül a templomba: a szentélyben nagyméretű főoltárt, az oldalkápolnában mellékoltárokat helyeznek el, bekerül a padsor, és a stallumok. A diadalív vonalában megépül a szószék a hangvetővel, a szentély leválasztására balusztrádos áldoztatórács szolgál.

A tér megvilágítása ebben az időben a karzat és az oldalkápolnák ablakain keresztül történt. A szentély jobb megvilágítása érdekében a déli oldalfalon nagyméretű félköríves záródású ablakokat nyitottak. Látványos lehetett a főoltár mögött elhelyezett kerek ablakon a reggeli órákban beömlő fény hatása, amelyet az oltár készítője is kihasznált: ez az ablak világíthatta meg az oltárkép feletti, felhőkkel és dicsfényvel koszorúzott áttört mezőben az IHS feliratot. Az ellenfény alkalmazásával a tárgyak sejtelmes megjelenítése a barokk templomépítészet gyakori illúziókeltő eszköze volt. Ez a hatás a torony 19. század végi megépítésekor szűnt meg, napjainkban mesterséges fényforrás szolgál a felirat megvilágítására.

A templombelső mai képe minden történeti vonatkozása ellenére a második világháború után jött létre. Itt vetődik fel a minden műemléki beavatkozás esetén felmerülő kérdés: a kialakuló épület műemléki helyreállítás vagy új építészeti alkotás lesz-e? Tekin-

tettel arra, hogy az egyszerű karbantartási munkákat¹⁴ leszámítva a felújítás utáni állapot a legkritikább esetben egyezik meg az épület történetében egyszer korábban már fennállott állapottal, azt kell mondanunk, hogy szinte minden esetben új építészeti alkotásról beszélhetünk. Az egyszerű karbantartási munkák nagyságrendjét meghaladó változtatás már megváltoztatja az épület építészeti megjelenését, tehát kisebb vagy nagyobb mértékben új építészeti alkotást hoz létre. Az új építészeti alkotás elvben megegyezhet az épület valamely korábbi állapotával, de ezekben az esetekben nagyon ritka az, hogy a korábbi állapot minden részletét hitelesen rekonstruálható módon ismerjük. Az újonnan kialakuló építészeti alkotás szerencsés esetben az épület műemléki értékű részleteit megőrzi, azokat az új épületbe belekomponálja.

8. kép. A templombelső mai képe. Jobb oldalon a rekonstruált, padlóig vezetett gótikus bordakötegek, balra pedig a konzolosan befordított bordák láthatók. Alattuk a keresztúti stációk domborművei, rokoko szellemben fogant, 1940-es évek végéről származó stukkókkal övezve. 2010 november

A háborús sérülések kijavítására nagyon korán, már a negyvenes évek végén sor került. A munkálatokat Szakál Ernő¹⁵ vezette, akinek több 1948-ból fennmaradt rajza¹⁶ is

¹⁴ Egyszerű karbantartási munkák alatt a következőket értjük: hiányzó cserepek pótlása, bádogos szerkezetek javítása, sérült vakolatok vagy kőfelületek kijavítása, homlokzat festés, nyílászárók üvegezésének javítása, újrafestése, padlóburkolatok javítása, hiányzó elemeinek pótlása.

¹⁵ Szakál Ernő a 20. század második felében végzett, ma már klasszikusnak számító helyreállítások legnagyobb restaurátora. Munkássága szorosan összefügg a soproni helyreállításokkal. Rajzait, tevékenységének dokumentumait, illetve szellemiségét a Szakál Ernő Alapítvány Peresztegen található gyűjteménye őrzi.

¹⁶ Forster Központ tervára 8874.

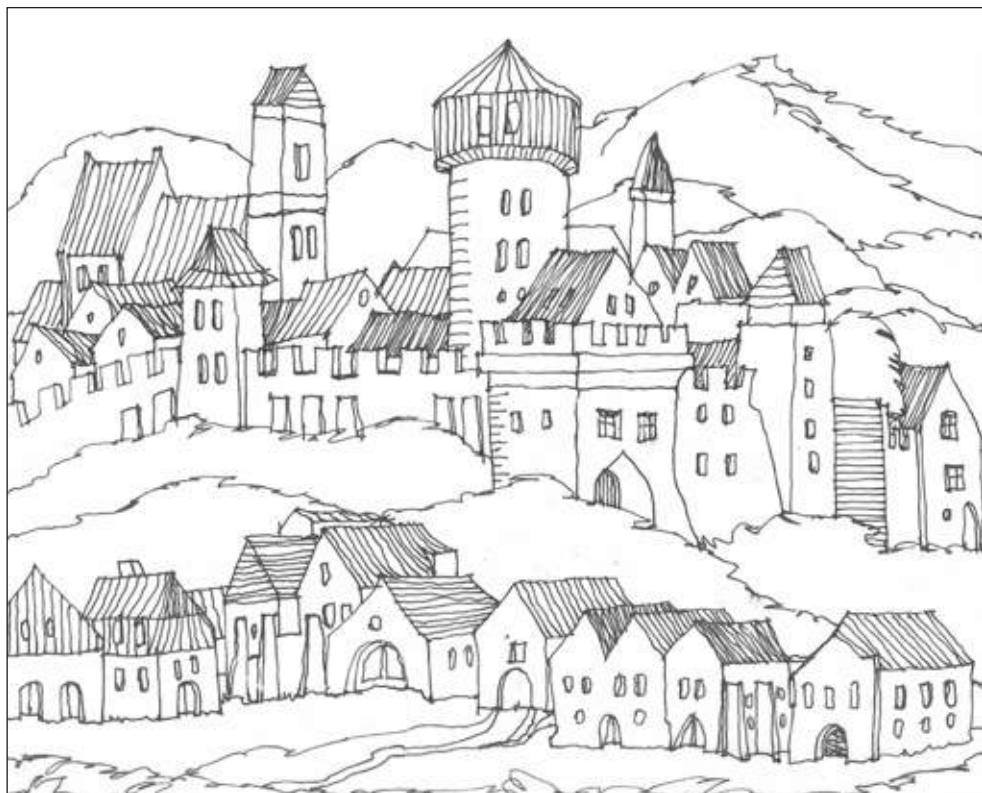
őrzi a beavatkozásokat. A legfontosabb változtatás a barokk pilaszterek elbontása, a gótikus bordakötegek kiszabadítása és bemutatása volt. A töredékesen előkerülő bordakötegek közül kettőt rekonstruáltak, ezek ma is a padlóvonalig futnak le, a többi a vállpárkány magasságában konzolosan befördítették (8. kép). A barokk pilaszterek keresztmetszetét az áldoztatórács két végénél megmaradt csonkok alapján ismerjük (9. kép). További középkori részletek is bemutatásra kerültek: a szentély hármass csúcsíves ülőfülkéje, alatta a négykaréjos vakmértűvekkel, és a déli oldal egy hasonló motívuma a második és harmadik kápolna közötti pilléren. Az elbontott barokk pilaszterek helyén, ahova nem kerültek vissza a gótikus profilok, Szakál Ernő által készített keresztúti stációkat ábrázoló domborműveket helyeztek el, körülöttük a rokokó stukkó szellemiségében megfogalmazott stukkódíszek készültek.

9. kép. Az áldoztatórács a köfelület restaurálása közben. Jól látható a barokk pilaszter visszafaragott csonkja.
2011 március

Az új liturgikus tér szintén Szakál Ernő munkája, ez már a II. vatikáni zsinat szellemében készült, a szembemiséző oltárt, az ambó és a – jelenleg a templomtérén kívül tárolt – papi széket foglalja magába.

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy a Szent György-templom ma látható épülete az emberi alkotótevékenység évszázadokon keresztül formált eredménye. A templom több, különböző művészettörténeti korszakot is felvonultató, kisebb-nagyobb építési periódusban alakult ki, melyek közül a meghatározó a 14. század végi megépítés és a jezsuiták 17. század végi átépítése. Ezen átépítés során azonban a rend Magyarországon egyedülálló módon a szokásaitól merőben eltérően egy középkori templomot formált át a saját építészeti előírásai szerint. Az épület minden bizonnyal „nincs még kész”, a következő századokban is formálódik majd tovább – reményeink szerint olyan módon, hogy a megelőző korszakok értékeit a következő nemzedék is láthatja majd.

Soproni vár (Winkler Gábor rajza)

A soproniak, ha napjainkban elhaladnak a Rákóczi utca 8. szám alatt található épülettömb mellett, sajnálkozva állapítják meg, hogy milyen kár az évek óta lassan, de biztosan pusztuló egykori Ruhagyárért. Aki szán néhány percet arra is, hogy a kapu melletti emléktáblákat elolvassa, megtudhatja azt is, hogy 1944-ig iskola, tiszti leánynevelő intézet működött a falak között. Rég a feledés homályába merült már, hogy a Felsőbüki Nagy család egyik tagja, a reformkor jeles alakjaként ismert Felsőbüki Nagy Pál¹ testvére, Felsőbüki Nagy Sándor² építtette az eredeti épületet a 19. század első felében. A palota tervrajzát és leírását először Winkler Gábor közölte.³ Az alábbi tanulmány arra keresi a választ, milyen körülmények között épült fel a kecses kis palota, amely egy évszázad alatt a különféle bővítésekkel az utcaképet a mai napig uraló, tekintélyt parancsoló monstrummá vált (1. kép).

Felsőbüki Nagy Sándor a Vas és Sopron vármegyékben elő középbirtokos Felsőbüki Nagy család sarja volt: apja Felsőbüki Nagy Sándor⁴ Sopron vármegye alispánja, főjegyzője, anyja Somogyi Erzsébet. A házaspárnak hat gyermeke született: Erzsébet, Pál, Sándor, Péter, Sándor és Klára. A sorban harmadik volt a hároméves korában elhunyt (I.) Sándor, a gyermek halálát követően született kisfiút – a kor szokásainak megfelelően – ismét Sándornak nevezték el. Az elsőszülött fiúra, Pálra a reformkor jelentős alakjaként emlékezünk.

A legkisebb fiú nem tűnt ki különösebben a generációkon át elsősorban megyei szinten jelentős hivatalviselő ősöket felvonultató családban:⁵ táblabírói címe szinte általánosnak mondható a korszakban, és nem takart valódi tisztséget. Felsőbüki Nagy Sándor 1782 és 1852 között élt, fiú örököse nem született, csupán egyetlen leánya, Alexandra (vagy Alexandrina) Julianna 1836-ban. A gyermek édesanyját, a bécsi származású Leopoldina von Vogelt néhány évvel később, 1842-ben, farádi birtokán vette feleségül.⁶ Javaival jól gazdálkodott, tanúsítja mindezt a Magyar Nemzeti Levéltár

¹ Felsőbüki Nagy Pál (1777 Fertőszentmiklós – 1857 Bécs) a magyar reformkor nagy alakja, országgyűlési követ.

² Felsőbüki Nagy Sándor (ifjabb) (1782 Fertőszentmiklós – 1852 Sopron) Felsőbüki Nagy Pál testvére, táblabíró.

³ Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században. Budapest, 1988, 46.

⁴ Felsőbüki Nagy Sándor (1736 Röjtök – 1799 Bük) Sopron vármegye alispánja, országgyűlési követ

⁵ Vö: Dominkovits Péter: A három Bük története. 1526–1780. Vasi Szemle 68 (2015), 420–436.

⁶ Vö.: <https://familytrees.genopro.com/373407Kortvelyessy/Felsobuki-Nagy-csalad/> letöltés ideje: 2016.01.27.

1. kép. A Rákóczi u. 8. utcai homlokzata 2016-ban. Fotó: Csekő Ernő.

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárában fennmaradt végrendelete, valamint a halálát követő hagyatéki eljárás és bírósági végzés iratai.⁷ Nagyobb birtoktesttel Farádon

⁷ MNL GYMSMSL XIII.11.9.d. Felsőbüki Nagy Sándor végrendelete (1851), pótvégrendelete (1852), bírósági jegyzőkönyv (1852). A végrendelet elárulja, hogy a gyermek és örökös Alexandrina törvényes származásával kapcsolatosan a rokonság kételyeket támasztott: „Minden ingó és ingatlan javaimat, akár legyenek azok Ősiek, vagy szerzeményeim, Farádon, Sopronba, vagy akárhol, egy szóval minden vagyonommal, a mint holtom után taláztatni fog, hagyom és testálom szeretett egyetlen édes Leányomnak Alexandrinának, mint házasságom által törvényesített gyermekemnek és örökösnémnek. Minthogy pedig értésemre esett, hogy némelyek az atyámfiai közül Leányomnak Alexandrinának tőlem, sőt még feleségemtől való származását is a világ előtt kétségbe hozni, és őtet halálom után perrel is megtámadni igyekeznek; azért és ezen utolsó soraimba [...] említett szeretett egyetlen Önnön Leányomat Alexandrinát mint valójában tőlem és feleségemtől származottat vallom, [...] minden jussaiba megerősítem.” MNL GYMSM SL XIII. 11. Felsőbüki Nagy család iratai. 9. d. Felsőbüki Nagy Sándor végrendelete Farád, 1851. jún. 7. 1–2.

rendelkezett, mindemellett 1833-ban megbízást adott a soproni Hild Vencel⁸ építőmesternek, hogy Sopronban az akkor még külvárosnak számító Hosszú soron egyemeletes palotát építsen családjá számára. A Hosszú sor az iparosodás előtt a város leghosszabb utcája volt, az egykori Újteleki és a Magyar Kapu között, a mai Rákóczi utca – Széchenyi tér – Magyar utca vonalán. 1427-ben Lebergasseként már említik, a külső városfalakon kívül húzódott, számtalan apró házikó szegélyezte.⁹ A 19. század elején a Várkerület beépülése mellett elsősorban erre terjeszkedett a város.¹⁰

A palotát tervező és kivitelező Hild Vencel „a 19. század első felének tipikus vidéki mesterembere, akinek munkásságát megalapozott szakmai tudás, lelkiismeretesség és munkaszeretet jellemzi. Egyaránt tervez és kivitelez, sok és sokféle építési tevékenységét jó gyakorlati érzékkel, ügyesen, gazdaságosan végzi”.¹¹ A csehországi születésű Hild 1812 körül telepedett meg Sopronban, ahol 1813-ban már polgárjogot szerzett. A romantikus klasszicizmus időszakában megvalósult épületei közül a Fő téren található soproni vármegyeháza volt a legjelentősebb, amelyet 1828 és 1834 között kivitelezett, és amelyben ma a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltára mellett a kormányhivatal irodái működnek. Jelentős szerepe volt a város déli irányú terjeszkedését elősegítő építkezéseknél, a mai Ógabona tér, Rákóczi utca, Hátsó utca, Ötvös utca környékén: több kisebb lakóépület mellett a soproni evangélikus líceum épületét is ő tervezte. A fentebb említett Hosszú soron – a mai Rákóczi utcában, a tanulmányban tárgyalt későbbi Felsőbüki Nagy-féle palota helyével átellenben – már 1816-ban kétemeletes házat épített a gazdag kereskedőcsalád, a Lenck¹² família számára. A Széchenyi-palota átépítéséhez is készített terveket 1830-ban, a soproni városháza épületéhez pedig 1834-ben, röviddel halála előtt.¹³

Utolsó jelentős megbízásainak egyike volt a Felsőbüki Nagy Sándor részére tervezett és épített palota, amely a mai Rákóczi utca 8. számú ház helyén 1833-ban épült fel. (Hild Vencel korábban is tervezett már házat Felsőbüki Nagy Sándor részére, 1822-ben a mai Új utca 18., akkor Neugasse 94. szám alatt felépítendő egyemeletes ház azonban csak terv maradt.¹⁴) Hild a Hosszú sori telekre U alakú, egyemeletes házat tervezett (2. kép), és épp a korszakban nagyvonalúnak számító térhasználat tette később lehetővé, hogy az

⁸ Hild Vencel (? Klatovy, Csehország – 1834 Sopron) építőmester, a romantikus klasszicizmus stílusában alkotott, a soproni polgárjogot 1813-ban szerezte meg.

⁹ Magyar Várostarténeti Atlasz 1. Sopron. Összeállította: Jankó Ferenc, Kücsán József és Szende Katalin, Dávid Ferenc, Goda Károly és Kiss Melinda közreműködésével. Sopron, 2010. 65.

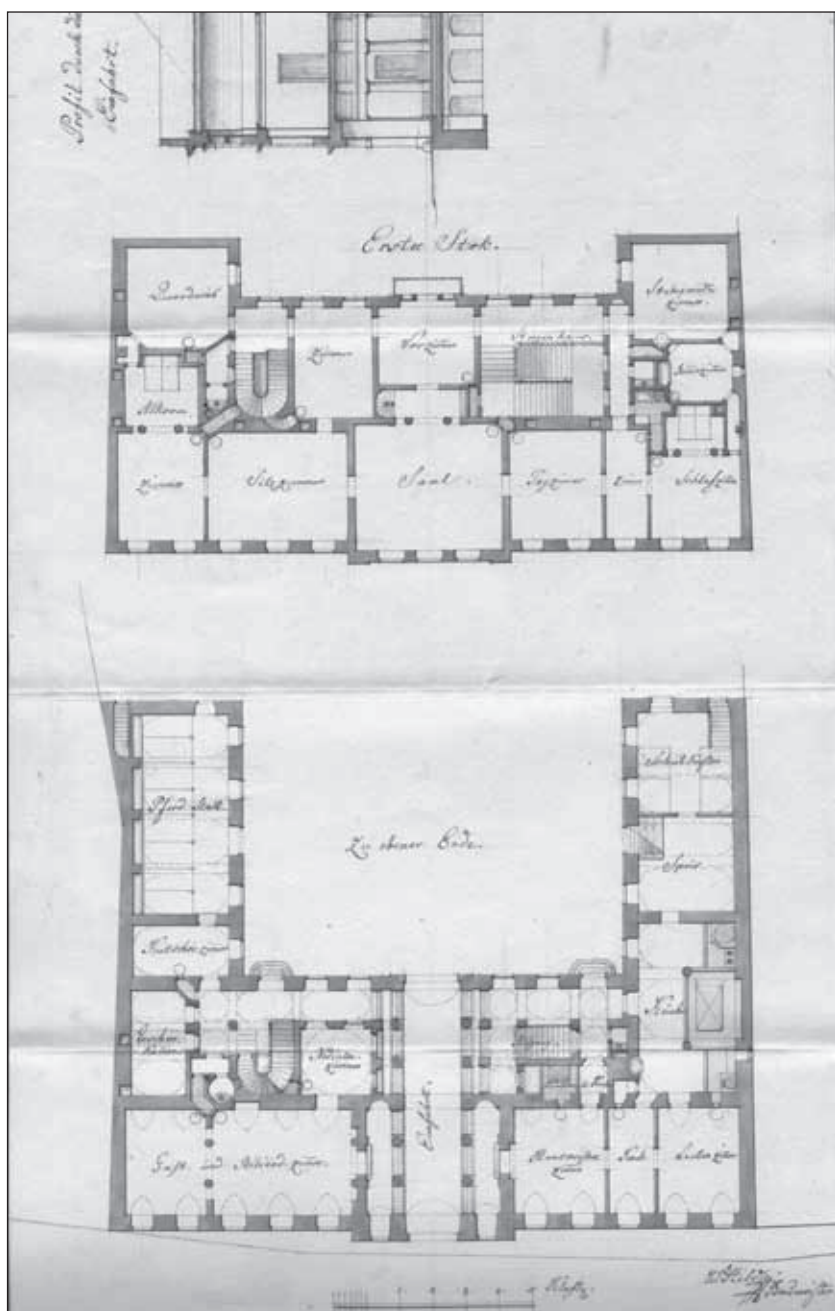
¹⁰ Uo. 40.

¹¹ Winkler 1988. 40.

¹² A Lenck család őse a 17. században Szászországból települt Sopronba, a 19. században a város egyik leggazdagabb kereskedőcsaládjá, nevüket a Lenck-átjáró, a Szent György utcát a Várkerülettel összekötő bérház és a Deák téren álló hajdani Lenck-villa őrzi.

¹³ Winkler 1988, 39–44.

¹⁴ Winkler 1988, 212.

2. kép. Felsőbükki Nagy Sándor palotájának terve, Hild Vencel 1833,
MNL GYMSM SL IV.B.1106. APOe XVI. 407.

épületet kis átalakításokkal bentlakásos nevelőintézeté alakítsák. „A megoldás nagyvonalúsága vetekedett az e korban épült középületekével. Az emeleti előtér oszlopos átjárójával kapcsolódott a nagyméretű szalonhoz. Ehhez kétoldalt gazdagon berendezett közösségi terek (könyvtár, nappali) csatlakoztak. A térsort két oldalon lezáró hálósobák jellemző módon ugyancsak a reprezentatív helyiségek közé tartoztak: egy-egy hálósoba előtérből és az ehhez kapcsolódó alkóvból állt; a kettőt oszlopos átjáró kötötte össze.”¹⁵ Az ugyanebben az időben épült kerti házat később elbontották.¹⁶ Az épületben volt még porta, szolgálati lakás, konyha, kamrák, istállók – a gazdasági funkciót betöltő helyiségek a két földszintes udvari szárnyban kaptak helyet.

A család mintegy három évtizedig birtokolta a palotát, Felsőbüki Nagy Sándor 1852. március 23-án bekövetkezett halála után egyetlen leánya, Alexandrina¹⁷ örökölte meg. A Soproni Levéltár őrzi a Felsőbüki Nagy család iratait, köztük Felsőbüki Nagy Sándor végrendeletét is, amelyet Farádon, 1851. június 7-én foglalt írásba. „E szerint a soproni házam és két szőleim jövedelme szinte mind a farádi jószágom, vagy egyéb okaiból létező vagyonomnak jövedelme kedves Leányomnak férjhez menése után egyedül ötletet és rendelem, hogy [...] az adósságaim törlesztésére fordítsa [...]. Ha pedig a fent említett Háznak eladása a hozzá tartozandókkal együtt az adósságaim tökéletes törlesztésére elkerülhetetlenül szükséges lenne, ezt nem ellenzem, de csupán és egyedül a most említett célra. Figyelmeztetem egyszersmind szeretett Leányomat, hogy ezen Ház a soliditása, kellemetessége és jófejkése miatt mindég igen betes lesz, azért annak eladásával ne hirtelenkedjék.”¹⁸

Alexandrina egy bő évtizeddel később, 1863. december 1-jén ment feleségül Nagysarlói Sarlay Jánoshoz¹⁹. A jogász végzettségű, bíróként tevékenykedő férj munkája Pesthez kötötte a családot. Házasságukból két gyermek született, Mária 1864-ben, Sándor 1867-ben, mindketten Pesten: Mária felnőve a neves festőművész, Szentkirályi Baditz Ottó felesége lett.²⁰

Az édesanya, Felsőbüki Nagy Alexandrina házasságának ötödik évében, 1869-ben adott túl a soproni külvárosi palotán. A vevő személye sem volt esetleges: a tiszti leánynevelő intézetet működtető egyesület tett vételi ajánlatot a palotára, amelynek alapító tagjai között Nagy Alexandrina édesanyja, Leopoldina von Nagy neve is szerepel. 1853. május 16-án kelt az a nyomtatásban is kiadott jegyzőkönyv, mely a Soproni Nőegyletnek Árva,

¹⁵ Winkler 1988, 44.

¹⁶ Winkler 1988, 212.

¹⁷ Felsőbüki Nagy Alexandrina (1836 – 1912 Budapest) Felsőbüki Nagy Sándor egyetlen leánya, Nagysarlói Sarlay János felesége.

¹⁸ MNL GYMSM SL XIII. 11. Felsőbüki Nagy család iratai. 9. d. Felsőbüki Nagy Sándor végrendelete Farád, 1851. jún. 7. 4.

¹⁹ Sarlay János (1817 Répceszentgyörgy – 1895 Budapest) kúriai bíró, udvari tanácsos. <http://www.radixindex.com/csaladtortenet/nevmutato/sarlay>. letöltés ideje 2016.01.27.

²⁰ <http://www.geni.com/people/M%C3%A1ria-Sarlay/6000000010122071468> letöltés ideje: 2016.01.27. Sarlay Sándor (1867 Pest – ?) és Sarlay Mária (1864 Pest – 1918 Magyarakeresztúr), Baditz Ottó (1849 Tótkeresztúr – 1936 Magyarakeresztúr), festőművész.

Vagyontalan cs.k. Osztrák Tiszti Leányok Nevelésére Alakult Egyesülete (Oedenburger Frauen-Vereins-Anstalt zur Erziehung und Bildung verwaister mittelloser Töchter k.k. österreichischer Offiziere) megalakulásáról tudósított. A jótékonyági egyesületet az alapító jómódú polgárok, császári tisztek, és nemesi illetve polgári családok hölgytagjai azért hozták létre, hogy a császári hadsereg tisztjeinek elárvult leánygyermekéi számára megfelelő neveltetést és – a későbbiekben nevelőnői illetve tanítónői képesítés birtokában – megélhetést biztosítsanak.²¹ Kezdetben a Szent Orsolya-rend²² soproni zárdájában neveltették az első növendékeket, majd amikor adományokból és hagyatékokból összegyűlt egy nagyobb összeg, akkor gondolhattak arra, hogy immár saját épületben ténylegesen is megnyitják a tiszti leánynevelő intézetet. „[...] az alaptőke 214.465 forintba emelkedett, az egyesület 1869. márc. 11-én tartott gyűlésén elhatározza, hogy a létesítendő intézet céljaira alkalmas házat keres megvételre. Végre Nagy Alexandrina Hosszú-soron levő háza 25.000 forintért megvételre át az egyesület tulajdonába.”²³

Az egyesület hozzálátott az épület intézeti célokra történő átalakításához, így 1870 őszén megkezdődhetett a tanítás. „A megvásárolt ház egy emeletes, a mai intézeti épület középső része, tizenhárom ablakkal, a két oldalrész három-három ablakos. Megindul a belső átalakítás, a felszerelés körültekintő munkája.”²⁴ Alig hat évvel később, 1876-ban a fenntartó egyesület hosszas belső viták után úgy döntött, hogy az intézetet átadja további kezelésre a közös Hadügyminisztériumnak, azzal a kikötéssel, hogy az továbbra is a közös hadsereg tiszti leányárváinak nevelőintézetéül szolgáljon.²⁵

A Hadügyminisztérium 1877-ben vette át az intézetet, és kezdetét vette egy több, mint fél évszázados építkezés, melynek során a szomszédos házak, telkek felvásárlásával az intézet vertikális és horizontális irányban is jelentősen terjeszkedhetett. 1884-re készült el a második emelet ráépítése, az új emelet középpontjában a házi kápolnával. A nagyszabású terveket Schneider Márton²⁶ építész készítette el, 1883-ban, jelentősen átalakítva az eredeti épületet.²⁷ A Hadügyminisztérium az építkezéssel párhuzamosan fel-

²¹ Vö: Németh Ildikó: Adalékok a soproni tiszti leánynevelő intézet alapításának történetéhez és a Flandorffer család társadalmi szerepvállalásához (1853) Soproni Szemle 67 (2013), 286–294.

²² A Szent Orsolya rend soproni zárdáját 1746-ban alapította Mária Terézia. A rend az évszázadok alatt az elemi leányiskola mellett tanítónőképzőt, női ipariskolát, polgári leányiskolát, leánygimnáziumot stb. is felállított.

²³ Gangel Erzsébet: A soproni magyar királyi Zrínyi Ilona honvédtiszti leánynevelőintézet története 1850–1936. Budapest, 1937, 10. vö.: MNL GYMSM SL IV.B.1106. APOe XVI. 407. Felsőbüki Nagy Sándor háza, földszinti és emeleti alaprajz. Közölte: Winkler 1988. 46.

²⁴ Gangel 1937. 11.

²⁵ MNL GYMSM SL X.302. A Soproni Nőegyletnek Árva, Vagyontalan Tiszti Leányok Nevelésére Alakult Egyesülete iratai, 1876.

²⁶ Schneider Márton (1848 Sopron – 1911 Sopron) építész, Zürichben tanult, Grazban, Bécsben, Kölnben dolgozott. Sopronban az 1880-as évektől munkálkodott.

²⁷ MNL GYMSM SL IV.B. 1106. APOe XXIV.8425. Schneider Márton építész tervei. Közölte: Németh Ildikó: Adalékok a soproni Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet építéstörténetéhez, 1850–1944. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 14. Szerk.: Závodi Szilvia. Budapest, 2015. 181–199. 191.

vásárolta a szomszédos házat, és újabb szárnyat húzatott fel, amely 1890-re készült el. A tanárnői lakrészeket magában foglaló saroképület a Rákóczi utca – Hátulsó utca sarkán már az I. világháború kitörésekor, 1913–1914-ben készült el. A világháború megakasztotta az építkezést, az intézet földszintjén katonai kórházat rendeztek be.

Az 1920-as évek második felétől újabb építkezések indultak: a Hátulsó utcai házikók felvásárlásával és lebontásával immár szép park is létesült a korábbi udvar helyén, tenispályával, kuglipályával, játéktérrel.²⁸ A kivitelező építési vállalkozó, Andráskey Müller Ede²⁹ iratanyagában található egy levél, melyben felajánlja a Neológ Izraelita Hitközségnek a mai Csatka utcában építendő Izraelita Aggok Háza építéséhez szolgálatait, valamint azt a nagy mennyiségű bontott téglát, amelyet a tiszti leánynevelő intézet átalakításakor a Hátulsó utcai apró házak lebontásával szerzett.³⁰ A téglákból épült aztán az Izraelita Polgárotthon és a hozzá tartozó zsinagóga a mai Csatka utcában (ma az MTA Geodéziai és Geofizikai Intézete található itt), Andráskey Müller Ede pedig még a kert hátsó részében a hajdani Weidinger-házból átépített modern orvosi épület és gyengélkedő kivitelezési munkálatait is irányíthatta 1930 és 1933 között.³¹

A második világháborúban ismét katonai kórházat rendeztek be az intézetben. 1944. december 6-án érte a legsúlyosabb bombázás Sopron városát, ekkor a tiszti leánynevelde épülete is jelentősen megrongálódott. A háborús éveket követően már nem indult újra a tanítás, az épület hasznosításáról pedig hosszas viták folytak. Végül 1952-ben az újonnan alapított Ruhagyárat helyezték el itt. Az udvart és kertet folyamatosan építették be a gyár szükségleteinek megfelelően raktárépületekkel, trafóházzal, üzemi bölcsődével, az épületbővítés utolsó fázisát pedig az 1970-es években felépült, Hátulsó utca felé terjeszkedő új gyáracsarnok jelentette.³²

²⁸ Gangel 1937. 58. vö.: Heimler Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936. 208. a Hátulsó utca 20., 22. és 24. számú házakat 1930/31 folyamán bontották le. Az 1921. december 14-i népszavazás alkalmával az Intézet ebédlőjében működött a szavazatszámoló bizottság.

²⁹ Andráskey Müller Ede (Hareth, Csehország 1866 – Székesfehérvár 1960) építési vállalkozó, kivitelező.

³⁰ MNL GYMSMSL XIV.163. Andráskey Müller Ede építési vállalkozó iratai 1900–1943. 5.d. Soproni M. Kir. Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő intézetben végzendő átalakítások 1927–1933., XIV.163. 6.d. a Soproni Izraelita Hitközség által építtetett polgárotthon (zsidó aggok háza) építési munkálatai 1930. „Szombathely, 1930. július 10. A soproni Izraelita Hitközség nagyságos Elnökségének. Sopron. Tisztelettel bejelentjük a nagyságos elnökségnek, hogy Sopronban a Zrínyi Ilona m. kir. tiszti leánynevelő intézet telkén lévő régi épületek bontásával cégünk lett megbízva és így módunkba állana Önöknek épületekhez szükséges anyagokat, különösen követ és téglát rendkívül olcsó áron rendelkezésükre bocsátani [...] Ez alkalommal tisztelettel kérjük, hogy a menház építési munkálatait reánk bízni szíveskedjenek [...]”

³¹ MNL GYMSMSL XIV.163. 5.d. A Soproni M. Kir. Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézethez tartozó Weidinger-féle ház átalakítása intézeti gyengélkedő és mosoda céljára, 1929–1932.

³² Vö.: Németh 2015, 197.

Sopron egyedülálló építészeti emlékeinek megőrzésében köztudottan kiemelt jelentőséggel bír a meglévő épületek történetének és építési fázisainak feltárása, valamint az átépített, lebontott, elpusztult, épületek részletes építészettörténeti kutatása. Egy város építészettörténeti sokszínűségének tágabb palettája úgy tárulhat fel előttünk a legnagyobb teljességében, ha a kicsiny, ámde harsány színfoltjai is ismertté válnak. Különösképp igaz ez Sopronra, ahol amellet, hogy a város történelme kellőképpen színes volt ahhoz, hogy teret adjon egy-egy különleges építészeti alkotás létrejöttéhez, a történeti források és emlékek is fennmaradtak, segítve e speciális építészeti műfaj kutatását. A város utcáin, terein, külterületein zajló ünnepi események, (uralkodói látogatások, országgyűlések, politikai, vallási és gazdasági reprezentáció) teremtettek alkalmat arra, hogy a hagyományos formastruktúráktól eltérő, ideiglenes, efemer építmények készülhessenek.

Az ünnep apropójából készült építmények gyakorta egyensúlyoztak a közízlés és hatáskeltés keskeny határvonalán. Az ideiglenes jelleg megmutatkozott az anyagok, szerkezetek, és a technológia megválasztásában is. A tervezési-építési idő és a létrehozás körülményei pedig jelentősen eltértek a megszokott gyakorlattól. Az ideiglenes építmény rövid élete azt sugallta, hogy egyszeri és megismételhetetlen. Ekképpen ez a műfaj messzemenőig elbírt olyan abszurd, különleges hatásokat is, melyek a hagyományos építészet normáin túlmutattak. Igazi virágkorát a barokk idején élte. Formai túlzások, színes, elnagyolt gesztusok, és erőteljes ideológiai tartalom jellemezte. Legfőbb rendeltetése az üzenetek építészeti eszközökkel való kifejezése, ami viszont nem feltétlenül járt tömör, lényegre törő kommunikációval, hanem jóval inkább vezetett színpadias fecsegéshez és szertelenséghez. Az alkotótól mértéktartást és jó ízlést igényelt, éppen ezért gyakorta elismert, neves építőmestereket és festőket bíztak meg az efemerek elkészítésével. A reneszánsz időszakától kezdődően az építőmesterek, udvari művészek feladatai közé nemcsak a „komoly”, a „monumentális” alkotások tervezése tartozott, hanem az ünnepségek, színelőadások, magas rangú látogatások, követfogadások, felvonulások vagy az uralkodói temetések alkalmi díszleteinek készítése is.¹ Ezek a megbízások lehetőséget is jelenthettek az építészeti kísérletezésre, térbeli játéokra is.

Az 'efemer' görög eredetű szó, jelentése: tiszavirág életű, röpké, mulékony. A szó a latin nyelv közvetítésével került a francia nyelvbe (ephémère), majd az angol (ephemeral) és német nyelvben (ephemer) is meghonosodott. Magyarul leginkább az 'alkalmi' vagy 'ideiglenes' szavunkkal fordíthatjuk, azonban e két szó nem fedi pontosan az 'efemer' többretegű jelentését, ugyanis mindkét szóból hiányzik az a többlet, mellyel az esztétikai, művészeti tartalom kifejezhető lenne. Az Ephemera de Virgine

¹ Kelényi György: A barokk művészete. Budapest, 1985. 243.

(*Tiszavirág*) törekénységéből, mulékony szépségéből adódóan az efemer jelző magasabb kvalitású ideiglenes jelenségek vagy művek gyűjtőnévéül szolgál.

Ellentétben a hagyományos építészeti produktumokkal, az efemer épületnek nem célja a tartósság, az időjárás-állóság, vagy hogy védelméül szolgáljon a bennük tartózkodóknak. Sőt az sem feltétlenül feladata, hogy ténylegesen használható enteriőrrel rendelkezzen. Térképzés szerint az ideiglenes díszépítmények négy típusba sorolhatók: *Kulissza típus*: szcenikai jellegű, gyakran egynézetű, és allegorikus jelenetekkel berendezett (pl.: *theatrum sacrum*, szabadtéri díszlet) Jelképes teret, térbeli mélységet hoz létre, nem ritka a perspektivikusan szerkesztett kompozíció. *Nyitott típus*: Átjárható, mérnöki jellegű szerkezetek (pl.: diadalív, díszhíd, torony), gyakran csak jelképszerűen fedett (korona, baldachin, cibórium, boltív) *Fedett típus*: zárt, belső térrel rendelkező, körbejárható (pl.: sátor, baldachin, *castrum doloris*). A fedett díszépítmények alapformája a díszsátor, baldachin vagy drapéria. A lefedés mindig szimbolikus jelentésű, a világi vagy az egyházi értelemben vett uralkodó oltalmára, méltóságára utal. *Pavilon típus*: változatos, szabad térképzésű, sorolható, bővíthető szerkezet. Önálló építészeti kompozíció.

Sopron építéstörténetében a reneszánsz kortól napjainkig fellelhetőek az efemer építmények jellegzetes típusainak emlékei. A korabeli beszámolók leírásai hol szűkszávúak, hol túlzoak, ezért a leírtak alapján csak óvatosan lehet tájékozódni az építményekről. A 17. és 18. századi rajzok, metszetek, festmények, még ha néha vázlatosak is, de több konkrétumot tartalmaznak. A 19. századból már pontos tervrajz is akad, a fényképezés elterjedése óta pedig egyre több jó minőségű ábrázolás található az ideiglenes építményekről. Sopron építéstörténetének első dokumentált efemer építészeti alkotásai a történelmi jelentőségű ünnepek, (koronázás, gyász) társadalmi események (uralkodói látogatások) díszleteiként épültek. Később a kulturális reprezentáció eszközeként jelentek meg ideiglenes díszépítmények, és a tizenkilencedik század második felétől fellendülő nemzetközi és hazai iparkiallítások nyomán a kiállítások installációit és pavilonjait jelentették. A modern és kortárs építészet eszköztárában alkalmazása sokrétűbb lett. Egyre inkább, mint önálló kifejezési forma jelenik meg, művészeti installációként (koncept art), vagy a kísérleti építészet eszközeként. Funkciója is különleges, mivel a mindennapokból való kiszakadás lehetőségét nyújtva egy adott közösség expresszív, önkifejező eszközévé is válhat.

Az efemer a közösség erejének és identitásának kifejezésére szolgáló események idején nyújthat építészeti jellegű megoldást. Sajátos téri könnyedsége abból adódik, hogy szerkezetének és megjelenésének léptéke nem feltétlenül maga az ember, hanem inkább egy eszme, vagy idea. Funkciója pedig ehhez a gondolathoz kapcsolódó eseménysorhoz, tehát egy koncepció vagy akár rituálé dramaturgiájához igazodik. Az efemer nem csupán ideiglenes építmény, hanem az adott kor stílusgyakorlata, kísérleti építészete, mely ikonológiai jelentéstöbblettel, összművészeti törekvéseivel és sajátos alkotói nyelvezetével önálló építészeti műfajnak tekinthető. Szerkezetének kialakítását nemcsak a gyors építési folyamat, hanem a lebontás, szállítás, és az újraépítés lehetősége is meghatározza. Építési helyére vonatkozóan kevesebb hatástanulmány, település-

vagy városképi összefüggés elemzése szükséges. Tehát összességében kevesebb kompromisszum jellemzi, ami a tervezésekor sajátos alkotói szabadságfokot eredményez.

Karakterét nem csak szerkezete által nyeri el, hanem a hozzá kapcsolódó és annak elidegeníthetetlenül részét is képező eseménysoroktól (performansztól, szertartástól). Kompozíciójában ilyenformán a térbeliség és időbeliség fontossága egyenrangú. Más térbeli művészetekkel ellentétben a befogadásnak, a tér „megélésének” meghatározott sorrendje van, és az egymás utániség lényeges építőeleme a kompozíciónak, nem cserélhető fel a sorrend. Jellemzően a barokk kori *castrum doloris*,² *theatrum sacrum* és *arcus triumphalis* esetében figyelhető meg, miként illeszkedik a térformálás és szerkezetképzés a bonyolult ünnepi események sorrendjéhez és karakterisztikájához. A művészi igényességű díszletek szerteágazó jelentéstartalommal bíró formái – heraldikai és liturgikus jelek, építészeti formai kódok – sűrűsödnek össze a hagyományos szimbólumrendszer alkalmazó rétegekbe.³ A világi és egyházi szertartások efemerjeinek elhelyezése, mérete és kialakítása önmagában is metaforikus volt. A diadalívek, hidak, palotasátrak szerkezetén elhelyezett szimbólumok, címerek, képmások, zászlók, feliratok pedig további részleteket adtak az építmény és az események összefüggéseiről. Általában látszatarchitektúrákról volt szó, építészeti illúzióról. Valódi anyagok helyett csak azok utánzatáról. Nem kő és márvány, hanem fa, gipsz, papír és drapéria. Akár egy színpadi díszlet, de szcenikai jellege a díszletszerűségén túl, összetettebb illúziókeltésben is megnyilvánult. Más művészeti ágakat egyesítve, valódi *Gesamtkunstwerk* alkotássá vált. Az építőművészet mellett befogadta a képzőművészet és előadó-művészet műfajait, valamint – igazi kísérleti építészetként – a technikai-technológiai újdonságokat is, új anyagok, formák, hang- és fényeffektusok alkalmazásában.

A 17. századtól Sopron politikailag megerősödött, az országgyűlések, uralkodói látogatások, és a koronázó országgyűlés reprezentációjához alkalmi építmények sorára volt szükség.⁴ Az egykorú beszámolók diadalkapuk, fejedelmi sátrak, dízsátrak, országsátrak (*Tentorium Regni*), pavilonok, *castrum doloris*ok,⁵ *theatrum sacrum*ok emlékeit őrzik. Voit Pál 1943-as kötete nyújt betekintést a sátorkészítés kiemelkedő jelentőségű darabjainak sorába, melyet a palotasátrak, hadisátrak, vársátrak, fejedelmi Országsátor jegyzékbe vett darabjait idézi.⁶ A királyi hadisátrak jegyzéke mellett a kora-

² Az Esterházyak nagyszombati *castrum doloris*a mellett és a szerkezeten például négyezer gyertya égett, vö. *Galavics Géza*: Egy efemer építészeti műfaj hazai történetéhez. *Építés, Építészettudomány* 5 (1973) 3–4. sz. 497–508.

³ *Géczy Nóra*: Faépítészet Sopronban 1850–1914 között. Arch Deco, Győr, 2014.

⁴ Sopronban öt országgyűlés volt: koronázó országgyűlés 1622-ben, 1625-ben és 1681-ben, valamint további két diéta 1634–1635 és 1655-ben. Vö. *Pálffy Géza*: A Szent Korona Sopronban. Nemzeti kincsünk soproni emlékhelyei. Sopron – Budapest, 2014.

⁵ A soproni jezsuita iskola díszletterveinek vázlatkönyve – mely valószínűsíthetően osztrák minták alapján készült –, a színpadi díszleteken túl *castrum doloris*, *theatrum sacrum* és *arcus triumphalis* rajzokat őriz. A kor dekoratőrei átfogó művészeti élmény létrehozására törekedtek, s kifinomult érzékenységük a részletek iránt tükröződött a díszletekben.

⁶ *Voit Pál*: Régi magyar otthonok. Budapest, 1943. reprint, Balassi Kiadó Budapest, 1993, 47.

beli szabócéhek mintakönyvei is őrzik a 17. század gazdag hazai sátorkulturájának emlékeit. (pl. 1641. kisszebeni; 1630., 1713., 1736. kassai mintakönyv). A 1679-ből származó soproni szabócéh mintakönyvében⁷ például kétkúpos törökös szabású sátorrajz maradt fent.⁸ A sátorkonstrukciók mellett a provizórikus szerkezetű diadalív emléke is megmaradt.

Az ideiglenes diadalív az udvari és egyházpolitikai protokoll építészeti feladata volt. Az uralkodói látogatások, egyházi tisztségbe avatások (pl. érsekké avatás⁹) valamint szentté- és boldoggá avatások¹⁰ alkalmával emeltek íveket. Az első világháború előtti időszakból tíz soproni efemer diadalívról maradt feljegyzés vagy valamilyen szintű ábrázolás. Az olykor tíz méter magasságot is meghaladó építmények leginkább a város főbb felvonulási útjaira: a Kossuth Lajos utcára és a Promenade-ra (Széchenyi tér) épültek. Jóllehet Európa-szerte már a reneszánsz idejétől kezdődően fellendülőben volt az ókori diadalmeneteket idéző diadalkapuk építésének szokása, a Sopron városát is érintő uralkodói reprezentációk közül csak az 1745-ből származó feljegyzés említi legkorábban ideiglenes diadalívet.¹¹ I. (Lotharingiai) Ferenc német-római császár születése napján az evangélikus konvent diadalkaput állíttatott.¹² A díszépítményt Hajnóczy Dániel rektor terve alapján Schram Lukács építész, festő készítette el. Pompásan kivilágították, hogy méltó díszletül szolgáljon az egész napos ünnepségnek és az estébe nyúló istentiszteleteknek. Két további diadalívról maradt írásos emlék 1818-ból, amelyek I. Ferenc király és Karolina királyné átutazása alkalmából álltak Sopronban. „A' hidakat megújították, az utakat elegyengették, 's mindenütt a' tiszteletre és bátorságra megkívántató készüléket elrendelték.” A királyi pár fogadásakor „tsinos győzedelmi bólt” állott, s mikor „bé érkeztek a' Felséges utazók Soprony városába [...] a' Potsi kapunál ismét győzedelmi boltozat volt”.¹³

A Soproni Levéltár gyűjteményében található Handler József soproni építőmester 1853-ban készített historizáló *Holz Triumphsporten* diadalív rajza.¹⁴ A tervek szerint Handler egy karcsú oszlopokkal kialakított, elegáns arányú szerkezetet képzelt el, melyet tompacsúcsívek, címerkartus, és paszománnyal keretezett aranyozott feliratok egészítettek ki (1. kép). A terv bécsi méretezéssel készült,¹⁵ ez alapján tudható,

⁷ Soproni Múzeum K. 2010.42.1 – Eredeti, kódexlapba kötve.

⁸ Voit i.m., 47.

⁹ Barkóczy Ferenc diadalíve, 1761-ben.

¹⁰ Andrea Conti boldoggá avatási díszlete 1724-ből, vö.: Knapp, Éva – Kilián, István: *The Sopron Collection of Jesuit Stage Designs*. Budapest, 1999.

¹¹ További részletek: Bárdos Kornél: *Sopron zenéje a 16–18. században*. Budapest, 1984. 336.

¹² Mikor 1745-ben a katolikus konvent I. (Lotharingiai) Ferenc Német-római császárrá történt koronázása alkalmából az uralkodó tiszteletére fényes ünnepséget rendezett, erre az evangélikus konvent sietve, még ugyanazon év dec. 8-án, az uralkodó születése napján diadalkaput állíttatott.

¹³ Hazai Tudósítások 1818. júl. 18, 6. sz., 43.

¹⁴ Winkler Gábor: *Sopron építészete a 19. században*. Budapest, 1988. 75–76.

¹⁵ 1° 0' = 6' láb ≈ 1.89 m; 1' láb = 12'' hüvelyk ≈ 31.5 cm; 1'' hüvelyk = 12 vonal ≈ 2,634 cm

hogy a szerkezet 5° – 4' – 3" (öl, láb, hüvelyk) magas és 6° – 5' – 6" széles volt, tehát átszámítva 10,868 méter magas és 13,073 méter széles. Az ívet alapvetően provizórikus állványszerkezetként konstruálták meg. A párhuzamos rendszerű rácsos szerkezet megegyező nézeteit vastagság irányában ismételték meg. A tartószerkezeti elemek anyaga talán fenyő lehetett, mert e fafajtából lehetett ilyen méretben korrekt ácsolt szerkezetet készíteni. A tartóoszlopokat földbe ékelték, ezzel biztosítva állékonyságukat. Ha volt kőburkolat, akkor valószínűleg azt felszedték, majd körülbelül másfél méter mély gödrot ástak. Kavicsrétegre vagy kőzúzalékra állították a tartóoszlopot, s a gödrot feltöltötték (2. kép).¹⁶

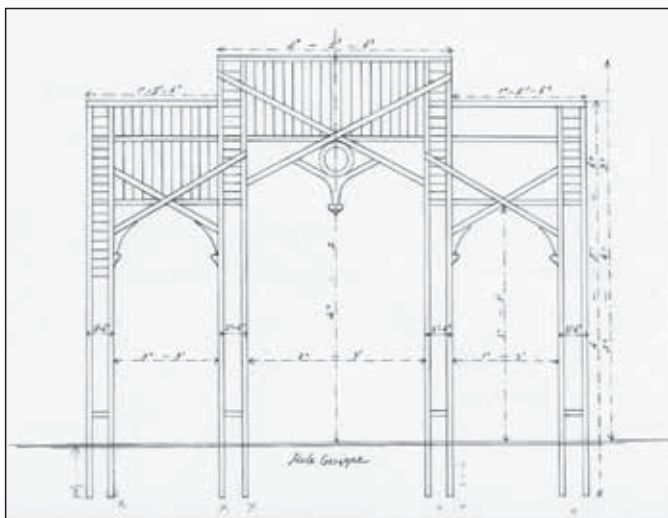
1. kép. Historizáló efemer diadálv. Handler József, 1853. Soproni Levéltár V.13063

A korabeli hasonló tervek alapján feltételezhető, hogy a vázszerkezetre papírmását kasíroztak. A gipszből kialakított ornamenseket, párkányokat különféle anyagmintázatra mázolhatták be. A boltvállakat a tervekben leolvashatóan fűrészelt fakonzolokból képezték ki. A díszítésre és szerelésre pedig minden bizonnyal belülről került sor. Ritkán fordulhatott elő, hogy külső létrával machináltak. A diadalkapuk üregesek voltak, melyben a merevítő-rendszer kereszttrácsai sorakoztak. A szerkezetbe alighanem egy szerelőajtón, vagy szerelőnyíláson lehetett bejutni, ahonnan a minimum 2'–6" ($\approx 0.6\text{m}$) keresztmetszetű tartóoszlopokon keresztül létrán, hágcsón közlekedhettek.¹⁷ A tervrajzokhoz csatolt, 1853. május 21-én kelt iratok egy Harkán és egy

¹⁶ Géczy i.m. 147.

¹⁷ Somfalvi György – Rónai Ferenc: Fa tartószerkezetek. Budapest, 1982.

Bánfalván állított diadalívről is említést tesznek. Az iratokban megnevezett tervezők: Martin Hasenauer városi építómérnök, Jozef Handler építőmester; a kivitelezők: Jozef Heiss asztalos és Renner György asztalos voltak.¹⁸ Handler terve mellett másik diadalív-terv is található ebből az időből (3. kép). A terv valószínűleg szintén Albert főherceg bevonulására készült. A rajz egyenes záródású, egyszerű konstrukciót ábrázol. Az állványzatot zöld növényekkel borították, a főpillérek tetején örökzöldek et állíthattak. A diadalív felirata: „Willkommen”. A címerkartus közepén, a császári korona alatt Habsburg birodalmi címer, jobbán Magyarország, balján Sopron címere.

2. kép. Efemer diadalív szerkezete, Soproni Levéltár V.13063

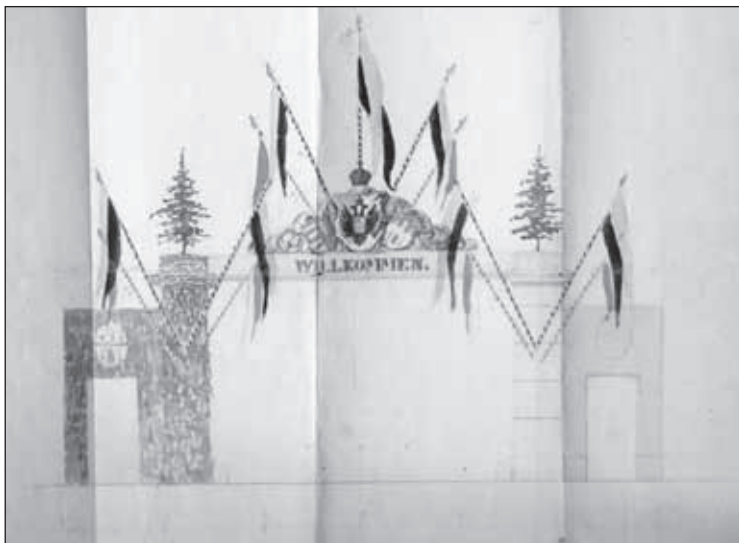
Ferenc József országos körútja 1857-ben érintette Sopront.¹⁹ Az ünnepi kocsi a városi tanács által emeltetett „*Ehrenpforte*” díszkapun keresztül az ünnepélyesen kivilágított városba hajtott.”²⁰ A további díszletekről az *Oedenburger Intelligenzblatt* tudósít:

¹⁸ SL X.13063. Renner György asztalostól egy 1166 CM (nemzetközi érme) értékben kiállított számla.

¹⁹ Oedenburger Intelligenz und Anzeige-Blatt 1857. aug. 7–11. (Ferenc József látogatása Sopronban, 1857. augusztus 8. 9. 10.) – A körútról részletes jelentések, sajtóban megjelent beszámolók készültek. A települések tájékozódhattak egymás ünnepi előkészületeiről, és lehetőségük nyílt arra, hogy emlékezetes, egyedi ünnepséggel készüljenek. A versengés egyrészt a parádék számokban kifejezhető jellemzői között dőlt el, másrésztől azonban olykor egy-egy jó ötlet emlékezetesebb maradt, mint például az egri diadalív, melyet hatalmas boroshordókból emeltek.

²⁰ Als Se. Majestät hierauf aus dem Bahnhofe heraus traten, ertönte donnerndes Éljen aus der zu 10,000 Köpfen versammelten Menge, die Musikkapelle vom I. f. f. Horváth-Drägerregimente stimmte die Volkshymne an, Pöller donnerten, welche die allerhöchste Ankunft schon von Weitem her signalisirt hatten, und der Festzug setzte sich in der Oedenburg des veröffentlichen Programms in Bewegung nach der festlich erleuchteten Stadt durch die von der Stadt-Commune errichtete *Ehrenpforte*. Eine Abteilung des Banderiums des Oedenburger Comitates bildete die Avantgarde, die zweite Abteilung den Schluss.

„A városi színház közelében állt a helyi kereskedők által emelt Fest-porticus, a Promenade pedig szépen ki volt világítva, amelyet Őfelsége figyelemre méltónak talált.”²¹ Két újabb diadalív állt Ferenc József 1884-es soproni látogatásakor is.²² Egyiket a Flandorffer család építtette a Somfalvi utcában az egykori kádfürdő épülete mellett.²³ (Ábrázolás nem maradt fenn). A másikat a város emeltette az Újteleki kapu helyén (4. kép). Ez utóbbi építmény terveit Hauser Károly rajztanár készítette, a kivitelező Boór Károly ácsmester volt.

3. kép. Efemer diadalív. 1853, Soproni Levéltár V.13063

Hauser ideiglenes diadalíve szimbolikusnak is nevezhető módon a hajdanán elbontott Újteleki kapu helyén épült fel. Eredetileg még a régi kapu kőoszlopait is fel akarták használni az építkezéshez, végül azonban a fa gerendaállványzatot (ún. „árbocos” állványt) állítottak. A Mező utca vonalát folytató hármastörzses ívfal az Újteleki utca sarokházának falát érintette.

²¹ Nächst dem Komitathause, dem Rathhause, dem städtischen Theater und Redoutengebäude war es besonders ein von dem hiesigen Handelstande errichteter *Fest-Porticus* und die öffentliche glanzvoll erleuchtete Promenade, welche Allerhöchst Ihre Aufmerksamkeit würdig worden sein dürften. An dem genannten *Fest-Porticus* machten auch die Mitglieder der Oedenburger Handels- und Gewerbekammer und des Handelsstandes im Vorbeifahren Sr. Majestät ehrfurchtsvoll Spalier.

(Az Oedenburger Intelligenz und Anzeige-Blatt. 1857. aug. 7. pénteki számában előzetes program leírása. „Sopron Királyi Szabadváros minden lakosának!” címmel.)

²² Ferenc József és kísérete az Indóház utca – Hosszúsor útvonalon haladt (a mai Kossuth Lajos utca és Rákóczi utca) a Promenádig (Széchenyi tér), majd onnan a Magyar Király Szállóig. A király bevonulási útvonala mentén, amely közel két kilométer hosszú volt, a házakat lobogókkal és girlandokkal díszítették fel.

²³ *Dávidházy István*: I. Ferenc József Sopronban 1884. május 31–június 1. Soproni Szemle 55 (2001), 330–336.

4. kép. Efemer diadalív 1884-ben az Újteleki utcában. Tervező: Hauser Károly,
Fotó: Rupperecht Mihály. Soproni Levéltár: 2/S_XV/27.

A szerkezet az utca kövezetének kibontása után, körülbelül egy méternyire a földbe ásták, és faékekkel, kövekkel kiékeltek. (Egy korabeli újsághír a szerkezet elbontása után el is panaszkolta, hogy a „*diadalkapu felállításakor keletkezett lyukakat csak felületesen tömték be és így azok balesetveszélyesek.*”²⁴) Az elkészült vázszerkezetre – hasonlóan az Albert Főherceg köszöntésére emelt 1853-as diadalívhez – növénytartó rácsot, léceket szereltek, melyre a faágakat, gallyakat és a girlandokat rögzítették. A faanyagot a lakompaki erdészettől vásárolták. (Növénnyel borított diadalépítmény már az 1700-as évek francia efemerjei között is gyakori megoldásnak számított. Az örökzöld és a virágdíszítés az édenkertet szimbolizálta.). Falapokra festett palmettás akrotérionok, csúcspdíszek és voluták között Ferenc József és Erzsébet királyné monogramjai, címeri voltak ábrázolva. Az ív felett Magyarország és Sopron város címere, felettük a Szent Korona (5. kép).

„A XIX. század utolsó éveiben és a XX. század első évtizedében az építészetben megindult az a művészeti-technikai folyamat, amely a XX. század új építészetiének kialakulásához vezetett. A századforduló építészeti képe igen színes, sokfajta

²⁴ Dávidházy i. m. 334.

– országonként is eltérő – építészeti törekvéssel találkozunk.²⁵ Sopronban a historizmus és szecesszió jegyében születő építészeti elképzelések tanúi lehetünk. Az utolsó ismert diadalív 1904-ben állt Sopron városában, az Erzsébet-kerti iparkiállítás alkalmával. Az áttört csipkeszerű fakonstrukció a Kossuth Lajos utca elején állt, tervezője ismeretlen. A szerkezet legérdekesebb része kétségtávol a fűrészelt deszkasorral bélelt ív és attika. A pillérek tetején pagodaszerű toronysisakok (6. kép).

5. kép. Efemer diadalív mint kiállítási kapu 1904-ben (Dr. Kubinszky Mihály gyűjteménye)

A diadalívek és a pavilonok közötti átmenetként értelmezhető a Déli vasútállomáson 1893. szeptember 19-én állt királyváró pavilon, mely I. Ferenc József és Vilmos német császár tiszteletére épült. A könnyed, hármasszárú ácsszerkezet oromzatának főtengelyében, a csúcsívre hajlított gerendák, középen függőoszlop, sugárirányban két-két oszlop merevítette, talpa rövid lebegő gerendán feküdt. A kimetszett deszkákkal bélelt ív csomópontjai, valamint az oszlopvégek gombdíszítést kaptak. Az oldalnyílások tartógerendái fokozott teherbírású egyszerű kombinált függesztő és feszítőműből álltak. A párkányok sarkai mögött zászlótartók, a fő tartóoszlopokon Magyarország címerei voltak²⁶.

A politikai reprezentáció közkedvelt eszközeként Ferenc József 1893–94-es magyarországi körútjának szinte minden állomásán állítottak diadalívet. A kor

²⁵ Winkler Gábor: A historizmus főbb irányzatai a XIX. század európai építészetében. Építés- Építészettudomány 7 (1975). 3–4.sz. 357–367.

²⁶ Közülük kettő, a „Szent Korona országainak” egyesített címere, mely négy zászlóval díszített, valamint a szélső oszlopokon Magyarország kis címere volt három zászlóval díszítve. Az építmény belső tere egyszínű, bordűrözött drapériákkal, bojtos zsinórokkal, FJ monogramos hímzett zászlóval volt bélelve.

6. kép. Királyváro pavilon Vilmos német császár és I. Ferenc József átutazása tiszteletére a Déli vasútállomáson, 1893. Soproni Levéltár 1/E_VII/1-15

historizáló hangulatának megfelelően többféle stílust keverve és felelevenítve, legyen az gótika, reneszánsz, vagy éppen „magyar stíl”²⁷. Komoly tervezőmunkáról ekkor már aligha beszélhetünk. A 19. század végére megjelentek az efemerekre készítésére szakosodott önálló cégek, mint például Rumbold Bernát budapesti építőcége, amely az ország bármely pontjára vállalt diadalív építést. A könnyen szállítható és többször felhasználható szerkezetek egyrésztől praktikus és olcsó megoldást kínáltak, másrésztől azonban uniformizálták az ünnepek installációit. A huszadik század történelmi fordulatainak következtében eredeti funkciójuk súlytalanná vált, kidolgozottságuk és jelentőségük is alulmaradt a korábbi szerkezetekétől.

Az efemerek leglátványosabb időszakának kétségkívül az 1851-es világkiállítást követő „iparkiallítások korát”²⁸ tekinthetjük, mikor gigantikus méretű ideiglenes kiállítási csarnokok, paloták és pavilonok épültek szerte a világon, Európában és Magyarországon. Az első hazai iparkiallítás Pesten nyílt 1842-ben, s nem sokkal később, már 1847-ben, Sopronban is nagyszabású kiállítást rendeztek.²⁹ Ennek történetével³⁰ új fejezet nyílt a város efemer építészetének históriájában.

²⁷ Nógrádi Lapok és Honti Híradó. Balassa-Gyarmat, 22. évf. 1894. szept. 18. 38. szám. 1. p.

²⁸ Diószegi György – Gáti György: A látnivaló temérdek. Magyarország szerepe a világkiállítások történetében. Budapest, 1992.

²⁹ Szála Erzsébet: Sopron tudomány- és technikatörténetéből. Soproni Egyetem, Sopron, 1997.

³⁰ Géczy Nóra: Faépítézet a századfordulón. Száz éve volt iparkiallítás Sopronban – 1904. augusztus 20. – szeptember 25., Faipar 52 (2004) 1. sz. 25–26.

Pápa város török kori történetéről – az elmúlt két évtized kutatásainak köszönhetően – egyre bővebb ismeretek állnak a rendelkezésünkre.¹ Az írott források vizsgálata mellett a város főterének rekonstrukcióját megelőző régészeti feltárás is sok új ismerettel gazdagította – illetve gazdagítja majd a leletanyag feldolgozását követően – a település múltjára vonatkozó tudásunkat.² Mindezek ellenére – megfelelő források híján – alig vannak ismereteink a városban a korban álló házak fizikai jellemzőiről, a város korabeli képéről. Legtöbb információt az úriszéki jegyzőkönyvekben fennmaradt tanúvallomások utalásaiból nyerhetünk a témára vonatkozóan,³ a képi ábrázolások közül pedig a városról a 18. század első felében készített Nádor-termi festmény emelhető ki.⁴ Az alább közreadott, a 17. századi Pápa tekintetében egyedülállónak számító forrás a városban állt ingatlanokra

¹ Szakály Ferenc 1994-ben foglalta össze az addigi ismereteket tanulmányában. *Szakály Ferenc: Pápa a török korban*, in: *Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig*, főszerk.: *Kubinyi András*. Pápa, 1994. 125–200. Az ezt követően megjelent munkák közül a teljesség igénye nélkül lásd *Pálffy Géza: A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékkönyve*, Pápa, 1997.; *Hermann István: Pápai bírók a XVII. században*, Adalékok a XVII. századi pápai archontológiához, *Pápai Múzeumi Értesítő* 7 (1997) 71–108.; *Haris Andrea: Telkek és tulajdonosok, A pápai „Hoszu uttza” krónikája a 17–18. században*, in: *Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára tanulmányok*, szerk.: *Bardoly István, László Csaba* Budapest, 1998. (*Művészettörténet — Műemlékvédelem* 10.) 343–371.; *Rózsa György: Öt évszázad pápai látképei / Ansichten von Pápa aus fünf Jahrhunderten*. Pápa, 2000.; *Hermann István [ifj.]: A 17. századi pápai katolikus anyakönyv vizsgálata, Kísérlet a kapcsolatháló-elemzés történeti alkalmazására*, *Sic Itur ad Astra* 16. (2004) 3. sz. 9–28.; *Pálffy Géza: Egy különleges nemesi karrier a 16-17. században*, *Hatos Bálint pápai vicekapitány és családja története*, Pápa, 2005.; *Memoriae commendamus, Válogatás Pápa város történetének forrásaiból*, szerk.: *Petrik Iván*. Pápa, 2010. (A Pápai Levéltár kiadványai 1.); *Hermann István [id.]–Hermann István [ifj.]: Adalékok Pápa város 17. századi történetéhez I., Birtoklástörténeti vázlat és a város népességszáma*, *Acta Papensia* 16. (2016) 1–2. sz. 29–62.

² Az első eredményeket az ásatást vezető régész, Mordovin Maxim és kollégái, Szvath Márton és Kovács Enikő 2014-ben, *Pápa évezrede* címen megrendezett várostörténeti konferencián tartott előadásukban tették közzé (Pápa város középkori régészeti forrásai címmel). Elsősorban a város textiltereskedelemben betöltött helyzetét mutatja be a többek közreműködésével Mordovin Maxim által készített Posztó Pápa piacán címet viselő vándorkiállítás, amely 2016 folyamán Veszprémben, Pápán, majd Budapesten látható. A kiállításhoz készített katalógus összefoglaló képet nyújt az ásatás legfontosabb eredményeiről. *Posztó Pápa piacán – Vándorkiállítás 2016.*, Katalógus, szerk.: *Hermann István, Mordovin Maxim*, Veszprém–Pápa–Budapest, 2016.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest [MNL OL], Magyar Kamara Archivuma, Miscellanea [E 210], Urbariale 28. tétel 1–2. kötet.

⁴ Az ismeretlen festő által készített kép a pápai várkastélyt egy soha meg nem valósult formában ábrázolja, de a város ábrázolása követi a korabeli valóságot. A festmény ma is eredeti helyén, a pápai Esterházy-kastély Nádor-termében látható. Rövid leírása *Rózsa György: Öt évszázad i. m. 42. (49. tétel)*, reprodukciója uott. XIII. tábla, továbbá Pápa, bevezető szöveg: *Ilon Gábor, Nádasdy Lajos, Heitler László*, fotó: *Szelényi Károly*, Veszprém–Budapest, 1993. előzékén látható.

vonatkozó ismereteinket bővíti, amennyiben egy belvárosi ház felújításának, átépítésének költségeiről a teljesség igényével ad számot.⁵

Az elvégzett munkák összeírására azért kerülhetett sor, mert az ingatlanon nem a tulajdonos, hanem a zálogbirtokos építkezett. Sajnos a ház tulajdonosáról és az építkezéseket megrendelő zálogbirtokosáról szinte semmit sem tudunk. A forrásban szereplő tulajdonos, nemes Szántóházi Ferenc feltehetően házasság útján szerzett érdekeltséget az ingatlanban, amelyet korábban a végvárban fontos katonai tisztségeket viselt nemes Horvát Vajda György házaként említenek a források. A néhai lovaskapitány⁶ örököseit, köztük Zsuzsanna nevű leányát, Szántóházi Ferenc feleségét 1676-ban említik a ház tulajdonosaként.⁷ Egy 1660-as összeírás szerint nemes Szántóházi Józának a Hosszú utcában volt háza.⁸ A két személy közötti rokoni kapcsolatra jelenleg nincs adatunk, de joggal feltételezünk köztük kapcsolatot, az sem zárható ki, hogy Józsa Ferenc apja volt.⁹ Nemes Horvát Molnár Mártonról, a zálogbirtokos építetőről nevén kívül semmit sem tudunk.

A személyekkel ellentétben a forrás sok mindent elárul magáról a felépült házról. A fallal kerített városban, a Kristóf utcában állt az épület. A Kristóf utca a mai Korvin utcának és a környező háztömböknek felel meg. Közelebbi elhelyezkedésére is következtethetünk a forrásban megnevezett szomszédokból, illetve abból az adatból, miszerint a ház kertje a közlivel volt határos. A szomszédok – Túri Farkas és Hajdi Mihály – házai közül a már említett 1660-as összeírásban Túri Farkas és testvére, György ingatlana található meg a Kristóf utcában. Az összeírás sorrendje alapján telkük valahol az utca közepén helyezkedhetett el. A telekkel határos közli említése is arra utal, hogy a forrásban érintett ház az utca közepén állhatott. A pápai belváros középkori elemeket megőrzött utcaserkezetének helyi sajátosságai a

⁵ A forrás jelzete MNL OL Az Esterházy család pápai ágának levéltára [P 1216], fasc. 33. no 164.

⁶ A források többféleképpen nevezik meg Horvát Vajda György század közepén viselt tisztségét, de az bizonyos, hogy az alkapitány helyettese volt, s ebben a minőségében lehetett a lovasok parancsnoka. Substitutus vice capitaneus 1658: Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém [MNL VeML], Veszprém vármegye törvényszékének (sedriájának) iratai, Polgári Perek [IV.3.a], I K X 61.; a lovasok között felsorolva: supremus dux 1659: MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár, Insinuata Consilii Bellici [A 14] no 293.

⁷ MNL OL P 1216 fasc. 33. no 163.

⁸ 1660. április 20.: Nomina inhabitatorum oppidi Papa nobilium videlicet et stipendiariorum equestris et pedestris ordinis militum ac plebeorum; lelőhelye: MNL OL Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, Pál nádor iratai [P 125], no 11.622; kiadása: Hermann István: Pápai polgárok összeírása 1660-ból, in: Két konferencia, szerk.: Hermann István, Mezei Zsolt, Pápa, 2004. 8–46.; hiányos és több ponton hibás korábbi közlése: Katona Imre: Pápa város 1660. évi összeírása, A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 11. (1972), 341–351.

⁹ Ferenc életkorára vonatkozó információk nem állnak a rendelkezésünkre, feleségének azonban ismerjük születési idejét. Zsuzsanna 1648. november 16-án született Pápán. Amennyiben feltételezzük, hogy férje hasonló korú lehetett, valószínűsíthető Ferenc és az 1660-ban szereplő Józsa közeli rokoni kapcsolata is. A születési adat a pálosok által vezetett anyakönyvben maradt fenn. Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, Veszprém [VÉL], A pápai Szent István-plébánia iratai [VI.111.] Vegyes anyakönyv I. kötet (keresztelés és házasság 1638–1668). 22.

közlék, a belváros kelet–nyugati irányban futó utcáit összekötő szűk gyalogutak, amelyek nagyjából az utcák közepén nyílnak.

A belváros hat utcája közül a Kristóf utca – a Hosszú utcával együtt – a korabeli város magasabb presztízsű lakóövezete volt. Az 1660-as összeírás adatai szerint e két utcában kiemelkedő volt a nemesi házbirtokosok aránya, illetve az egész telkek száma a város többi részéhez képest.

Az egész telkek és a nemesi tulajdonú házak megoszlása a belváros utcái között (1. táblázat)

Hosszú utca	Új utca	Ispotály utca	Kristóf utca	Szt. László utca	Víz utca
10 egésztelek	2 egésztelek	0 egésztelek	11 egésztelek	1 egésztelek	1 egésztelek
28 nemes	5 nemes	3 nemes	19 nemes	3 nemes	7 nemes

A táblázat forrása: Hermann István [id.]–Hermann István [ifj.]: Adalékok Pápa város 17. századi történetéhez I., Birtoklástörténeti vázlat és a város népességszáma, Acta Papensia 16. (2016) 1–2. sz. 56.

Az épület tehát a város egyik előkelőbb utcájában állt, és mind a lakókörnyezet, mind a korábbi tulajdonos személye arra utal, hogy az épület a város tehetősebb házai közé tartozhatott. Újjáépítését indokolhatta, hogy Horvát Vajda Györgynek az 1650-es–1660-as évek fordulóján bekövetkezett halálát követően az örökösök feltehetően nem ebben a házban éltek, s így hosszabb időn át nem történtek meg a szükséges karbantartási munkálatok az ingatlanon.¹⁰

Az 1670-es évek második felében az alább közölt limitáció szerint a ház teljes körű felújítására vagy – talán helyesebb így mondani – átépítésére került sor. Jól mutatja ezt Kőműves Péternek 18+1 pontból álló összefoglalása az elvégzett munkákról. A forrás segítségével képet nyerhetünk arról, hogy hogyan is nézett ki egy korabeli belvárosi lakóház Pápán. Az épületegyüttes három részből állt: a tulajdonképpeni házból, a hátsó házból és az istállóból. A ház és a hátsó ház alatt külön bejáratú pincék voltak. Erre utal, hogy mind a ház, mind a hátsó ház esetében feljegyezték a pinceajtó elkészítéséhez szükséges faanyag és munkabér költségét. A pincéket, vagy azok valamelyikét kimélyítették és újralfalazták az átépítés során.

¹⁰ A Horváth Vajda Györgyre vonatkozó utolsó adatok 1659-ből származnak, halálára 1659 ősze és 1660 tavasza között kerülhetett sor. Ez megmagyarázná, hogy miért nem szerepel az 1660-as összeírásban. 1659 júliusában született Katalin leánya, s feltehetően ez év szeptemberében még keresztszülőként szerepel több más előkelő pápai nemes úrral együtt. VÉL VI.111. Vegyes anyakönyv I. 68. és 98. 1676-ban örökösékné négy lányát, köztük Szusannát és Katalint is említik. MNL OL P 1216 fasc. 33. no. 163.

Az átépítés első ütemében¹¹ – érthető módon – a ház felújítására került sor (1r–2v). Ennek első lépéseként lebontották a tetőt, s részben a falakat. A kőműves- és ács-munkák mellett az ajtók és ablakok elkészítéséről, valamint egy cserépkályha Győrből való vásárlásáról és beépítéséről tájékoztat a forrás. Ugyanekkor került sor a kert rendbetételére, egy új kút kiásására és felfalazására, valamint a kerítés felújítására, s földmunkákat is végeztek a telken. A ház beosztására csak következtetni tudunk. A helyiségek közül említik a konyhát a sütő kemencével, öreg szobát, szobát, szobába nyíló boltot, öreg boltot.

1677-ben került sor a hátsó ház átépítésére (2v–3r). Ennek a számadásából feltűnően hiányoznak az ácsmunkára, tetőfedésre utaló adatok, elképzelhető, hogy a hátsó házat csak két évvel később, 1679-ben zsindelyezték újra (4v). A hátsó ház helyiségei közül egy szobát, egy külső és egy belső boltot említ a forrás. A hátsó ház átépítésével egy időben építették a lakóingatlan mögé az istállót. A feljegyzés szerint az istálló építéséhez karókat vágattak és faragtattak, illetve vesszőt használtak fel. A fal vesszőfonatos vázát feltehetően (trágyával, törekkkel kevert) sárral tapaszthatták be. Az építőanyag érthetővé teszi, hogy, ha a telken korábban is állt istálló, az a háznál gyorsabban elpusztult.

1678-ban tovább folyt az építkezés, ekkor – a feltehetően a házban található – szobába nyíló boltot boltozta újra a mester, illetve a telekre egy új kaput épített. Ez a felhasznált anyagok alapján egy tetővel fedett (zsindelyezett), szekeret is befogadó nagy kapu lehetett. Az építkezés utolsó ütemeként 1679-ben a tető egy részének felújítására került sor. Mivel a ház esetében tudomásunk van arról, hogy a héjazatot a tetőszerkezettel együtt már 1677 előtt lecserélték, feltehető, hogy ez a tetőfelújítás a hátsó házban történt.

Az átépítés összköltsége 403 forint 10 dénár volt.¹² Ez az összeg az egyes ütemek között a következőképp oszlott meg:

Az építkezés költségeinek megoszlása az építkezés ütemei szerint (2. táblázat)

I. ütem (1677 előtt)	II. ütem (1677)	III. ütem (1678)	IV. ütem (1679)	összesen
260 forint 63 és fél dénár	103 forint 39 és fél dénár	29 forint 59 dénár	9 forint 48 dénár	403 forint 10 dénár
65%	25%	7%	3%	100%

¹¹ Ennek időtartamát nem ismerjük, csak annyi bizonyos, hogy 1677 előtt került rá sor, de akár több évig is eltarthatott. Az alapján, hogy az építkezés második ütemére egy év alatt valamivel több, mint 100 forintot fordítottak, az első ütem 260 forintos költsége 1–3 évnyi időt feltételez. Lásd a 2. táblázatot!

¹² Két tétel korrekciójára került sor a számolás során. A limitáció első tétele esetében két forinttal csökkentettem a költséget, míg az 1679. évi első költség esetében egy forinttal növeltem. Eljárásomat az adott tételeknél indokoltam.

A költségeket érdemes az egyes épületrészekre fordítottak szerinti, illetve az egyes munkaterületek szerinti bontásban is áttekinteni.

Az építkezés költségeinek megoszlása az építkezéssel érintett ingatlanrészek szerint (3. táblázat)

ház	hátsó ház	kert	istálló	kapu	összesen
225 forint 11 és fél dénár	108 forint 19 és fél dénár	36 forint 62 dénár	3 forint 58 dénár	29 forint 59 dénár	403 forint 10 dénár
58%	25%	9%	<1%	7%	100%

Az építkezés költségeinek megoszlása az egyes munkaterületek szerint (4. táblázat)¹³

költség- nem	asztalos	ács	kőműves	gerencsér	kovács	segéd- munka	összesen
anyag	8 Ft	58 Ft	142 Ft	2 Ft	12 Ft	1 Ft	227 Ft
	25 dén	88 dén	75 dén	60 dén	99 dén	65 dén	12 dén
	4%	28%	60%	1%	6%	<1%	100%
	38%	80%	51%	65%	92%	10%	56%
munka- bér	12 Ft	13 Ft	137 Ft	1 Ft	1 Ft	8 ft	175 Ft
	54 dén	85 dén	35 dén	50 dén	99 dén	75 dén	98 dén
	7%	7%	80%	1%	1%	4%	100%
	62%	20%	49%	35%	8%	90%	44%
összes	20 Ft	72 Ft	280 Ft	4 Ft	13 Ft	10 Ft	403 Ft
	79 dén	73 dén	10 dén	10 dén	73 dén	40 dén	10 dénár
	5%	18%	70%	1%	3%	2%	100%

A forrásban szereplő valamennyi munkát besoroltam a fenti munkaterületek valamelyikébe, attól függetlenül, hogy a forrásban történt-e utalás arra, hogy azt milyen mesteremberek végezték. A csoportbeosztás a következőképp alakult: Az ajtók és ablakok elkészítését asztalosmunkának vettem; a tetőszerkezettel és tetőfedéssel kapcsolatosakat az ácsokhoz soroltam; a falazással, kútásással kapcsolatos munkákat a kőművesekhez; a kályharakással összeköthető feladatokat a gerencsérhez, a különböző vasalatok elkészítését pedig a kovácsokhoz számítottam. Bizonyos munkákat, például a ház bontását, a kertbeli földmunkákat, a kerítés elkészítését segédmunkaként vettem számításba.

¹³ A százalékos adatok közül az első (normál betűvel szedett) szám a költségnemen belüli arányt (anyagköltség, munkabér – vízszintes sor), míg a második (dőlt betűvel szedett) szám a munkafolyamatokon belüli arányt (asztalos, ács, stb. – függőleges oszlop) mutatja.

Az anyagok szállításával kapcsolatos költségeket – összesen 16 forint 86 dénár értékben – annál a tételnél számoltam el, ahová az anyagot besoroltam (például a téglák szállítását a kőműves munkáknál). A szállítási költségek elszámolására az anyagköltségnél került sor.

A fenti táblázatok adataiból kiderül, hogy az építkezés költségeinek nagyságrendileg felét tette ki az anyagköltség és felét a munkadíj (56% és 44%), az egyes mesterségek esetében azonban az arányok már jelentősen különböznek egymástól. Míg a kőművesmunkák esetében az anyagköltség és a munkadíj aránya hasonló az összesített értékhez, addig az ács- és a kovácmunkák esetében az anyagköltség jelentősen meghaladta a munkabér költségeit (80%–20%, illetve 92%–8%). Az összes költség több, mint kétharmadát a kőművesmunkák tették ki, ami jól mutatja az átépítés volumenét is. Ugyancsak az átépítés nagyságrendjére utal a teljes költség, ami meghaladta a 400 forintot. Ezért az összegért a belvárosban házat lehetett venni a korban.¹⁴

A forrás értékes adatokat tartalmaz az ár- és bérviszonyokra vonatkozóan is. Utóbbiak közül a napszámot emelem ki, amely napi 40 és 20 dénár között változott. 20 dénáros napszám a segédmunkásokat (*aprómunkásokat*) illette, akik a kőművesek mellett segédkeztek. 25 dénárt kaptak a kerítésépítők, 35 dénárt pedig a tetőfedésért fizettek ki a megrendelők. A legmagasabb napszám, 40 dénár a kőművesek melletti szakmunkásokat illette meg. A házon dolgozó kőművesmester fontos szerepét nem csupán a kőművesmunkák nagy aránya húzza alá, hanem egyfajta építési vállalkozó szerepkörben jelenik meg, hiszen nem csupán a ház építését végezte, de az ahhoz szükséges téglát is ő adta.

* * *

A forrást a Bak Borbála által javasolt modern átírásban teszem közzé.¹⁵ Ettől a dokumentum 3v–4r oldalain található saját kezű aláírásoknál tekintettem el, ahol is a magyar és latin nyelvű aláírások esetében a családneveket, a német nyelvű aláírások esetében pedig a teljes aláírást betűhíven közlöm. A szövegben szereplő családnevek esetében az eredeti változatot lábjegyzetben adom meg. Megtartottam azoknak a szavaknak a hangalakját, amelyeket ma már nem használatosak, azonban e szavak helyesírását is modernizáltam (például *penig* – *penigh* és *pedig* helyett; *ismeg* – *ismegh* és *ismét* helyett). Az átírás során azokat a szavakat is modernizáltam, amelyek esetében – gyermekkorom emlékei alapján – nyelvjárási alakok feltételezhetők, például *sindöly* → *zsindely*; *hütös* → *hites*; *-tul* → *-tól* (*rag*), *stb*. A rövidítéseket jelölés nélkül oldottam fel. A forrásközlés során < > jellel jelöltem az általam betoldott, eredetileg tollban maradt szavakat.

¹⁴ Ugyancsak a Kristóf utcában került sor egy ingatlan adásvételére 429 forintért, igaz fél évszázaddal korábban, 1628-ban. Az adásvétel érdekessége, hogy az eladott ház szomszédja Horvát Vajda György háza volt, tehát az az ingatlan, amelyről feltehetően a közzétett forrás is beszél. MNL VeML Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Úrbéri iratok (*Acta urbarialia*), Úrbéri különféle irományok [IV.1.g.bb.] fasc. A. no 14.

¹⁵ Bak Borbála: A XVI–XVIII. századi magyar nyelvű források kiadásának kérdései, Fons 7. (2000) 1. sz. 91–137.

A közölt forrásban többféle pénzmegnevezés fordul elő. A számítás forintban és dénárban történt, azonban néhány tételt tallérban, néhányat pedig garasban adtak meg, és egy tétel megnevezésében jelzőként szerepel a krajcár (30. tétel, 1v). Az egyes pénznemek egymáshoz való aránya a forrásban a következő:

1 forint = 100 dénár

1 tallér = 150 dénár

1 garas = 25 dénár

A forrás jelzete: MNL OL Esterházy család pápai ágának levéltára [P 1216] fasc. 33. no 164.

[1r] Anno 1678 die 15 Aprilis. Mi, Vásárhelyi István¹⁶ Veszprém vármegyének egyik főszolgabírája, Horvát Mihály,¹⁷ Hajdi Mihály¹⁸ és Kovács Szabó János¹⁹ azon vármegyének jurátus asszessorai a nemes rendről, városi rendről pedig Kádártai Szabó György,²⁰ Pápa városának főbírája, Bors János,²¹ Mihályfai Szabó Berta²² és Pölöskei Csapó Mihály²³ tanácsok és Felső Imre,²⁴ azon városnak hites nótáriusa recognoscáljuk per præsentes, hogy – minket és mi velünk együtt nemzeti vitézlő Sándor György,²⁵ Túri Farkas²⁶ pápai

¹⁶ Vasarhely – Az 1670-es években mint a pápai gyalogosok egyik vajdája kerül elő a forrásokban. Például 1673-ban: Úriszék i. m. 633.– Itt szeretném megköszönni édesapámnak, Hermann Istvánnak, hogy a személyek azonosítását lehetővé tevő forrásgyűjtését a rendelkezésemre bocsátotta.

¹⁷ Horuath – 1637 körül született, az 1670-es években a pápai lovasok egyik alhadnagya volt. *Ráth Károly*: Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc Kristóf és Nádasdy Ferenc grófok elleni tanúvallatás I., Győri Történelmi és Régészeti Füzetek II. (1863) 315–321., 317.

¹⁸ Haydi – 1659-ben harmincadusként (tricesimator) említve, 1660-as évektől folyamatosan vármegyei esküdtként adatható, az 1670-es években a pápai gyalogosok egyik vajdája. 1659: VÉL VI.111. Vegyes anyakönyv I. 98.; 1662, 1672: Úriszék i. m. 613. és 632.

¹⁹ Kouatts Szabo – 1660-ban és 1674-ben házbirtokos a Hosszú utcában, azonban a két személy azonossága kétséges, mivel utóbbi nem nemes. *Haris Andrea*: Telkek és tulajdonosok i. m. N. 47.

²⁰ Kadarthaý Szabo – 1610 körül született és 1693 után hunyt el. Szabómester, városi esküdt, több alkalommal a város főbírája. Életrajzi adatait lásd *Hermann István*: Pápai bírók i. m. 95.

²¹ Bors – Bors másként Takács János 1615 körül született és 1685 után hunyt el. Takácsmester, az 1660-as évektől városi esküdt, az 1660-as, 1670-es évek fordulóján több alkalommal a város főbírája. Életrajza: *Hermann István*: Pápai bírók i. m. 88–89.

²² Mihályfai Szabo Bertha – Keresztneve a Bertalan rövid alakja. Szabómester, több alkalommal céhmester, 1669-ben pápai főbíró. Életrajza: *Hermann István*: Pápai bírók i. m. 97.

²³ Peölöskeý Csapo – ismeretlen személy.

²⁴ Feölső – nemes, 1625 körül született, korábban a kovács céh jegyzőjeként működött. Családjának a Hosszú utcában volt háza. Életkorára lásd MNL VeML IV.3.a. I. c. III. 32, 35.; a kovács céh jegyzője (1673): Néprajzi Múzeum, Ethnológiai Archivum, Kéziratgyűjtemény [EA] 7772.; házbirtoklására: *Haris Andrea*: Telkek és tulajdonosok i. m. N. 78.

²⁵ Sandor – nemes, 1622 után született, 1681-ben hunyt el, az 1670-es években a pápai lovasok egyik hadnagya. 1673: Úriszék i. m. 633., halálára lásd MNL OL Thaly család levéltára [P 681] 1690. fol. 3–10.

²⁶ Thuri – nemes, 1642-ben született. VÉL VI.111. Vegyes anyakönyv I. 9.

végháznak egyik főhadnagya, Fierer Mihály,²⁷ azon végháznak csajbortja,²⁸ Járó János,²⁹ Kálóci György,³⁰ Tatai Kovács György medicina doctor,³¹ Eperjesi István,³² Nagy György, Sós Szabó Péter³³ uraimékkal mint vicinusokkal nemes Horvát Molnár Márton³⁴ uram megírt Pápa városában levő zálogos házán, mely Kristóf utcában, Túri Farkas és Hajdi Mihály³⁵ uraimék házuk között vagy, rajta tett épületeinek revíziójára és arra tett költségének fölírására convocálván, accidálván arra nemzetes Szántóházi Ferenc³⁶ uramnak is mint azon ház eladójának consensusa, azon házon tett munkának mesteremberei is jelen lévén, nevezet szerint pedig Kőműves aliter Pogácsér Péter,³⁷ aki a kőrákásnak mind maga mestere, s mind pedig téglának adója volt, ezenkívül az ácsmívről való³⁸ munkások Cigány Molnár János, Péntek Molnár János, Horvát Molnár István, Tót Molnár György,

²⁷ Fierer – A városban az 1650-es évek legvégén tűnik fel, tisztségét legkorábban az 1660-as évek második felében, végén nyerhette el. 1659: VÉL VI.111. Vegyes anyakönyv I. 58.; 1660-ban még Albert Esterl viselte a tisztséget, de tisztség nélkül jelenik meg Fierer az anyakönyvben még 1666-ban is. Természetesen az is elképzelhető, hogy nem közvetlenül váltották egymást. 1660: *Hermann István*: Pápai polgárok összeírása i. m.; 1666: VÉL VI.111. Vegyes anyakönyv I. 121.

²⁸ Czayborttja – szó szerint a hadiszertár őre. A tisztség a végvárbeli pattantyúsok parancsnokát jelöli. A szó etimológiájára lásd *Horváth Mária*: Német elemek a 17. század magyar nyelvében, Budapest, 1978. 49–50. (cajbort szócikk). Hatáskörére lásd még Pyrkner János Kristóf őfölsége pápai *Czaykttvarttja* levelét Esterházy István pápai főkapitányhoz, amelyben kifogásolja, hogy a pattantyúsok özvegyeit a pápai bíró szolgáltatásra kötelezi, holott azok újbóli férjhezmenetelükig az ő joghatósága alatt állnak. Sine dato: MNL OL Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, Repostorium [P 108], Rep. 40. fasc. C. no 70.

²⁹ Jaro – 1660-ban Járó Szabó János házbirtokos az Új utcában. A két személy azonossága bizonytalan. *Hermann István*: Pápai polgárok összeírása i. m.

³⁰ Kallottzi – ismeretlen személy.

³¹ Tathai Kouatts – az első ismert orvos említése a városban, egyébként ismeretlen személy.

³² Eperyesi – lovas katona a pápai végvárbán. 1659: MNL OL A 14. no 293.; 1671: *Ráth Károly*: Zrínyi Péter i. m. 321.

³³ Nagy; Soos Szabo – ismeretlen személyek.

³⁴ Horuath Molnar – ismeretlen személy.

³⁵ Thuri; Haydi.

³⁶ Szantohazi – személyéről bővebben lásd a bevezetőben!

³⁷ Kőműves aliter Pogácsér – A városban 1641-től kezdődően egészen az 1660-as évek első feléig adatolható Pogácsér Gergely és családjának jelenléte, mint az egyik legnépszerűbb katolikus keresztszülőpáré. Gergely kőműves és pattantyús is volt, háza 1660-ban a Hosszú utcában állt. Az anyakönyvben 1659-től tűnik fel Pogácsér Péter és családja, aki úgyszintén kőműves és pattantyús volt. Szerepel az 1660-as összeírásban is, eszerint Kristóf utcai házbirtokos. A két személy közötti rokoni kapcsolat nem ismert, az anyakönyvből kikövetkeztethetően Péter egy generációval fiatalabb lehetett Gergelynél. Az 1660-as összeírás magyar nyelvű piszkozata azt sejteti, hogy Péter apját Pattantyús Kristófnak hívták. Az összeírásban ugyanis a Kristóf utcai ház tulajdonosaként az ő gyermekei vannak megnevezve, s más kézzel, utólag van betoldva ide Kőműves Péter neve. A tisztázatlan már csak Péter szerepel. A ritka családnév alapján a két személy rokonsága feltételezhető, Gergely talán nagybátyja volt Péternek. A komasági kapcsolatok tükrében a város polgársága körében elismert családról volt szó. *Hermann István [ifj.]*: A 17. századi pápai katolikus anyakönyv i. m.; 1660: *Hermann István*: Pápai polgárok összeírása i. m.

³⁸ áts mívrről való = az ácsmunkát végző

Kulcsár Molnár István, Acsádi Molnár István és Gasai Molnár György,³⁹ – aholott mindé-
nfele mesterembernek az ő munkája és ahhoz tartozandó eszközöknek vétele limitáltatott
rend szerint.

	fl	den
1. Vett 6 ezer téglát, ezeret pro florenis 4. Azután is két ízben 2 ezer téglát. Negyedszer is négyezer téglát. Ötödször 2 ezer és hétszáz téglát, melynek az ára in toto tett ⁴⁰	60	80
A behozása penig ezerétől denarii 50 lévén tett	7	35
Item 3 szekér töredezett téglát. Szekerét fél-fél talléron adták. A behozása húsz-húsz pénz, teszen	2	85
[1v] 7. Vett 3 szekér meszet, egyik szekeret egy talléron, az ketteit pro floreno 1 denariis 30. Ismég azután is egy szekérral pro floreno 1 denariis 40, teszen	5	50
8. Volt napszámos kőműves 7, egyiknek munkája denarii 40, teszen	2	80
9. A ház építésének kezdésekor egyszeris-másszor is volt 86 aprómunkás, egyiknek munkájátul denarii 20 fizetvén, teszen in summa	17	20
10. Annakutána is volt 50 aprómunkás, azoknak is amit fizetett, teszen	10	
11. Az alku szerint adott a kőműveseknek készpénzt	25	
12. Item 3 köből abajnoc ⁴¹ gabonát, köblit pro floreno 1 denariis 25, teszen	3	75
13. Annakutána is más rendbeli alkura adott az kőműveseknek	11	
14. Ablakban való vasat vett		50
15. Item vett 8 font vasat, fontját pro denariis 7, item vett huszonegyedfél font vasat, item 7 fontot. Teszen 35 fontot és egy felet, summa	2	48 ½
16. Vett 11 darab grádicsnak való gerendát, tett az ára	1	65
Egy nap két ember faragta		80
17. Vett öt pár szarufát párját 3 garason		75
18. Vett 175 szál lécet, egyiket pro denariis 2, teszen in summa	3	50

³⁹ Czighan Molnár János, Pentek Molnár János, Horuath Molnár István, Totth Molnár György, Kulcsár Molnár István, Acsádi Molnár István és Gasai Molnár György – ismeretlen személyek.

⁴⁰ Amennyiben a téglák ára nem változott a vásárlások során (ezer darab 4 forintba került), az összesítés során elszámolták az összeget. Öt alkalommal összesen 14 700 téglát vásárlására került sor. *Az azután is két ízben 2 ezer téglát helyes értelmezése, hogy két alkalommal összesen kétezer téglát vettek, amint azt egyértelműen bizonyítja a téglák beszállítására vonatkozó következő tétel. A végösszeg – 4 forint/ezer téglát esetén – 58 forint 80 dénár lenne.*

⁴¹ abaynottz = kevert, vegyes (ti. búza).

19. Vett 7 ezer zsindelet, ezeret pro floreno 1 denariis 60, teszen in summa	11	20
20. Bort hozatott nékiek 3 <pintet>, pintit pro denariis 10, teszen		30
21. Item vett 5 ezer zsindelet, ezrit pro floreno 1 denariis 70, teszen in summa	8	50
22. Bort hozatott nekik két pintet, pintit pro den 10, teszen	20	
23. Vett azon zsindelethozóktól 4 szál deszkát		55
24. Vett ötezer zsindeleyszeget, ezeret pro denariis 70, teszen in summa	3	50
25. Lécszeget vett numeros 500, tett az ára	1	
26. Azután is vett numeros 500 lécszeget, tett az ára	1	
27. Zsindeleyszeget vett 4 ezret, ezret pro denariis 75, teszen in summa	3	
28. Azután is vett 3 ezer zsindeleyszeget, ezeret fél talléron, tesz az ára	2	25
29. Vett ismeg 7 ezer zsindeleyszeget, ezeret pro denariis 70, tesz az ára	4	90
30. Vett egykrajcáros ⁴² lécszeghet nyolcat	13	
[2r] 31. Amikor a házat elbontották és zsindeleyezték, volt 10 munkás rajta, egyiknek a munkájától 40 pénzt fizetvén teszen in summa	4	
32. Vett egy vitorlát a zsindeley elejére		30
33. Item voltak a zsindeleyezők öten, egyiknek a munkája denarii 40, teszen	2	
34. Hogy a helyben való bejáróajtót csinálta, egy nap másodmagával el nem végezhetette, más nap délig egy ember végezte el, teszen a munka 1		
Vett egy pár szarufát hozzá		15
Egy ajtót csinálván reá vas sarkaival, pántjaival és reteszével		40
35. Vett százhat szál karót, egyiket pro denariis 2, teszen in summa	2	12
A faragásától adott két embernek		50
36. A közli ⁴³ mellett első ⁴⁴ kertölést 2 nap négy-négy ember vitte végben. Az átaljában való kertölést penig a kis kert felől 3 munkás. Mindeniknek fizetését 25 pénzben számlálván teszen in summa		2
75		
37. A közli mellett való kertnek az udvar felől vett 45 szál karót		90
Faragta meg egy munkás		25
38. Vesszőt vett két szekérrel és egy kocsival, tett az ára	1	30

⁴² egy karaytzaros.

⁴³ Ma közle, a belvárosi utcákat összekötő gyalogutak neve.

⁴⁴ Az első nem a kertölés sorrendjére utal, hanem a kerítés helyét jelöli meg: a közli melletti, első oldalon.

Öt ember kertölte föl egy nap	1	25
39. A kis kertben való kútnak a rakásától adott a kőművesnek	4	
40. A kútnak ásása és termőköve annak hozásával együtt limitáltatott	15	
41. Csináltak 4 ajtóragasztót. A pince ablakjaira hármát, két faragó 5 nap csinálta meg, teszen az munkája	4	
42. Ezenkívül csináltak 5 ablakrámat ⁴⁵		
43. Vett azokhoz 6 szál gerendát, szálát pro denariis 30, teszen in summa	1	80
44. Csinált egy ajtót a pincére másodmagával egy nap, teszen a munka	80	
Négy darab tölgyfadeszkát vett hozzá	1	
45. Fövenyet hordatott egy nap a másik utcáról. Egy nap egy ember hányta, az után más nap 2 ember hordotta haza, teszen 25 pénzzel		75
46. György kovácsnak fizetett a munkájáért	1	25
[2v] 47. Győrről vett egy fél zöld kályhát	2	25
A gerencsérnek rakásától fizetett	1	50
Adott szekeresnek, aki Győrről meghozta	35	
48. Az első ház padimentomozására vett 1300 téglát, tett az ára	5	20
A behozásától adott a szekeresnek	65	
49. A kút kájának való deszkákat egy nap az erdőn negyedmagával faragta, más nap délig is négyen faragván, mely teszen 6 ember munkáját. Egy faragó munkája 40 pénz, teszen in summa	2	40
50. Mikor penig itthon csinálták, egy nap 5 ember, más nap kettő faragta. Teszen azoknak is a munkája	2	80
51. A hozásától fizettem költséggel együtt	1	50
52. Anno 1677. Vett újabban a hátulsó ház építésére 32 szekér követ. Szekeret pro denariis		
45. A többi negyven-negyven pénzen. ⁴⁶ Azután is 5 szekérrel, azokat is negyven pénzen. Mellyeket összevetvén teszen	14	85
53. Azonkívül a szekerekre való költség limitáltatott	3	
54. Item vett 3 ezer és 200 téglát, azután másfél ezeret, harmadszor 16 száz téglát, mellyeket jól összeszámlálván teszen	13	20
A behordásától fizetett	3	15
55. Vett 2 szekér meszet, egyiket százharmincöt pénzen, azután is vett két szekérrel, ezeket egy-egy talléron. Teszen mindenestül	5	70
56. Aprómunkás volt a kőműves mellett 38, azután is volt 10 aprómunkás, volt ismeg 4 napi munkás, egyiknek munkája denarii 20, teszen	10	40

⁴⁵ Ennél a tételnél nem szerepel összeg, elképzelhető az is, hogy egybe számolták az előző tétellel.

⁴⁶ A végösszeg alapján egy szekérnyi követ vettek 45 dénárért, az összes többiért 40 dénárért fizettek.

57. Vett huszonharmadfél font vasat, fontját pro denariis 7, azután is megvett 8 font vasat, mellyeket jól összeszámlálván teszen	2	13 ½
58. Az ablakvasaktól fizetett a lakatjártónak	60	
59. Ajtóra való pántot vett 4 párt, párját pro denariis 70, teszen	2	80
60. A szobára vett egy pléhet	1	60
[3r] 61. Csináltatott a külső bolt ajtajára a lakatjártóval pántot	1	
Szeget vett hozzá		4
62. Egy bevonóvasat csináltatott azon ajtóra	30	
62. [!] Vett más pléhet is, mely még fölszegezve nincsen	75	
63. Hozatott a kőműveseknek harmadfél pint bort, pintit pro denariis 14, teszen		35
64. Csinált a pincére egy pár tábla ajtót, melyben vagy 2 szál deszka denarii 80, szeget vett hozzá denarii 12. Egy nap 2 ember csinálta meg 80	1	72
65. Csináltak a külső boltajtóra egy ajtót		40
Másfél szál deszka ment reá		60
66. A szobára és a belső boltra csináltatott 2 ajtót tislérrel	2	
67. Adott hozzá 5 szál deszkát pro denariis 25, teszen	1	25
68. A belső boltajtó pléhén a lakatjártó munkája teszen		25
69. Oda hátra a minemű istállót csináltam, aki a fáját megvágta és meghozta, fizettem neki	2	50
70. Vesszőt vettem hozzá két kocsival		60
71. Karót vettem hozzája 24 szálát		48
72. A hátsó részbeli épületre fizettem a kőművesnek	32	
Amely 32 forint fizetésben téglát is adott, s még ő is több munkát tartozik alku szerint ezután praestálni, és Horvát Molnár Márton ⁴⁷ uram is számvetés szerint amivel adósa marad, fizetni.		
73. A kis kertre csináltak egy ajtót ajtóragasztóval együtt		75
74. A pinceajtóhoz vett 20 szeget		10
75. Az öreg bolt ajtajához 2 vas sarkot, kiben a pánt forog		8
76. A szoba ablakjának egyik fiát csinálták meg		12
77. Megüvegezték		27
78. A kis bolt ablakjának egyik fiára csináltak 2 kis vas sarkot		5
79. Vett egy szekér tuskét a kertre		35
Summa summarum facit florenos 368 denarios 22 ½ ⁴⁸		

[3v] Minthogy pedig a kapu és utcaajtó boltozására, ismét a héjnak két helyén való általrakására a kőművessel való alku immár számban ment, de annak téglájában és kővében circiter 300 téglánál és két szekér kőnél több meg nincsen, annakutána ha

⁴⁷ Horuat Molnar.

⁴⁸ Más kézírással.

végbenmegyen a munka, annak is az ára, meszével együtt és arra leendő⁴⁹ kapunak, utcaajtónak zsindelezésnek hozzá való aprómunkásokkal együtt, a végbenmenendő munka után limitáltatik. Ezeken kívül penig említett Horvát Molnár Mártonnak⁵⁰ maga mellette való fáradozása fönn hagyatott.

Actum Pápa anno et die quibus supra.

Vasarhely Nagy István Veszprém vármegyének egyik főszolgabírája mp.

Isakfalvaÿ Sandor György mp.

Thury Farkas őfelsége pápai főhadnagya mp.

Horvath Mihály őfelsége pápai egyik vajdája mp.

Haydi Mihály őfelsége pápai egyik vajdája mp.

Michael fihrer keyserlicher Zeugwarter mp.

Kadartaÿ Szabo György pápai bíró mp.

Szabo Berta Pápa városának egyik tanácsának körösztí +

Kouatts Szabo János Veszprém vármegyének egyik esküdtje

beder bogazer keyserlicher bischenmeister und Maurer⁵¹

Emericus Feölső juratus notarius civitatis Papensis mppria

[4r] Georgius Kovacz aliter Tatai Medicinæ Doctor mppria.

Bors János tanács mp.⁵²

Jaro János mp.

A följobb limitáltatott költség minemű épületekre szolgáltatott, annak rendi: 1. A pincét térdignél alább ásattam, és valamennyire az ásás volt, fundamentomra vétettem mind köröskörnyűl. 2. A középső falnak hajtása, amint vagyon Túri⁵³ uram háza felől napnyugatról, fundamentomtól fogva rakattam. 3. A pincét újonnan boltoztattam mind egészen. 4. A pince torkának is köröskörnyűl fundamentomot rakattam, újonnan egészen fölrakattam és boltoztattam. 5. Az ajtó előtt való boltnak fundamentomat, falát és boltját újonnan csináltattam. 6. A konyhának egyik falát az ajtóig újonnan rakattam. 7. Egészen a konyhát megboltoztattam. Sütőkemencét tűzhelyével együtt újonnan rakattam. 8. A hátulsó öreg boltot fundamentomtól fogva egészen én rakattam és boltoztattam. 9. A szobában egy falt által rakattam és kamorának meg is boltoztattam. 10. Az öreg szobát megpadimentomoztattam. 11. Az udvarkertben egészen egy kutat újonnan ásattam, kövel fölrakattam és megkáváztattam. 12. Mindezen építésekben való vasakat, ajtókat és

⁴⁹ liendő = lévő.

⁵⁰ Horvat Molnar.

⁵¹ Michael Fihrer aláírásával azonos kéz írása. Mivel Fihrer neve után szerepel a saját kezű aláírásra utaló rövidítés, míg Pogácsér Péter neve után sem itt, sem a limitáció végén nem találjuk meg a saját kezű aláírásra történő utalást, a kőművesmester feltehetően nem tudott írni.

⁵² Gyakorlatlan kéz írása, az mp. rövidítés valójában csak egy firka, ami hasonlítani akar a társai aláírásában látható rövidítéshez.

⁵³ Thuri.

ablakrákákat rostélyokkal együtt én csináltattam. 13. A házat újonnan megléceztettem és sindelyeztettem, néhült penig szarufák helyében is másokat állítottam. 14. Az udvarkertet végetlen végig és az átalját is újonnan fölkertölttettem. 15. Egy istállót hátul csináltattam. 16. Az utcakaput fundamentomból fölrakattam, és kapuját is újonnan csináltam zsindelyezésével együtt. 17. A szobában új kályhalábat és zöld kályhát rakattam. 18. Egy új fogast is csináltattam.

Utolban hogy a szobában nyíló boltot megboltoztattam, és a kaput fundamentomból fölrakattam, új kaput csináltattam. Azokra való költség rend szerint így következik az következendő fólíuson.

[4v] Anno 1678

	fl	den
Vettem 2 szekér meszet, szekerét pro floreno 1 denariis 35, teszen in summa		
	2	70
Vettem 2 ezer és két száz téglát	8	80
A behozásától fizettem	1	10
Aprómunkásom volt numeri 31. Egyiknek adtam denarios 20, teszen in summa		
	6	20
Vettem 13 szál deszkát a kapuhoz, egyiket pro denariis 14, teszen in summa		
	1	82
Hazahozásától fizettem		26
Vettem 4 szál szarufát hevedernek		30
Volt 6 ember munkája rajta, egyiknek adtam denarios 40, teszen in summa		
	2	40
A fölire vettem ezer zsindelet	1	70
Két ember csinálta 1 nap, egyiknek adtam denarios 35, teszen in summa		70
Zsindelyszeget vettem ezret		75
Lécszeget vettem százat		20
Fejes szeget vettem numeri 96		32
Vasat vettem, kapuhoz valót, melyből csapot és karikát csináltattam		30
Kovácsnak fizettem		14
Vettem két szekér töredezett téglát	1	50
Behozásától fizettem		40
Anno 1679. Túri ⁵⁴ uram háza felől a háznak fél felét zsindelettettem. Amely zsindeletzésre ment kétezer-száz zsindelet. Ezret vettem florenis 2 denariis 90, teszen in summa		
	5 ⁵⁵	9
Lécszeget vettem háromszázat		60

⁵⁴ Thuri.

⁵⁵ A helyes összeg 6 forint 9 dénár.

Zsindelyszeget vettem kétezret, ezeret pro denariis 75, teszen in summa

1 50

Lécet vettem hozzája 32 szálát, szálát két-két pénzen, teszen in summa

64

Volt 4 munkásom, aki a zsindelyt fölvette, egyiknek munkája denarii 35, teszen

1 40

Kőműves Péter őfölsége pattantyúsa⁵⁶

Pápai házak a Petőfi Sándor utcában (Winkler Gábor rajza)

⁵⁶ Kőműves – a limitációval azonos kéz írása, mellette Kőműves Péter pecsétje.

SOPRONI KÖNYVESPOLC

Kottmayer Tibor

Winkler Gábor publikációinak
válogatott bibliográfiája

Winkler Gábor saját szakmai irodalomjegyzéke és az MTMT alapján összeállította, javította és kiegészítette: Kottmayer Tibor. Az összeállítás Winkler Gábor sokrétű munkásságának fő irányain belül elsősorban a soproni és a Győr-Moson-Sopron megyei vonatkozású írásait tartalmazza időrendben. A teljes bibliográfia digitálisan elérhető a Magyar Tudományos Művek Tára portálon: <https://vm.mtmt.hu/www/index.php#>

Városi lakóházak Sopron barokk építészetében. *Soproni Szemle* 19 (1965), 42–68.

Sopron 19. századi építésze *Soproni Szemle* 22 (1968), 339–376.

Az első soproni Építési Szabályzat. *Városépítés* 4 (1968) 6. sz., 18–19.

Győr, Kazinczy Ferenc utca 5–7–9: Többrendeltetésű épület. *Magyar Építőipar* 19 (1969). 1–2. sz., 8–12.

A Magyar Vagon- és Gépgyár Futóműgyártás üzemi konyhája és étterme. *Magyar Építőipar* 20 (1970. 4–5. 279–283.

A Lenck család mauzóleuma a soproni evangélikus temetőben. *Műemlékvédelem* 15 (1971) 1. sz. 34–36.

Soproni műemlékek építésére vonatkozó adatok. *Soproni Szemle* 26 (1972), 357–368.

Új gondolatok Sopron építészetében a 19. század derekán. *Műemlékvédelem* 17 (1973) 3. sz. 164–170.

Rendelet a beton – és vasrácsos szerkezetek alkalmazására. Sopron 1890. *Magyar Építőipar* 23 (1973) 569–570.

Sopron 19. századi építészeti emlékeinek védelméről. *Soproni Szemle* 28 (1974) 195–215.

A Széchenyi kastély főépületének helyreállítása: Nagycenk. *Magyar Építőművészet* 65 (1974) 1. sz. 54–58.

A historizmus főbb irányzatai a XIX. század európai építészetében. *Építés- Építészettudomány* 7 (1975) 3–4. sz. 357–367.

Sopron Torna u. és környéke fejlesztése terve (Foltányi Miklóssal és Varga Istvánnal), kézirat (1975)

Újkori építészeti emlékek Sopronban. *Soproni Szemle* 30 (1976) 97–112.

Építészeti környezetünk védelme Győr–Sopron megyében. *Honismeret* 5 (1976) 6. sz. 13–16.

- Pápa műemléki belvárosának rekonstrukciója. *Városépítés* 13 (1977) 4. sz. 22–25.
- Városépítéset a historizmusban. In: *A historizmus művészete Magyarországon: Művészet-történeti tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978, 31–48.
- A soproni evangélikus templom helye Sopron építészetében. In: *Művészet és felvilágosodás: Művészettörténeti tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978, 161–207.
- Színházépítési tervek Győrött a XX. században. *Műhely* 1 (1978) 1. sz. 23–39.
- Gemeinsame Züge und Verbindungen der Bautätigkeit von Eisenstadt und Ödenburg (Sopron) im Laufe des 19. Jahrhunderts. *Burgenländische Heimatblätter* 40 (1978) Nr. 4. 157–170.
- 50–150 férőhelyes kollégiumépületek tervezése a Győr–Sopron megyei Tanácsai Tervező Vállalatnál. *Műszaki Tervezés* 18. 1. 24–31.
- Tizenegy kötet a Bécsi Ringstrasséről: A historizmus építészettörténeti kutatása Ausztriában. *Építés-Építészettudomány* 10 (1978) 3–4. sz. 435–463.
- Városrendezés. In: Zádor Anna (szerk.): *A magyarországi művészet története 5. Magyar művészet 1790–1890*. 1–26., Kézirat a MTA Művészettörténeti Kutató Intézetében (1978). Adattár: MKI–C–I–186.
- Győri színháztervek. *Magyar Építőművészet* 70 (1979) 3. sz. 60–63.
- Történelmi városmagok, műemlékek Nyugat–Dunántúlon. *Műhely: Kulturális Folyóirat* 2 (1979), 3. sz. 31–47.
- Pápa – védett történeti városmag rendezési terve. *Városépítés* 19 (1979) 5. sz. 21–22.
- Győr. Jereván KIOSZK. *Magyar Építőművészet* 70 (1979) 2. sz. 22–25.
- Műemlékek, műemlékvédelem az USA-ban. *Műemlékvédelem* 25 (1981) 3. sz. 168–178.
- Tervek és lehetőségek Pápa történeti belvárosának megújítására. *Településfejlesztés* 1 (1981) 1–2. sz. 133–146.
- Ember, város, környezet–és etnikum. *Műhely: Kulturális Folyóirat* 4 (1981) 1. sz. 100–104.
- Győr, Dunakapu tér és környéke helyreállítás: építéstörténeti kutatás és rekonstrukciós terv, kézirat (1981)
- Történeti belvárosok rekonstrukciós tervezésének tudományos kérdései. *Építés-Építészettudomány* 14 (1982) 3–4. sz., 535–538.
- IKVA Áruház. Sopron, Árpád utca és környéke rekonstrukciója. *Magyar Építőművészet* 72 (1928) 2. sz. 13–15.
- A városfelújítás tudományos kérdései. *Műemlékvédelem* 25 (1983) 1. sz. 1–12.
- A Muzsikaház helyreállítása. Fertőd. *Magyar Építőipar* 34 (1984) 1–2. sz. 46–47.
- Győr, Evangélikus öregtemplom (Tájak–Korok–Múzeumok kiskönyvtára, 200) Budapest, 1985. 16 p.
- Handler Nándor soproni tégláépületei. *Magyar Építőművészet* 76 (1985) 1. sz. 14–16.
- Házak ellenfényben: Páva utca, Győr. *Magyar Építőművészet* 76 (1985) 3. sz. 38–39.

- 24 lakásos vegyes rendeltetésű épület. Győr, *Műszaki Tervezés* 25 (1985) 10–11. sz. 79–85.
- Sopron, Evangélikus templom (Tájak–Korok–Múzeumok kiskönyvtára 248) Budapest, 1986. 16 p.
- Korai nagytemplomaink terművészete. *Diakónia. Evangélikus Szemle* 7 (1986) 2. sz. 52–60.
- A legújabb kori vidéki építészeti emlékek védelméről. *Műemlékvédelem* 30 (1986) 1. sz. 50–69.
- A legújabb kor építészeti emlékeinek védelme. *Magyar Építőművészet* 77 (1986) 5. sz. 29–31.
- Városmegújítás Pápán. *Magyar Építőipar* 36 (1986) 9–10. sz. 618–624.
- Belvárosi tömbök megújításának tervezése Győrben. *Műszaki Tervezés* 26 (1986) 6. sz. 18–30.
- Az elmúlt 100 év épületeinek helyreállításáról. *Műszaki Tervezés* 26 (1986) 5. sz. 27–35.
- American Houses in the Provinces Hungary *Old Cultures in the New Worlds* 1 (1987) No. 1. 239–245.
- Apró házak a panelek mellett: A győri Schweidel utca. *Műhely: Kulturális Folyóirat* 10 (1987) 1. sz. 10–20.
- Sopron építészete a 19. században. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988. 244 p.
- „Amerikai házak” a magyar vidéken *Műhely: Kulturális Folyóirat* 11 (1988) 2. sz. 45–51.
- A megújuló Pápa. Pápai Városi Tanács, 1989. 32 p.
- A korai modern mozgalom és a hagyományok. *Építés-Építészettudomány* 20 (1989) 1–2. sz. 64–66.
- Bahnhöfe in Österreich: (Kubinszky Mihály) *Magyar Építőművészet* 80 (1989) 3. sz. 60.
- Az építészet megújítója: Kubinszky Mihály: Otto Wagner. *Műhely: Kulturális Folyóirat* 12 (1989) 6. sz. 62–64.
- Zsira. Kastély (Göcsei Jánossal) (Tájak–Korok–Múzeumok kiskönyvtára 374). Budapest, 1990. 16 p.
- Die evangelische Kirche Sopron/Ödenburg. *Lebendiges Evangelium* 1 (1990) 8. sz. 10–17.
- Erneuerung alter historischer Siedlungen in Westungarn: Methoden und Resultate der Forschung, Planung und Ausführung. *Burgenländische Heimatblätter* 52 (1990) Nr. 4. 145–166.
- Changing Life Old Historic Towns West Hungary. *Jerusalem Papers* 2 (1990) No. 1. 10–22.
- Kápolna a Lőverekben. *Családi Ház* 6 (1990) 6. sz. 50–51.
- Fertőrákos: Zur geschichtlichen Entwicklung. A település történetéről, 15–18.
Műemlékvédelmi alapelvek a település megújításához és fejlesztéséhez.
Denkmalpflegerische Grundsätze zur Sanierung des Ortes und zur künftigen
baulichen Entwicklung, 64–65. (Uli Hartmann-nal); Fertőrákos jelene és jövője:

- Gegenwart und Zukunft von Fertőrákos. 19–24., Mindhárom írás: In: Petzet, Michael (szerk.) *Fertőrákos: Műemlékvédelmi megfontolások egy magyar falu megújításához*. München: ICOMOS Nationalkom. der Bundesrepublik Deutschland, 1990.
- Építészettörténeti áttekintés In: *Evangélikus templomok Magyarországon*, Budapest: Hegyi és Társa Kiadó, 1992, 27–45.
- Architectural History in Outline. In: Dercsényi B., Foltin B., Györffy K., Hegyi G., Winkler G., Zászkaliczky Zs., Erzsébet Déri (eds), *Lutheran Churches In Hungary*. Budapest: Hegyi és Társa Kiadó, 1992. pp. 27–45.
- Soproni polgárházak a 19. században. In: Lővei P. (szerk.): *Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok*. Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1993. (Művészettörténet – Műemlékvédelem; 4.) 383–401.
- Győr építésze a Monarchia korában: Polgárosodás és modernizáció a Monarchiában *Műhely: Kulturális Folyóirat* 16. (1993), különszám. 59–66.
- Győr. *Magyar Építőművészet* 83. (1993) 2. sz. 2–9.
- A soproni Lőverek. *Építővilág. Építésügyi Műszaki s Gazdasági Tájékoztató* 6 (1993) 1–2. sz. 60–66.
- New Trends of Economics Renewal of Old Historic Towns West Hungary. In: ICOMOS (szerk.): *Economics of Conservation: International Scientific Symposium*, Colombo, Sri Lanka, 1993, 156–163.
- Egyházi épületek a falusi településszerkezetben. In: *IX. Országos Népi Építészeti Tanácskozás*, Békés, 1994, 82–92.
- Győr, Váczy Péter Gyűjtemény (Foltányi Miklós, Éri Gyöngyi, Jobbágyi Zsuzsa, közösen) (Tájak – Korok – Múzeumok kiskönyvtára 501), Budapest, 1994, 20 p.
- Handler Nándor soproni építész vázlatkönyve. *Művészettörténeti Értesítő* 43 (1994), 1–2. sz. 109–117.
- Új stratégia Pápa történeti belvárosának helyreállítására. *Építővilág. Építésügyi Műszaki Gazdasági Tájékoztató* 7 (1994) 4. sz. 50–57.
- Leonardo Benevolo: A város Európa történetében *Műhely: Kulturális Folyóirat* 17 (1994) 5. sz. 66–67.
- Szállodák. Kórházak. In: Császár László (szerk.): *Középületek a dualizmus korában*. Budapest: Építésügyi Tájékoztatói Központ (ÉTK), 1995. 123–195.
- Történeti utakon: Közútjaink emlékhelyei és műszaki emlékei. Budapest: Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium, 78 p.
- A “Forradalmi építész” képviselői az Esterházy család szolgálatában In: *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére*, Szerk. Környei Attila, Szende Katalin. Sopron: Soproni Múzeum, Sopron, 1996. 225–243.
- Kilátótorony Sopron felett: A Károly kilátó építéstörténete. *Soproni Szemle* 50 (1996), 322–331.

- Győri képeslapok. *Műhely: Kulturális Folyóirat* 18 (1996), 4. sz. 7–71.
- Lakóházak értékfelmérése Sopronban. *Műemlékvédelem* 40 (1996), 4. sz. 266–270.
- Helyi védelem – a műemlékvédelem második vonala In: Nemczedi Sándor (szerk.): *A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdései*, Sepsiszentgyörgy: T3 Kiadó, 1996, 1–6.
- Wiener Architekten in Sopron im 19. Jahrhundert. *Mitteilungen der Gesellschaft für vergleichende Kunstforschung in Wien* 49 (1997) Nr. 3. 12–13.
- Épített környezetünk védelme Nyugat–Dunántúlon. *Honismeret* 25 (1997) 3. sz. 27–32.
- Lábasházi kiállítás id. Storno Ferenc munkáiból. *Soproni Szemle* 51 (1997) 366–369.
- Kubinszky Mihály 70 éves. *Soproni Szemle* 51 (1997) 360–364.
- Győr 1539–1939* (Kurcsis Lászlóval). Győr: Műhely Folyóiratkiadó Kht., 1998. 287 p.
- Győr városszerkezetének történeti jellegzetességei. In: Bardoly István, László Csaba (szerk.) *Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára: Tanulmányok*. Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1998. (Művészettörténet – Műemlékvédelem 10.), 535–544.
- A premontreiek és Csorna fejlődése. In: Szalontay Judit (szerk.): *Tárgy és jelentése: Rábaközi tanulmányok: A Csornai Múzeumban elhangzott néprajzi konferencia előadásai*, Csorna: Csornai Múzeum, 1998. 209–225.
- Győr 1939–1999* (Kurcsis Lászlóval) Győr: Műhely Folyóiratkiadó Kht., 1999. 308 p.
- Győr Gyárvárosi plébániatemplom és lakónegyed. (Tájak–Korok–Múzeumok kiskönyvtára 603), Budapest, 1999. 16 p.
- Kotsis Iván épület – “karbahelyezései”. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Kotsis Iván [1889–1980]: Emlékbeszéd az MTA elhunyt tagjai felett*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1999. 21–23.
- Tizenkilencedik századi épületek életre keltése Sopronban. *Magyar Építőipar* 49 (1999) 7–8. sz. 197–202.
- Sopron Pláza. *Magyar Építőipar* 49 (1999), 7–8. sz. 212.
- Magyar Művelődés Háza: Konferencia és kulturális központ kialakítása. *Magyar Építőipar* 49 (1999) 7–8. sz. 192–197.
- Hubertus étterem–panzió. *Magyar Építőipar* 49 (1999) 7–8. sz. 207.
- Sobó Jenő: Középítéstan I. *Műemlékvédelem* 43 (1999) 2. sz. 110–111.
- Lenzsér Imre (1936–1998) *Műemlékvédelem* 43 (1999) 1. sz. 41.
- Sopron Templom utca 20. műemlék lakóház átalakítása szállodává. kézirat, 1999.
- Schiller János építőmester: Bevezetés. In: Grászli Bernadett (szerk.): *Schiller János (1859 – 1907) soproni építőmester munkásságáról*. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem, 2000. 4–6.
- Gróf Eszterházy Károly építkezései Pápától Egerig. In: *Emlékkönyv galántai és fraknói gróf Eszterházy Károly egri püspök, Pápa város földesura, mecénása és építtetője halálának kétszázadik évfordulója tiszteletére*. Pápa: Jókai Mór Városi Könyvtár, 2000. 53–62.

- Baukultur der Gründerzeit Ungarn. In: *Alte Städte: Wege zur neuen Stadt*. Staßfurt: Kulturstiftung Bernburg, 2000. 57–64.
- Építész oktatás Sopronban (Csíkszentmihályi Péterrel) *Magyar Építőipar* 50 (2000), 9–10. sz. 259–265.
- Nyugat-magyarországi történeti városok 2000-ben. *Építővilág* 13. (2000) 3. sz. 28–35.
- Solt Herbert (1932–1999). *Építész Évkönyv* 1. (2000). 70.
- Sopron városépítészet. In: *A Civitas Fidelissima diskurzusa: Kulturális, történeti és gazdasági tanulmányok Sopronról*. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem, 2001. 7–21.
- Idegenforgalmi épületek Sopronban a 19. században. *Soproni Szemle* 55 (2001) 229–248.
- Győr, Fehérvári ház. Kortárs műemlékek. *Új Magyar Építőművészet* 2001. 5. sz. 43–45.
- A város mint műemlék. In: Kovács Erzsébet (szerk.): *XXI. Országos Műemléki Konferencia, Építészeti és műemlékvédelem a XX. században*, Budapest: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 2001. 105–116.
- Sopron. In: *A Fertő-Hanság és a Tóköz*, Szombathely: B.K.L. Kiadó, 2002. 152–185.
- Az egykori kaszinó és vigadó épületének építéstörténete. *Várhely* 8 (2002) 4. sz. 134–139.
- Történeti városok helyreállításának elvei és módszerei, Pápa műemléki Belváros-rekonstrukciójának tudományos kérdései. *Építés-Építészettudomány* 30 (2002) 1–2. sz. 3–38.
- Lőrincz Zoltán: „Ne hagyjátok a templomot ...”: Új református templomok 1990–1999. *Burgenländische Heimatblätter* 64 (2002) Nr. 3. 142–144.
- „Szenvedélyesen szeretek tanítani” *Műemlékvédelem* 46 (2002) 3. sz. 178–182.
- Winkler Oszkár (1907–1984) élete és munkássága. *A Faipari Mérnöki Kar nagyjai* 4: (2002). 1–25.
- Faipari üzemek épületei. In: *Faipari Kézikönyv III*. Sopron: Faipari Tudományos Alapítvány, 2003. 16–38.
- Új házak történeti környezetben. *Magyar Építőipar* 53 (2003) 5–6. sz. 154–162.
- Magyar Művelődés Háza konferencia és Kulturális Központ. *Régi-Új Magyar Építőművészet* 3 (2003) 17–18.
- Bürgerhäuser Sopron (Ödenburg) im 19. Jahrhundert. In: *Hausbau und Forschung in Ungarn*. Marburg: Jonas Verlag, 2004. 277–303.
- Sopron–Fertőd kistérség. Sopron. In: *Nyugat-dunántúli régió. Győr-Moson-Sopron megye kézikönyve, (Magyarország régiói)*, Kaposvár: CEBA Kiadó, 2004. 455–508.
- Lőverek, lőverházak Sopronban. In: Vadas Ferenc (szerk.): *Romantikus kastély: Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére*, Budapest: Hild-Ybl Alapítvány, 2004. 379–397.
- Városi terek egykor és ma. *Építésügyi Szemle* 46 (2004) 6. sz. 167–174.
- A Soproni Kaszinó építéstörténete. *Soproni Szemle* 57 (2004) 174–193.

- Történeti városok helyreállításának kezdetei: Győr, Sopron, Mosonmagyaróvár. *Műemlékvédelem* 48 (2004) 2. sz. 70–81.
- Válasz az opponensi véleményekre, „Történeti városok helyreállításának elvei és módszerei” című, az MTA doktora címért benyújtott értekezésének vitája. *Építés-Építészettudomány* 32 (2004) 3–4. sz. 289–311.
- A palotáktól a lakóparkig. *Ön Kor Kép* 11 (2004) 12. sz. 20–25.
- Gondolatok egy diplomatervről: Impozáns együttessel gazdagodhat a Campus. *Vivat Academia – Sopron* 2 (2004) 1. sz. 19.
- Winkler Oszkár építész (1907–1984) emlékkiállítása Sopronban. *Vivat Academia – Sopron*. 2 (2004) 6. sz. 12–13.
- Szakál Ernő. *Várhely* 10 (2004) 3. sz. 82–89.
- Winkler Oszkár emlékkiállítása Sopronban. *Alaprajz* 11 (2004) 11–12. sz. 4.
- Közös építészeti örökség az egykori Sopron megyében. In: Kovács Erzsébet (szerk.): *XXII. Országos Műemléki Konferencia és Műemléki Világnap, A történeti város és vidéke*. Budapest: KÖH–Magyar Nemzeti Múzeum, 2004. 29–39.
- Bevezető. In: Kubinszky Mihály: *A régi soproni Lőver: egy lőverlakó építész feljegyzései*. Tata: Zékány-Máthé Kiadó, 2005. 9–13.
- Helyi értékvédelem Magyarországon: Példák a helyi védelem Nyugat-dunántúli történetéből. *Értékmentő* 15 (2005) különszám. 5–12.
- Vita a soproni Deák tér „helyreállításáról”. Rombolni vagy megtartani és gazdagítani? *Műemlékvédelem* 49 (2005) 4. sz. 239–241.
- Nem csupán stíluskérdés. Not Only a Question of Style: Innovációs központ Sopron – Aranyhegy Régi-új Magyar Építőművészet 4 (2005) 3–7.
- Finoman, káprázat nélkül. A gyűgyei református templom helyreállítása. Europa Nostra-díj 2005. *Régi-új Magyar Építőművészet* 4 (2005) 46–48.
- Varga István 1927–2005. *Műemlékvédelem* 49 (2005) 5. sz. 311–312.
- Opponensi vélemény Sisa József: Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon a historizmus korában c. akadémiai doktori értekezésről *Művészettörténeti Értesítő* 55 (2006) 1. sz. 214–218.
- Ahova megérkezni jó: Winkler Gáborral és Révi Zsolttal beszélget a városról Kottmayer Tibor. *Műhely: Kulturális Folyóirat* 29 (2006) 6. sz. 144–156.
- In memoriam Román András. *ICOMOS Híradó* 14 (2006) 2–3.
- Pápai éveim*. Pápa: Jókai Mór Városi Könyvtár, 2007. 143 p.
- Handler Nándor, a soproni romantika építész. In: *A fői templom és a romantika építészete*, Budapest, TERC, 2007. 86–98.
- Elmer Bölcskey: Vom Handwerk zur Industrie: BauMagazin. Wien 2006. 3. sz. *Vivat Academia – Sopron* 4 (2007) 1. sz. 33–34.

- Bevezetés / Introduction: Neoreneszánsz építészet Budapesten / Neo-Renaissance Architecture in Budapest. In: Hidvégi Violetta, Ritoók Pál (szerk.) *Neoreneszánsz építészet Budapesten / Neo-Renaissance Architecture in Budapest*, Budapest Főváros Levéltára, 2008. 11–28.
- Sopron, Evangélikus Templom. Sopron: Evangélikus Egyházközség, 2008. 28 p.
- Architekt Ferdinand Handler (Sopron/Ödenburg) und der deutsche Frühhistorismus: Architekturverbindungen zwischen Deutschland und Westungarn im 19. Jahrhundert. *Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae* 49 (2008) 501–511.
- Villák műemlékvédelme Magyarországon. In: *Műemléki beszélgetések: tanulmányok a sokszínű örökségvédelemről*, Miskolc: Herman Ottó Tudományos Egyesület, 2008. 135–148.
- Városépítészet a neoreneszánsz korában. In: Csáki Tamás, Hidvégi Violetta, Ritoók Pál (szerk.), *Budapest neoreneszánsz építésze: tanulmányok a 2008. november 18-án Budapest Főváros Levéltárában rendezett konferencia anyagából*. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2009. 33–42.
- A soproni evangélikus templom Európa építészetében. In: Alpárné dr. Szála Erzsébet, Winkler András (szerk.), *225 éves a Soproni Evangélikus Templom, A 2009. január 17-én rendezett emlékülés előadásai*. Sopron, Soproni Evangélikus Egyházközség, 2009. 15–27.
- A Semmelweis Egyetem Rektori épületének helyreállítása. In: Tulassay Tivadar (szerk.): *A Semmelweis Egyetem Rektori épületének helyreállítása*, Budapest: Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, 7–19.
- A csornai Szent István tér 16. számú premontrei prépostság épületének megújítása. *Soproni Szemle* 64 (2010) 185–188.
- Nagypolgári villaépítészet Sopronban a 19. század végén. *Soproni Szemle* 64 (2010) 4–28.
- Építészettörténeti kutatás a levéltárban. In: *Előadások Vas megye történetéről V.*, (Archivum Comitatus Castriferrei 4.), Szombathely: Vas Megyei Levéltár, 2010. 221–230.
- A pályakezdéstől az 50-es évekig: Adatok Winkler Oszkár életéhez és építészeti munkásságához kéziratos visszaemlékezése (1980) alapján. *Soproni Szemle* 65 (2011) 297–307.
- A győri vár utolsó csatája? *ICOMOS Híradó* 19 (2011) 2. sz. 8–9.
- A népi faépítészeti emlékek védelme Európában. In: *A fa a népi építészetben régen és ma*, Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, 2011. 6–7., 197–212.
- Sopron déli külvárosának történeti vizsgálata. In: *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv*, 6 (2011), 11–49.

- Turbuly Éva: Érték és lépték. Születésnap beszélgetés Winkler Gábor építésszel gyökerekről, munkáról, életről. *Soproni Szemle* 65 (2011), 97–116.
- Teljhatalom és monumentalitás: Alkotások Győr 20. századi építészetében: Architecture of totalitarian regimes on the XX century in urban management. In: *Atrium – Architecture of totalitarian regimes of the XX. century in urban management: nemzetközi építészeti szemle*, Győr: Széchenyi István Egyetem, 2012. 13–48.
- Az Építéstani Tanszéken töltött éveim. In: Szabó Péter (szerk.): *Építéstani Intézet 1872–2012*. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem, 2012. 47–60.
- Aki játssza az építészet szimfóniáját: Winkler Gábor építész Kottmayer Tibor kérdezte *Műhely: Kulturális Folyóirat* 36 (2013) 2. sz. 37–42.
- Helyi értékvédelem Sopronban. *Soproni Szemle* 67 (2013), 5–31.
- Pest városépítészete és a Szépitő Bizottság 52–59.; A vidék építészete: Városépítészeti 85–89.; Városépítészeti: A Sugárút (Andrássy út) 439–455. In: Sisa József (szerk.): *A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont; Osiris Kiadó, 2013.
- Peck János kávéháza: A Sopron, Színház utca 6. számú ház építéstörténete In: *Kő kövön. Dávid Ferenc 73. születésnapjára: Stein auf Stein: Festschrift für Ferenc Dávid*, Budapest: Vince kiadó 1–2. kötet., 2013. 257–266.
- Horváth Zoltán település- és építéstörténeti témájú írásai. *Soproni Szemle* 67 (2013) 230–232.
- Amit a 19. század soproni faépítészetéről tudni érdemes. *ICOMOS Híradó* 22 (2014). 3. 8–9.
- Előszó. In: Géczy Nóra: *Faépítészet Sopronban 1850–1914 között*, Győr: Arch Deco Stúdió Kft., 2014. 7–9.
- A faépítészet történeti emlékei Sopronban. *Faipar* 62 (2014) 2. sz. 27–29.
- Opponensi vélemény: Ferkai András „Molnár Farkas életművének nagymonográfiája” című, az MTA doktora címért benyújtott értekezésének vitája. *Építés-Építészettudomány* 43 (2015), 1–2. sz. 143–146.
- Az MTA Székház mint műemlék. *Építés-Építészettudomány*, 43 (2015) 3–4. sz. 169–180. 2015. szeptember 15. http://mta.hu/vi_osztaly_hirei/az-akademia-rejtett-zugai-epiteszet-es-muveszettorteneti-erdekesssegek-az-mta-150-eves-szekhazarol-136358/
- Vízikönyvek Pápateszerről [Nagy Péter: a Pápateszéri malmok vízikönyvei. Magyar Természeti és Kulturális Örökségért Alapítvány, Győr, 2014.] *Levéltári Szemle* 65 (2015) 1. sz. 71–73.
- Tiszta fehér világ. Erzsébet Oktató Kórház új diagnosztikai tömb, Sopron. *Régi-új Magyar Építőművészet* 5 (2015), 6–10.
- Építészhallgatók vándorúton – A város-helyreállítás angol nyelvű oktatása Győrben. *ICOMOS Híradó* 23 (2015) 1. sz. 9–11.

Megemlékezések, méltatások (Megjelenés éve:2015.)

Fejérdy Tamás: Elhunyt Dr. Winkler Gábor 1941–2015. *ICOMOS Híradó* 23 (2015) 3. sz. 30–31.

Kubinszky Mihály: Megemlékezés Prof. Dr. Winkler Gábor (1941–2015). *Régi-új Magyar Építőművészet* 5. 50.

2015. szeptember 12. <http://meonline.hu/archivum/megemlekezes/>

Ráday Mihály: Búcsúzunk. 2015. szeptember 15. http://www.vfsz.shp.hu/hpc/web.php?a=vfsz&o=eltavozott_nagyjaink_SGXI

Winkler Gábor Akadémiai Díjban részesült. *ICOMOS Híradó* 23 (2015) 2. sz. 24.

Ujvári Miklós: In memoriam Winkler Gábor. *Magyar Építőipar* 65 (2015) 3. sz. 109.

Veöreös András: Winkler Gábor (1941–2015) *Soproni Szemle* 69 (2015) 305–306.

Szerkesztőség: Winkler Gábor 1941–2015. *Építés-Építészettudomány* 43 (2015) 3–4. sz. 159–160.

Kottmayer Tibor: „ezek között pedig legnagyobb ...”. *Győri Tanulmányok* 35 (2015) 267–272.

Videók: (Megtekintés dátuma: 2016. május 12.)

70 emlék: <https://www.youtube.com/watch?v=bz46H7TZQLY>

Egon Schiele győri festményéről beszél: <https://www.youtube.com/watch?v=f0o9i0hGyh4>

Új építéset történeti környezetben: http://mindentudas.videotorium.hu/hu/recordings/details/8952,Uj_epiteszet_torteneti_kornyezetben

A parlamentek funkcionális építészete (Smuck Péterrel): http://mindentudas.videotorium.hu/hu/recordings/details/7936,A_parlamentek_funkcionalis_epiteszete

Tér/képek – Városi terek Európában – régen és ma: http://videotorium.hu/hu/recordings/details/767,Ter_kepek_-_Varosi_terek_Europaban_-_regen_es_ma

Faszerkezetek műemlékvédelme: <https://www.youtube.com/watch?v=uyRb1Gmk8cc>

Winkler Gábort a Dunakapu térről kérdeztük: <https://www.youtube.com/watch?v=vJLV3H8Ag-E&list=PLDA4A6099FE6BCB79&index=40>

Fejérdy Tamás építész, egyetemi docens, az ICOMOS MNB elnöke, ICOMOS MNB
1113 Budapest, Daróczi u. 1-3., tfejerdy47@gmail.com

Géczy Nóra építész, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Épülettervezési
Tanszék, 9026 Győr, Egyetem tér 1., Műteremház, nora@sze.hu

Hermann István főlevéltáros, MNL Veszprém Megyei Levéltára 8200 Veszprém, Török
Ignác u. 1. hermann.istvan@veml.hu

Kottmayer Tibor egy. tanársegéd, Széchenyi István Egyetem Építésztörténeti és
Városépítési Tanszék, 9026 Győr, Egyetem tér 1. tanulmányi ép. D-606., kotit@sze.hu

Krähling János tanszékvezető, Budapesti Műszaki Egyetem Építésztörténeti és
Műemléki Tanszék, 1111 Budapest, Műegyetem rakpart 3. K. II. 82., krahling@
eptort.bme.hu

Mezei László építész, ügyvezető igazgató, 8500 Pápa, Eötvös u. 24., lmezei@globonet.hu

Nagy Gergely építész, az ICOMOS MNB tiszteletbeli elnöke, ICOMOS MNB 1113
Budapest, Daróczi u. 1-3., gergely.b.nagy@gmail.com

Németh Ildikó főlevéltáros, Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Fő tér 1. nemethil@
citromail.hu

Oszvald Ferenc Nándor településmérnök, egy. docens, NYME, Simonyi Károly
Műszaki, Faanyagtud. és Művészeti Kar, Építéstani Tanszék, 9400 Sopron, Bajcsy-
Zsilinszky u. 4. B ép. 2. em., oszvald.ferenc@gmail.com

Ráday Mihály elnök, Budai Városvédő Egyesület, Város és Faluvédők Szövetsége, 1126
Budapest, Böszörményi u. 20-22., radaymihaly@gmail.com

Sági Éva környezetmérnök, levéltáros, NYME Központi Könyvtár és Levéltár, 9400
Sopron Bajcsy-Zsilinszky u. 4., esagi80@gmail.com

Sisa József igazgató, MTA BTK Művészettörténeti Intézet, 1014 Budapest, Országház u.
30. sisa.jozsef@btk.mta.hu

Turbuly Éva történész, 9400 Sopron, Macskakői utca 13. turbuly@googlemail.com

Varga Imréné ny. levéltáros, 9400 Sopron, Teleki P. u. 11. pama11@t-online.hu

Veöreös András egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Építésztörténeti és
Városépítési Tanszék, 9026 Győr, Egyetem tér 1., andras.veoreos@gmail.com

Winkler András professor emeritus, NYME, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4.
winkler.andras@nyme.hu

Winkler Barnabás építész, HAP Tervezőiroda Kft., 1027 Budapest, Margit körút 24.
winkler.barnabas@hap.hu

Winkler István faipari mérnök, vállalkozó, 9400 Sopron, Kútösvény u. 1., winkler.
istvan@upcmail.hu

INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau 2016/2

ZUR ERINNERUNG AN GÁBOR WINKLER

ÉVA TURBULY: Vorwort	131
JÓZSEF SISA: Gábor Winkler, der Architekturhistoriker	133
JÁNOS KRÄHLING: Gábor Winkler und das ungarische wissenschaftliche Leben	137
TAMÁS FEJÉRDY– GERGELY NAGY: Gábor Winkler und die Organisation ICOMOS ..	140
ÉVA SÁGI – FERENC NÁNDOR OSZVALD: Gábor Winkler, der Professor an der Soproner Universität	150
LÁSZLÓ MEZEI: Gábor Winkler, der Hauptarchitekt von Pápa	155
GYÖNGYI VARGA: Gábor Winkler und das Soproner Archiv	165
ANDRÁS WINKLER– BARNABÁS WINKLER– ISTVÁN WINKLER: Der älteste Bruder	167
MIHÁLY RÁDAY: Über Gábor Winkler	172
BARNABÁS WINKLER: Gedanken und Angaben zur Erforschung des Lebenswerkes des Architekten Gábor Winkler	175
TIBOR KOTTMAYER: Warum haben wir das Gábor Winkler Archiv errichtet?	181

STUDIEN ZU EHREN VON GÁBOR WINKLER

ANDRÁS VEÖREÖS: Ein Barock-Raum im gotischen Gewand. Die Soproner Sankt Georgenkirche als Baukunstwerk	190
ILDIKÓ NÉMETH: Das Palais von Sándor Felsőbüki Nagy in der Soproner Langen Zeile (Rákóczi utca 8)	205
NÓRA GÉCZY: Mit Minimalmitteln Maximalwert erzeugen. Ephemer-Bauten in der Baugeschichte von Sopron	212
ISTVÁN HERMANN: Der Umbau eines Hauses in der Innenstadt von Pápa in den 1670-er Jahren	222

BÜCHERSCHAU

Gábor Winklers Publikationen – eine Auswahlbibliographie (redigiert und zusammengestellt von Tibor Kottmayer)	237
--	-----